

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ADİL YARGILANMA İLKESİ ODAĞINDA 1982 ANAYASASI'NDA VE
5271 SAYILI CEZA MUHAKEMESİ KANUNUNDA YAPILAN
DEĞİŞİKLİKLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet Şerafeddin ÜÇER

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı
Kamu Hukuku Programı

Temmuz/2021

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ADİL YARGILANMA İLKESİ ODAĞINDA 1982 ANAYASASI'NDA VE
5271 SAYILI CEZA MUHALEMESİ KANUNUNDA YAPILAN
DEĞİŞİKLİKLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet Şerafeddin ÜÇER

(Y1912.230004)

Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Kamu Hukuku Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Yaşar Sevik

Temmuz/2021

ONAYFORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Adil Yargılanma İlkesi Odağında 1982 Anayasası’nda ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../2021)

Ahmet Şerafeddin ÜÇER

ÖNSÖZ

Tez çalışmamda bilgi ve tecrübesiyle çalışmamın her aşamasını şekillendirmemde yardımcı olan danışman hocam Dr. Mehmet Yaşar Sevük'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez çalışmamın her safhasında yanımda olup, maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen sevgili eşim Zeynep Kübra Üçer'e, hayatım boyunca sevgi ve şefkatlerini hep üzerimde hissettiğim pek kıymetli annem Fatma Üçer'e ve babam Mustafa Üçer'e şükranlarımı sunarım.

Haziran, 2021

Ahmet Şerafeddin ÜÇER

ADİL YARGILANMA İLKESİ ODAĞINDA 1982 ANAYASASI'NDA VE 5271 SAYILI CEZA MUHAKEMESİ KANUNUNDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

ÖZET

Temel hak ve özgürlüklerin elde edilebilmesi, uzun süren mücadeleler sonucunda mümkün olabilmiştir. Adil yargılanma ilkesi de insanların, tarih boyunca vermiş oldukları çetin mücadeleler sonucunda elde etmiş oldukları temel hak ve hürriyetlerin korunmasını sağlayan bir yargılama ilkesidir.

Evrensel bir hukuk kuralı ilkesi özelliğini haiz olan adil yargılanma ilkesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. Adil yargılanma ilkesi, aynı zamanda AİHS'de düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin de teminatı konumundadır. Anayasamızın 36. maddesinde 2001 yılında yapılan değişiklikle birlikte adil yargılanma ilkesi, anayasal teminat altına alınmıştır.

AİHS'ye taraf olan devletler aleyhine AİHM'ye yapılan başvuru ekseriyetini adil yargılanma ilkesinin ihlali iddiaları oluşturmaktadır. Türkiye aleyhine de AİHM'ye yapılan müracaatlarda da bu duruma sıklıkla rastlanmaktadır. Yapılan bu müracaatları azaltmak adına 2010 yılında Anayasa'da değişiklik yapılarak bireysel başvuru yolu getirilmiştir. Bu nedenle çalışmamızın konusu, adil yargılanma ilkesi ve bu minvalde Türkiye'de yapılan anayasal değişikliklerle birlikte ceza yargılamasında yapılan düzenlemelerdir.

Bu çalışmanın amacı, adil yargılanma ilkesinin mahiyeti, tarihsel süreci, kapsamı ve unsurlarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda incelemek suretiyle Türkiye'de, özellikle Avrupa Birliği uyum sürecinde, Anayasamızda ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda yapılan değişiklik ve düzenlemeleri irdelemektir.

Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle adil yargılanma ilkesinin tarihsel sürecinden bilgi verilerek oluşum süreci, haklar bildirilerinde ve uluslararası

metinlerde yer almasından bahsedilerek adil yargılanma ilkesinin kapsamı, unsurları ve masumiyet karinesi mercek altına alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinden bahsedilerek bu minvalde yapılan ve adil yargılanma ilkesinin odak noktası olduğu, 1982 Anayasası'nda ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda yapılan değişiklikler inceleme altına alınmıştır. Bu hususta, AYM, AİHM ve Yargıtay içtihatlarından faydalanılmıştır. Ayrıca uygulamada, özellikle ceza soruşturmalarında sıklıkla karşılaşılan problemlere yer verilmek suretiyle konunun anlatımı sadeleştirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, adil yargılanma ilkesi, temel hak ve hürriyetlerin korunması bakımından teminat olma görevini üstlenirken devletlerin de, kendi iç hukuklarında yapacakları gerek anayasal gerek yasal düzenleme ve/veya değişikliklerle birlikte bu ilkenin, tam ve mutlak bir şekilde uygulamaya tatbik edilmesini sağlamaları gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adil yargılanma ilkesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 1982 Anayasası, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu.

THE AMENDMENTS OF TURKISH CONSTITUTION(1982) AND CRIMINAL PROCEDURE LAW IN THE FOCUS OF THE PRINCIPLE OF FAIR TRIAL

ABSTRACT

Obtaining fundamental rights and freedoms was possible due to struggles spanning centuries. to have a long foot. Right to a fair trial principle was another fruit of this endeavor.

The principle of fair trial, which has the feature of a universal rule of law is regulated in Article 6 of the European Convention on Human Rights. The fair trial principle is also the guarantee of fundamental rights and freedoms regulated in the ECHR. With the amendment made in the article 36 of our Constitution in 2001, the principle of fair trial has been taken under constitutional guarantee.

Allegations of violation of the fair trial principle constitute the majority of the applications made to the ECHR against the states that are parties to the European Convention on Human Rights. This situation is frequently encountered in the applications made to the ECHR against Turkey. In order to reduce these applications, the Constitution was amended in 2010 and an individual application method was introduced. For this reason, the subject of our study is the principle of fair trial and the regulations made in the criminal trial together with the constitutional amendments made in Turkey.

The purpose of this study is to examine the changes and regulations made in our Constitution and the Criminal Procedure Law No.5271 in Turkey, especially in the European Union harmonization process, by examining the nature, historical process, scope and elements of the principle of fair trial in line with the decisions of the European Court of Human Rights.

In the first part of the study, firstly, by giving information about the historical process of the principle of fair trial, the process of its formation, its inclusion in rights declarations and international texts, the scope, elements of the principle of fair trial and the presumption of innocence are scrutinized.

In the second part of the study, the changes made in the 1982 Constitution and in the Criminal Procedure Law numbered 5271, made in this manner by mentioning the harmonization process of Turkey with the EU and which is the focal point of the principle of fair trial, are examined. In this respect, the jurisprudence of the Constitutional Court, ECHR and the Court of Cassation has been utilized. In addition, in practice, it has been tried to simplify the narrative of the issue by including the problems frequently encountered in criminal investigations.

In conclusion, while the principle of fair trial assumes the duty of being a guarantee in terms of the protection of fundamental rights and freedoms, states must ensure that this principle is fully and absolutely applied to practice with the constitutional and legal regulations and / or amendments to be made in their domestic laws.

Keywords: Fair Trial Principle, European Human Rights Convention, European Court of Human Rights, 1982 Constitution, Criminal Procedure Law No.5271

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
I. GİRİŞ	1
II. ADİL YARGILANMA İLKESİ	7
A. Genel Olarak.....	7
B. Tarihsel Süreç	7
C. Adil Yargılanma İlkesinin Kapsamı	15
D. Adil Yargılanma İlkesinin Unsurları	23
1. Mahkemeye Başvuru Hakkı.....	23
2. Kanunla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme Önünde Yargılanma .	24
a. Mahkeme	25
b. Mahkemenin kanunla kurulmuş olması.....	25
c. Mahkemenin bağımsız olması	26
d. Mahkemenin tarafsız olması.....	27
3. Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı.....	29
4. Makul Sürede Yargılanma Hakkı	37
5. Aleni Yargılanma Hakkı	42

E. Masumiyet Karinesi	46
III. ADİL YARGILANMA İLKESİNİN 1982 ANAYASASI'NA ETKİLERİ..	51
A. Genel Olarak	51
B. 2001 Anayasa Değişiklikleri.....	54
C. 2010 Anayasa Değişikliği Bağlamında Adil Yargılanma İlkesi ve Bireysel Başvuru.....	57
IV. ADİL YARGILANMA İLKESİNİN 5271 SAYILI CEZA MUHAKEMESİ KANUNUNA ETKİLERİ.....	61
A. Genel Olarak	61
B. Samığa Tanınan Asgari Güvenceler	62
1. Suçlamadan Haberdar Olma	63
2. Savunmasını Hazırlamak İçin Gerekli Kolaylıklara ve Zamana Sahip Olma	65
3. Kendini Bizzat Savunma veya Müdafî Aracılığıyla Savunma Yapma	67
4. Tanık Dinletme Hakkı.....	71
5. Tercümandan Ücretsiz Faydalanma Hakkı	73
6. Susma Hakkı	75
7. Masumiyet Karinesi	86
V. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
VI. KAYNAKÇA	99
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.k	: Adı geçen karar
A.g.m.	: Adı geçen makale
AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CGTİK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TCK	: Türk Ceza Kanunu

I. GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca hükmedici güçlerle kişiler arasında bir çatışma olmuştur. Yöneticiler, neredeyse tarihin her döneminde herhangi bir güç tarafından sınırlanmak istemediklerinden, kişilerin temel haklara sahip olması konusu, uzun bir süre gündeme gelmemiştir. Tarihin büyük çoğunluğunda, devleti oluşturan zümreler farklı farklı sınıflara ayrılmak suretiyle yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ancak bu zümreler arasında bir eşitlik olmamıştır. Bu durum farklı özelliklere sahip toplumlarda farklı isimlerle adlandırılmıştır. Mevcut olan bu durum, bazı tetikleyici faktörlerin devreye girmesiyle değişmeye başlamıştır. Yapılan bu sınırlandırmaların temel amacı, bireylerin daha özgür bir hayat sürmeleri ve keyfi uygulamaların önüne geçilmesidir.

1700'li yılların Avrupa'sında burjuvazi, ekonomik bakımdan oldukça güçlenmiştir. Bu gücünü siyaset alanına da teşmil etmek isteyen burjuvazi, karşısında siyaset alanında güçlü konumda olan aristokratların karşı tepkisiyle karşılaşmıştır. Yapılan mücadelenin neticesinde burjuvazi, ekonomik alanda sahip olduğu gücü, siyaset alanına da taşımaya başarmıştır. Bu mücadele sürecinde, eşitlik ve özgürlük gibi mefhumlardan konuşulmaya başlanmıştır. Derebeylik çağının da sona ermesine sebep olan bu gelişme, aynı zamanda hak ve özgürlükleri savunan yeni fikir akımlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bahse konu fikir akımları, o dönem Batı Avrupa'sı hukuk sistemlerinde oldukça etkili olmuştur. Örnek olarak vermek gerekirse, Fransız İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi, bahse konu fikir akımlarının etkisiyle düzenlenmiş büyük bir öneme sahip haklar bildirilerindendir. Fransız devrimi ile burjuvazinin aristokrasiye karşı başlattığı mücadele süreci, burjuvazi lehine sonuçlanmıştır. Ancak bu durum bir takım eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Ezcümle, 18. yüzyıl sonlarına doğru İngiltere'de başlayan sanayi inkılabı, Batı Avrupa'yı da etkisi altına alarak toplumsal yapıda farklılaşmaya sebep olmuş, bu durum ise tekrardan yeni haklar tartışmasına yol açmıştır. Bahse konu dönem içerisinde, işçi sınıfının çok ağır şartlar altında çalışmaları ve burjuvazinin buna karşı tepki geliştirmesi

yeni haklar mücadelesine zemin hazırlamıştır. Burjuvazinin gerçekleştirmiş olduğu devrim öncesinde, derebeylik döneminde, toprağa bağlı kölelik varken, devrim sonrasında ise sanayi inkılabının da meydana gelmesiyle birlikte paraya bağlı kölelik durumu ortaya çıkmıştır. Bahse konu toplumsal eşitsizlik içerisinde, birinci kuşak olarak tabir edilen haklardan sadece küçük bir sınıf faydalanabilmekteydi. Anılan toplumsal eşitsizliği kaldırmak için işçi sınıfının vermiş olduğu mücadele neticesinde, hak ve hürriyetlerin yalnızca küçük bir sınıf için değil, herkes için geçerli olduğu görüşü kabul edilmiş ve bu şekilde ikinci kuşak hakları ortaya çıkmıştır. Yaşanan gelişmelerin neticesi olarak 19. yüzyıldan itibaren insan hakları konusunda devlete atfedilen pasif rolün, aktif duruma geçmesi söz konusu olmuştur. Yani, bireylerin, sahip oldukları hakları sağlaması için devlete talepte bulunabileceği anlayışı hâkim olmuştur. Bu durum, devletin temel hak ve hürriyetlerin sağlanması noktasında aktif olarak hareket etmesi yani, temel hak ve özgürlükleri koruma görevi ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere ikinci dünya savaşının sona ermesinden sonra Avrupa’da tekrar büyük bir savaşın önünü kapatmak maksadıyla bir siyasi birliğe ihtiyaç duyulmuştur. Bu birlik ihtiyacı, kendisini öncelikle ekonomik alanda göstermiştir. Bununla birlikte devletin yalnızca ekonomik alan içerisinde değil, aynı zamanda sosyal alanda da bir takım yeniliklere gitmesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Demokrasi fikrinde hâsıl olan değişikliklerin etkisiyle birlikte sosyal devlet anlayışı da güçlenmiştir.¹

Bütün bu gelişmelerin etkisi neticesinde, bireylerin sahip oldukları temel hak ve hürriyetlerin sağlanabilmesi ve korunabilmesi için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile devletlere görevler verilmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin korunabilmesinin en birinci koşulu ise adil yargılanma hakkıdır. Zira adil bir yargılamanın olmadığı yerde hak ve özgürlükten de bahsedilemez. Bu bağlamda sözleşmeye taraf olan devletlerin, adil yargılanma ilkesini tesis etmesi ve koruması görevi bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmanın odak noktası olarak adil yargılanma ilkesi seçilmiş ve inceleme altına alınmıştır.

Adil yargılanma ilkesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesinde düzenlenme altına alınmıştır. Adil yargılanma ilkesi, bireylere kanunla kurulmuş,

---

¹ Mahmut Gökınar, “Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, sayı 120, 2015, ss. 53-57.

bağımsız, tarafsız bir mahkeme önünde makul süre içerisinde yargılanmayı isteme hakkını vermektedir. Adil yargılanma ilkesi; yargılamaların kural olarak aleni biçimde yapılmasını, suç isnadı altında bulunan kişinin bir avukat yardımından yararlanması, tercüman hizmetinden faydalanması, savunmasını etkin ve yeterli biçimde yapabilmesi için dosyaya erişiminin sağlanması, lehine olan delillerin de toplanmasını isteyebilmesi ve suçu ispat edilinceye kadar suçsuz sayılma hakkı gibi birçok hakkı barındırmaktadır.

Türkiye’de, özellikle AB’ye uyum süreci içerisinde, çok sayıda anayasal ve yasal değişiklikler yapılmıştır. AB’ye tam üyelik müracaat tarihi olan 14.04.1987 tarihinden hemen sonra 17.05.1987 tarihinde, 1982 Anayasası’nda siyasi yasaklarla ilgili düzenleme yapılması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Türkiye’nin, AB’ye üyelik sürecinde yapmış olduğu gerek anayasal gerekse yasal düzenlemeler, bir siyasi iktidara mahsus olmayıp devlet politikası niteliğine sahiptir.²

1999 yılında Avrupa Birliği’nin Helsinki toplantısında Türkiye’nin tam üyeliği için adaylık statüsü kazanmasıyla birlikte anayasal ve yasal boyuttaki reform hareketleri hız kazanmıştır. 1982 Anayasasında kronolojik sırasıyla 2001, 2004 ve 2010 yıllarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu anayasal değişikliklerle Türkiye’nin, AB’ye uyum sürecinde tam üyeliğe kabul edilmesi amaçlanmıştır. Bu durum, 24.03.2001 tarihli ve 24352 mükerrer sayılı resmî gazetede yayımlanan “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” ve “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar” isimli Bakanlar Kurulu kararında da ifade edilmiştir.³ Bahse konu Bakanlar Kurulu kararında, kanunlarda bir değişiklik yapılması durumunda veya yeni bir kanun çıkartılması durumunda, bu tasarıların öncelikle AB müktesebatına uygunluğuna bakılacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda ülkemizde 22.11.2001 tarihinde 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 26.9.2004 tarihinde 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 4.12.2004 tarihinde Ceza Muhakemesi Kanunu, 11.1.2011

---

² Mehmet Yaşar Sevik, **1982 Anayasası Değişikliklerinin Siyasi Arka Planı**, Ankara, Karaca Ofset Matbaacılık, 2015, s. 48.

³ Haluk Çolak, “Avrupa Birliği’ne Uyum Kanunları”, **Adil Yargılanma Hakkı**, Global Hukuk Eğitimi Programı Direktörlüğü, Yay. Haz. Feridun Yenisey, İstanbul, Nergiz Yayınları, 2004, s. 25.

tarihinde 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 12.1.2011 tarihinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte birçok kanunda değişiklik yapılmıştır. 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu buna örnek olarak gösterilebilir. Çıkarılan yeni kanunların ve mevcut kanunlarda yapılan değişikliklerin temel amacı, AB müktesebatına uyum sağlamak ve adil yargılanma ilkesini ulusal mevzuata tatbik etmektir. Bu durum, 5271 sayılı CMK'nın 160. maddesinin ikinci fıkrasında "Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adlî kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür." demek suretiyle ifade edilmiştir. Bahse konu fıkrada, ceza yargılamalarının adil yargılanma ilkesine uygun şekilde yapılacağı vurgulanmıştır.

Bu çalışmada adil yargılanma ilkesinin, anayasamızda ve ceza yargılamamızdaki etkileri ve bu çerçevede yapılan anayasal ve yasal düzenlemelerin ele alınması suretiyle ceza yargılamalarının, adil bir şekilde sürdürülebilmesi ve tamamlanabilmesi için nelerin yapıldığı ve nelerin yapılması gerektiği inceleme altına alınmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde adil yargılanma ilkesinin tarihsel süreci hakkında 1215 yılında tevsik edilen Magna Carta Libertatum'dan başlanarak 1628 tarihli Petition of Rights(Haklar Dilekçesi), 1679 tarihli Habeas Corpus Act, 1696 tarihli Treason Trials Act(İhanet Suçu Yargılama Yasası), Act of Settlement(Tac-ı Tevarüs Kanunu), 1776 tarihli Virginia Haklar Bildirgesi, 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve son olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi belgeleri hakkında bilgi verildikten sonra adil yargılanma ilkesinin insanlara ne gibi haklar sağladığı anlatılmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile birlikte sözleşmeye taraf olan devletlerin hukukî boyutta da benzer uygulamalara sahip olması amaçlanmıştır. Bu minvalde öncelikle, sözleşmenin 6. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma ilkesinin kapsamı incelenmiştir. Bu başlık altında adil yargılanma ilkesinin hangi tür uyuşmazlıklarda geçerli olacağı mercek altına alınmıştır. Bu hususta AIHM tarafından belirlenen kriterlerden faydalanılmıştır. Adil yargılanma ilkesinin kapsamı konusu incelendikten sonra ise mezkur ilkenin

unsurları inceleme altına alınmıştır. Bu başlık altında, AİHS'nin 6. maddesinin lafzî yorumundan yola çıkılarak bağımsız, tarafsız ve kanunla kurulmuş bir mahkemeye başvuru hakkı, yargılamaların aleniyet ilkesi çerçevesinde yapılması, makul sürede yargılanma hakkı ve hakkaniyete uygun yargılanma hakları anlatılmıştır. Adil yargılanma ilkesinin kapsamı anlatıldıktan sonra ise masumiyet karinesinin uluslararası hukuktaki ve ulusal hukukumuzdaki düzenleniş ve yorumlanış şekli inceleme altına alınmıştır. Bu inceleme yapılırken özellikle AİHM ve AYM tarafından konuyla ilgili olarak verilen içtihatlardan yararlanılmıştır.

AİHS'de düzenleme altına alınan adil yargılanma ilkesinin uluslararası boyutunun incelenmesinden sonra ise ikinci bölümde bu ilkenin, ülkemizdeki yansımaları ifade edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü de kendi içerisinde iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda öncelikle Türkiye'nin, AB'ye üyelik süreci anlatılarak AB'ye uyum sürecinde çıkartılan uyum paketlerindeki yasal değişikliklerin farklı bir boyutu da incelenmiştir. Adil yargılanma ilkesinin etkisinde olarak 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler 2001 ve 2010 yıllarındaki düzenlemeler ayırımında incelenmiştir. Bu kısımda ayrıca, adil yargılanma ilkesinin yorumlanması açısından, Anayasa Mahkemesinin içtihatlarına da yer verilerek ülkemizdeki uygulamanın durumu anlatılmaya çalışılmıştır. Adil yargılanma ilkesinin anayasal boyutunun anlatımından sonra ise ikinci kısımda, adil yargılanma ilkesi odağında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda yapılan düzenlemeler anlatılmıştır. Bu bağlamda kanun koyucu tarafından yapılan düzenlemelerle suç isnadı altında bulunan kişilere ceza yargılamalarında tanınan; suçlamadan haberdar olma hakkı, savunmasını hazırlamak için gerekli kolaylıklara ve zamana sahip olma hakkı, kendini bizzat savunma veya müdafî aracılığıyla savunma yapma hakkı, tanık dinletme hakkı, tercümandan ücretsiz faydalanma hakkı, susma hakkı ve son olarak masumiyet karinesinin ceza yargılamalarındaki görünüşü anlatılmıştır. Bu anlatım çerçevesinde Ceza Muhakemesi Kanunundaki ilgili düzenlemeler, AİHM kararları ve ülkemizdeki Yargıtay içtihatlarına yer verilmiştir.

II. ADİL YARGILANMA İLKESİ

A. Genel Olarak

Adil yargılanma ilkesi, milletlerarası usul hukuku açısından büyük önem arz etmektedir. Bu ilkenin etki alanı adil yargılanma hakkının konusunu oluşturmaktadır. Adil yargılanma ilkesinin, milletlerarası hukukta bir hak olarak düzenlenmiş olması gerçekten de bu ilkenin etki alanını artıran bir unsur olmuştur. Bir bakıma adil yargılanma ilkesinin görünüş biçimi kendisini adil yargılanma hakkında göstermektedir.

Adil yargılanma ilkesi, ilk olarak uluslararası bağlayıcılığı olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "adil yargılanma hakkı" başlıklı 6. Maddesinde düzenleme altına alınmıştır.⁴ Adil yargılanma ilkesi, AİHS'de düzenleme altına alınan diğer haklar için de güvence oluşturmaktadır. Sözleşmede düzenlenen sair hakların korunması için adil yargılanma ilkesi, usulî bir teminat oluşturmaktadır. Adil yargılanma ilkesi, sadece AİHS'nin 6. Maddesinde belirtilen şartlar ve çerçevesinde düşünülmemelidir. Zira Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, birçok içtihadında sözleşmede düzenleme altına alınan hakkın kapsamını teşmil edici tarzda kararlar vermiştir. Bu nedenle adil yargılanma hakkının doktrinde genel-geçer bir tanımı da yapılmamıştır.⁵

B. Tarihsel Süreç

Adil yargılanma ilkesinin gelişiminin tam olarak ne zaman başladığı hususunda birbirinden farklı görüşler bulunsa da öğretilerde hâkim olan görüşe göre,

---

⁴ Adem Çelik, **Adil Yargılanma Hakkı (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku)**, Ankara, Adalet Yayınevi, Eylül 2007, s.27.

⁵ Sibel İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı Kamu Ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler**, Dördüncü Bası, İstanbul, Beta Yayıncılık, Mart 2013, s. 4-5.

1215 yılında İngiltere’de kralın ilk defa yetkilerini sınırlayan belge özelliğini taşıyan Magna Carta Libertatum ile başlar.⁶

Magna Carta Libertatum’un çalışmamız bakımından yargılamaya ilişkin önemli hükümleri şunlardır:

“Hür bir insan küçük bir suç için ancak bu suça uygun bir para cezasına çarptırılabilir, ağır bir suçun cezası da suça uygun olacak, kişinin yaşamasına engel olacak kadar ağır olmayacaktır”, (Bölüm 20)

“Kraliyet yargıçlarının bakması gereken davalara hiçbir şerif, adli amir, memur veya diğer bir memurumuz bakamayacaktır”, (Bölüm 24)

“Gelecekte hiçbir memur, inanılır şahitler göstermeden, yalnız kendi açıklamalarına dayanarak bir kimseyi mahkeme huzuruna çıkaramayacaktır”, (Bölüm 38)

“Hak ve adaleti kimseye satmayacağız, reddetmeyeceğiz ve geciktirmeyeceğiz”. (Bölüm 40)⁷

38. Bölümde düzenlenen hüküm adil yargılanma ilkesiyle ilgili önem arz etmektedir. Bu düzenleme ile birlikte hiçbir kimse soyut bir iddiaya istinaden tutuklanamayacak, mahkeme huzuruna çıkartılamayacaktır.⁸

Adil yargılanma ilkesinin tarihsel gelişimi sürecinde incelenecek bir diğer belge ise, 1525 yılında Alman köylüleri tarafından kaleme alınan ve “Köylülerin Mektupları” olarak tarihe geçen 12 adet mektuptan müteşekkil belgenin 9. Maddesinde şu ifadeler yer verilmiştir: *“ Bugün bize artık mevcut şartlara dayanılarak ceza verilmemektedir. Ama cezalandırılmamızın sebebi; kimi zaman bize duyulan nefret, kimi zaman da bazı insanların korunması ve bu korunmadan cesaret almalarıdır. Bundan böyle, bize ceza verilirken otoritelerin himayesinde*

---

⁶ M. Serhat Kaşıkara, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye**, Ankara, Adalet Yayınevi, Mayıs 2009, s.34.

⁷ Ersan İlal, “Magna Carta”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 34, Sayı 1-4, 1969, ss. 218-220.

⁸ Aziz Can Tuncay, “Magna Carta (Büyük Ferman)”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 10, Sayı 135, Kasım 2015, ss.20.

olmaktan değil, yazılı yasalara dayanmaktan ve koşulları göz önünde tutmaktan hareket edileceğini tahmin ediyoruz.”⁹

Mevcut belgede cezaların keyfî olarak verilmesinden duyulan rahatsızlık belirtildikten sonra ceza verilirken yazılı yasalara dayanılması istenilerek suçta ve cezada kanunilik ilkesi ve adil yargılanma ilkesinden üstü kapalı da olsa bahsedilmesi önem arz etmektedir.

İngiltere’de devam eden tarihsel süreçte I. Charles ile Parlamento arasındaki kavga büyümüş ve bunun neticesi olarak Parlamento, I. Charles’ın etkisinden kurtulmak maksadıyla 1628 tarihli Haklar Dilekçesini (Petition Of Rights) yayımlamıştır.¹⁰

1628 tarihli Haklar Dilekçesinde geçen bir madde açıkça zikretmese de adil yargılanma ilkesinden bahsetmektedir, ilgili madde şu şekildedir:

“Hiç kimse, bağlı olduğu hâkimin ülke yasalarına uygun bir kararı bulunmadıkça, mal ve can güvenliğinden yoksun bırakılmayacak, yasal bir hüküm olmadan kişiler tutuklanmayacak, hapsedilmeyecek, mallarına el konulmayacak ve miras haklarından mahrum bırakılmayacaktır.”¹¹

Adil yargılanma ilkesinin gelişimi ile ilgili bir diğer önemli belge ise 26 Mayıs 1679 tarihli Habeas Corpus Act isimli belgedir. Bu düzenleme ile yargılama alanında önemli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan düzenleme ile herhangi bir mahkeme kararı olmadan kişi özgürlüğü ve güvenliği ihlal edilirse, bunu gerçekleştirenlerin tecziye edileceği belirtilmiştir. Ayrıca anılan belge ile sanığın ivedilikle hâkim önüne çıkarılması, tutuklu bulunan hallerde ise muhakemenin en hızlı şekilde muhakemeyi neticelendirmesi de ilkeler olarak öne çıkmıştır.¹²

---

⁹ Kaşıkara, **a.g.e.**: s.36.

¹⁰ İbrahim Çağrı Erkul, “İngiliz Parlamentosu’nun Mutlak Monarşiye Karşı Güç Kazanma Sürecinin Analizi”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 34, Sayı 2, 2015, s. 143.

¹¹ Cem Alper Akdoğan, “Türk Hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı”, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2019, s.5.

¹² Kaşıkara, **a.g.e.**: s.37.

1689 tarihli Haklar Bildirisi'ni konumuz açısından önemli kılan özellik ise, bu belgeye göre, yargılanacak kişiler ile yargılayanların eşit statüde olması gerektiğini belirtmesidir.¹³

1696 tarihli İhanet Suçu Yargılama Yasası'nda (Treason Trials Act) adil yargılanma ilkesi ile ilgili önemli yeniliklere değinilmiştir. Bu yasaya göre ihanet suçlamasıyla yargılanan kişinin dahi eşit ve adil yargılanma ilkesinden faydalanabileceği, ayrıca muhakeme başlamadan evvel iddianamenin içeriğini en az beş gün önceden öğrenebilme hakkı verilerek isnat altında bulunan kişinin savunmasıyla ilgili daha ayrıntılı bir hazırlık yapabilme imkânı tanınmıştır. Fakat yargılamayı etkilemeye teşebbüsü önlemek adına iddianamede tanık isimlerinin öğrenilmesine izin verilmemiştir.¹⁴

Tacı Tevarüs Kanunu (Act of Settlement) isimli düzenleme ile yargı erkinin bağımsızlığı hususunda önemli bir adım atılmıştır. Buna göre, “ *yargıçların belirli bir maaş ile hukuka uygun davrandıkları sürece görevlerinden azledilemeyecekleri ve görevden azletmenin yalnızca Parlamento'nun her iki kanadına yönelen istem üzerine Kral tarafından yapılabileceği*” hükme bağlanarak yargı bağımsızlığı ve dahi adil yargılanma ilkesi konusundan önemli bir adım atılmıştır.¹⁵

Kuzey Amerika'da bulunan İngiliz kolonileri bağımsızlıklarını ilan ettikten sonraki süreçte anayasal çalışmalara önem vermişlerdir. 1776 Virginia Haklar Bildirgesi bu çalışmaların bir meyvesi olarak tarihe adını yazdırmıştır.¹⁶ Britanya İmparatorluğu'na karşı verilen bağımsızlık mücadelesi sonucu hazırlanan 1776 tarihli Virginia Haklar Bildirgesi'nin konumuzla yakınlık gösteren hükümleri şu şekildedir:

“Madde 4: Herkese açık kamu görevinde bulunan, hiçbir kişi ya da kişiler topluluğu, kamu yararına ters düşecek, özel ve ayrı kazançlar ya da ayrıcalıklar

---

¹³ İsmail Çağlayan Çırak, “Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2010, s. 11-12.

¹⁴ Canan Ahtıhan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Ceza Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Makul Sürede Yargılanma İlkesi”, İstanbul Üniversitesi, 2009, s.8.

¹⁵ Kaşıkara, **a.g.e.**: s.39.

¹⁶ Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol, Nihat Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, 14.Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2018, s.150.

sağlayamaz; bu görevler devredilemeyecekleri gibi, memurların, milletvekillerinin ve yargıçların makamları da babadan oğula geçmemelidir.

Madde 5: Devletin yasama ve yürütme güçleri, yargılama gücünden ayrı ve bağımsız olmalıdır; bu ilk iki gücün üyeleri, halkın sıkıntılarını hissedebilmeli, bu sıkıntılara ortak olabilmeli ve belli aralıklarla, kendi seçim bölgelerine, özel yaşamlarına geri dönmelidirler ki, iktidarsızlık çekmesinler; kadrolardaki açıklar, önceden kararlaştırılan sürekli ve düzenli seçimlerle doldurulmalıdır; bu seçimlerde eski görevlilerin tamamı ya da bir kısmı, yasaya uygunluğuna bakılarak yeniden seçilebilir.

Madde 8: Tüm ciddi yolsuzluk ve cürüm hallerinde, herkes kendisi hakkında yapılan suçlamanın gerekçesini ve niteliğini sormak, suçlamayı yapanlarla, tanıklarla yüzleşmek, kendi lehine olan delilleri göstermek, kendi çevresinden seçilmiş oybirliğiyle karar vermedikçe suçlu sayılmayacağı, tarafsız bir jüri önünde, hızla yargılanmak hakkına sahiptir. Hiç kimse kendi aleyhine delil göstermeye zorlanamaz. Ülkenin bu konuda bir yasası ya da kendisine eşit kişilerin bir kararı olmadıkça kimsenin özgürlüğü elinden alınamaz.

Madde 9: Hiç kimseden aşırı kefalet akçesi istenemez; yüksek para cezaları ya da zulüm sayılabilecek, olağandışı cezalar verilemez.

Madde 10: Bir memura ya da özel görevliye, işlenen suç hakkında açık bir delil olmadan kuşkulu yerleri araması ya da tarif edilmemiş, suçu açıkça anlatılıp, delilleri gösterilmemiş kişi ya da kişileri yakalaması için verilen arama ve tutuklama müzakereleri haksız ve despotiktir; bu tür müzakerelerin verilmemesi gerekir.

Madde 15: Ancak adalete, ılımlılığa, tutumluluğa, alçakgönüllülüğe ve erdeme sıkı sıkıya bağlı kalarak, her fırsatta temel ilkeleri anarak, bir halk özgür bir yönetime ve özgürlüğün nimetlerine sahip olabilir.”¹⁷

Açıklanan bu bildirgeyle birlikte devlete, bazı hakları korumada yükümlülük verilmiştir. Bu haklar doğuştan kazanılan ve insanların istese de vazgeçemeyecekleri ve devredemeyecekleri haklardır. ¹⁸ Bildirgeyle birlikte

---

¹⁷ Alev Atlı, **Batı'ya Yön Veren Metinler**, Cilt: 3, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2016, s.933.

¹⁸ Gökhan Çayan, **Adil Yargılanma Hakkı**, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2016, s.9.

sırasıyla yargı erkinin bağımsızlığı, hakkındaki suçlamayı öğrenme, delil ileri sürme, aleyhe delil göstermeye zorlanamama, hızlı yargılama, cezalarda orantılılık ilkesi, haksız arama ve tutuklama, adalet kavramlarına yer vererek önemli bir adım atılmıştır.

İncelenecek diğer bir önemli belge ise 1789 tarihinde Fransız İhtilali sonucu hazırlanan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'dir. Bu belgenin önemi, kendisinden sonra yazılan anayasa metinleri ve BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi için rehber olmasındadır. 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin konumuzla ilgili olan maddeleri şu şekildedir:

“Madde 7: Bir kimse, ancak yasanın belirlediği hallerde ve yasanın öngördüğü şekillere uyarak suçlanabilir, yakalanabilir ve tutuklanabilir. Keyfi emirler verilmesini isteyenler, keyfi emir verenler, bunları uygulayanlar ya da uygulatanlar cezalandırılır. Bununla birlikte yasa uyarınca çağrılan ya da alıkonan vatandaş, buna hemen riayet etmelidir, direnirse kendisini suçlu duruma düşürür,

Madde 8: Yasa sadece kesin bir biçimde ve apaçık gerekli olan cezaları koymalıdır ve bir kimse ancak suçun işlenmesinden önce kabul ve ilan edilmiş olan ve usulüne göre uygulanan bir yasa gereğince cezalandırılabilir,

Madde 9: Her insan suçlu olduğuna karar verilinceye kadar masum sayıldığından, tutuklanmasının zorunlu olduğuna karar verildiğinde, yakalanması için zorunlu olmayan her türlü sert davranış, yasa tarafından ağır biçimde cezalandırılmalıdır”¹⁹

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisiyle keyfi tutuklama ve yakalamanın hukuka uygun olmadığı, bu yönde emir verenlerin cezalandırılması gerektiği, suçta ve cezada kanunilik ilkesi ve cezaların geçmişe yürümezliği ilkesi, masumiyet karinesinden bahsedilerek adil yargılanma ilkesiyle ilgili önemli düzenlemelere imza atılmıştır.

1789 yılında Fransa'da kabul edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nden sonra 1791 yılında hazırlanan Fransız Anayasası'nda da adil yargılanma ilkesiyle ilgili önemli hükümlere yer verilmiştir. Bu hükümlerde

---

¹⁹ Çırak, a.g.e.: s.13.

öncelikle yargı erkinin diğer erklerin etkisi altında kalamayacağı belirtilerek yargının bağımsızlığına önem verilmiştir. Doğal hâkim ilkesi benimsenerek hukukî güvenlik teminat altına alınmıştır. Yargılamaların aleni şekilde yapılması ve bireylerin ceza yargılamasında avukat desteğinden yararlanma talebinin reddedilmemesi gibi düzenlemeler adil yargılanma ilkesiyle ilgili oldukça önemlidir.²⁰

1215 yılında Magna Carta Libertatum ile başlayan adil yargılanma ilkesi alanındaki olumlu gelişmeler, birinci dünya savaşıyla birlikte kesintiye uğramıştır. Savaş ile birlikte doktrinde, insan haklarını inkâr eden görüşler ortaya çıktığından bu durum, temel hak ve hürriyetler alanındaki gelişmeleri engellemiştir.²¹ İkinci dünya savaşıyla birlikte savaşın yıkıcı sonuçlarının tekrar görülmesiyle birlikte bir daha böyle bir savaşın çıkması engellenmek istenmiştir. Bunun için öncelikle insanların birbiriyle eşit olmadığını savunan görüşler reddedilip temelinde insan haklarına saygıyı esas tutan bir düzenin tesis edilmesi gerektiği anlaşılmıştır.²²

İkinci dünya savaşından sonra o zamana kadar bireysel hak ve özgürlükleri devletlerin iç meselesi olarak gören anlayış terk edilerek onun yerine bireyi uluslararası bir özne olarak kabul eden anlayış ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bireylerin, hakları ihlal edildiğinde bunların tazmini için uluslararası örgütlerin elinde bulunan koruma ve denetim mekanizmalarının harekete geçirilmesi anlayışı kabul görmüştür. Bu kapsamda 24 Ekim 1945 yılında BM Antlaşması yürürlüğe girmiştir.²³

BM Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra temel hak ve hürriyetlerin bütün dünyada kesin olarak tespitinin yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda bir belge hazırlanması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştır. 1946 yılında BM bünyesinde bulunan İnsan Hakları Komisyonu bahse konu belgeyi hazırlamak için çalışmalara başlamıştır. Bir süre sonra BM Genel Kuruluna

---

²⁰ Safa Reisoğlu, **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, İstanbul, Beta Yayınları, 2001, s. 5.

²¹ Ahmet Mumcu, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara, Savaş Yayınları, 1994, s. 110.

²² Feyyaz Gölcüklü, Şeref Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1996, s. 4.

²³ Çelik, **a.g.e.**: s. 13.

sunulan tasarı 10 Aralık 1948 yılında kabul edilerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olarak ilan edilmiştir.²⁴

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile birlikte adil yargılanma ilkesi alanında, kanun önünde herkesin eşit olduğu (7. Madde), herkesin mahkemelere müracaat etme hakkının bulunduğu (8. Madde), herkesin eşit şekilde tarafsız ve bağımsız mahkemede yargılanma hakkını haiz olduğu (10. Madde), herkesin savunma hakkı ve masumiyet karinesinden faydalanabileceği (11. Madde) vurgulanarak uluslararası alanda çok önemli bir adım atılmıştır.²⁵

1966 yılı içerisinde Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi olarak kabul edilen bu sözleşmelerde herkesin medeni ve siyasal özgürlüklere sahip olduğu vurgulanmış ancak bunların yeterli olmayacağı belirtilmiştir. Medeni ve siyasal özgürlükler yanında ayrıca bireylerin ekonomik ve sosyal hakları olması gerektiği söylenmiştir.²⁶

Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 14. Maddesi ile herkesin mahkemeler nazarında eşit olduğundan, bir suçla itham durumunda veya bir hukuk davasında bireyler hakkında hüküm tesis edilirken herkesin kanun tarafından kurulmuş, bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yargılanabileceğinden ve yargılamaların kural olarak aleni olarak yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Yapılan bu düzenlemeler ile adil yargılanma ilkesinin önemi de vurgulanmış olmaktadır.²⁷

İkinci dünya savaşının yıkıcı etkileri kuşkusuz en fazla Avrupa'da kendini göstermiştir. Bu etkiler sonucunda tekrar bir savaşın yaşanmasını engellemek amacıyla Avrupa Birliği fikri ortaya atılmıştır. Bu fikir doğrultusunda Avrupa ülkeleri arasında siyasal birliği sağlamak amacıyla Avrupa Konseyi kurulmuştur.

---

²⁴ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1993, s. 62.

²⁵ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri (Uluslararası ve Bölgesel Sistemler)**, İstanbul, Beta Basım, 2000, s. 6-7.

²⁶ Gemalmaz, **a.g.e.**: s. 13, 31.

²⁷ Çelik, **a.g.e.**: s. 15.

Konseyin temel amaçları, hayat standartlarını yükseltmek, hukukun üstünlüğü sağlanarak insan haklarını korumak olarak düşünülebilir.²⁸

Konseye üye olan devletler 04.11.1950 tarihinde Roma’da toplanarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AİHS)’nin metni üzerinde anlaşarak imza etmişlerdir. AİHS, konseye üye olan 10 devletin onayından sonra 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle birlikte sözleşmeye taraf olan devletlere, sözleşme ile herkese tanınan temel hak ve hürriyetleri koruma noktasında yükümlülük verilmiştir.²⁹

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini 18.05.1954 tarihinde resmen üye olarak yürürlüğe geçirmiştir. AİHS, özellikle 6. maddesiyle birlikte bir ilke imza atmıştır. Sözleşmenin 6. maddesinde düzenlenen “*adil yargılanma hakkı*” ilk defa uluslararası bir belgede kendine yer bulmuştur.³⁰

Adil yargılanma ilkesinin tarihsel gelişim sürecinden bilgi verildikten sonra aşağıda bu ilkenin uygulama alanından bahsedilecektir.

C. Adil Yargılanma İlkesinin Kapsamı

Adil yargılanma ilkesiyle ilgili en önemli belge kuşkusuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir. AİHS’nin 6. maddesinde düzenlenen “adil yargılanma hakkı” başlıklı hüküm bu ilkenin kapsamını da belirtmektedir. AİHS’nin 04/11/1950 tarihinde kabul edilen 6. madde hükmü şu şekildedir:

“1. Her şahıs gerek medeni hak ve vecibeleriyle ilgili nizalar gerek cezai sahada kendisine karşı serdedilen bir isnadın esası hakkında karar verecek olan, kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından dâvasının mâkul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini istemek hakkım haizdir.

Hüküm aleni olarak verilir, şu kadar ki demokratik bir toplulukta âmme intizamının veya milli güvenliğin veya ahlâkın yaratına veya küçüğün menfaati veya dâvaya taraf olanların korunması veya adaletin selâmetine zarar verebileceği bazı hususi hallerde, mahkemece zaruri görülecek ölçüde, aleniyet

---

²⁸ Tekin Akıllıoğlu, **İnsan Hakları -I-, Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri**, Ankara, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayını, 1995, s. 332.

²⁹ Kapani, **a.g.e.**: s. 69-70.

³⁰ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 6-11.

dâvanın devamınca tamamen veya kısmen Basın mensupları ve halk hakkında tahdid edilebilir.

2. Bir suç ile itham edilen her şahıs suçluluğu kanunen sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Her sanık ezcümle:

a) Şahsına tevcih edilen isnadın mahiyet ve sebebinden en kısa bir zamanda, anladığı bir dille ve etraflı surette haberdar edilmek,

b) Müdafasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara malik olmak,

c) Kendi kendini müdafaa etmek veya kendi seçeceği bir müdafii veya eğer bir müdafî tâyin için malî imkânlardan mahrum bulunuyor ve adaletin selâmeti gerektiriyorsa, mahkeme tarafından tâyin edilecek bir avukatın meccani yardımından istifade etmek,

d) İddia şahitlerini sorguya çekmek, veya çektirmek, müdafaa şahitlerinin de iddia şahitleriyle aynı şartlar altında davet edilmesini ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek,

e) Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından meccanen faydalanmak, haklarına sahiptir.”³¹

AİHS'nin 6. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma hakkı, hem hak ve mükellefiyetlerin tespiti noktasında hem de kişilerin herhangi bir suç isnadı altına girmesi durumunda adil ve aleni yargılanma hakkını güvenceye almaktadır.³²

Maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesine bakıldığında adil yargılanma ilkesinin, medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin anlaşmazlıklar ile ceza yargılamalarında uygulanacağı anlaşılmaktadır. Bu cümlede medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin anlaşmazlıkların ne olacağı sorusu gündeme gelmektedir.

---

³¹ https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/09/01/AIHS_1950.pdf

³² Hüseyin Turan, “Adil Yargılanma Hakkı”, **Yargıtay Dergisi**, Cilt 27, Sayı 4, Ekim 2001, s. 673.

Adil yargılanma ilkesinin kapsamının belirlenmesi konusunda AİHM'nin içtihatları belirleyici olmuştur.³³

AİHM, sözleşmenin 6. maddesinde belirtilen adil yargılanma ilkesinin hem özel hukuktan kaynaklanan anlaşmazlıklar hem de idarenin yapmış olduğu eylemlerden kaynaklı anlaşmazlıklar bakımından uygulanması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Ancak maddede açık olarak belirtilen medeni hak ve yükümlülüklerin konusuna girmeyen idarî işlemler sebebiyle meydana gelebilecek uyuşmazlıkların adil yargılanma ilkesinin kapsamına girmeyeceği açıktır.³⁴

AİHS'nin 6. maddesi lafzî olarak yorumlandığında, kişilerle devlet arasında idare hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklarda adil yargılanma ilkesinin uygulanabilirliği tartışmaya açıktır.³⁵

AİHM, sözleşmenin 6. maddesini genişletici şekilde yorumlayarak idare hukukunun kapsamına giren birçok uyuşmazlığı esas yönünden 6. maddede belirtilen medeni hak olarak değerlendirip madde kapsamına dahil etmiştir.³⁶

AİHM, bu tarzdaki genişletici yorumunu farklı içtihatlarında da sürdürmüştür. AİHM'ye göre sözleşmenin 6. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma hakkının lafzî olarak dar yorumlanması madde ile getirilmek istenen adalet idealiyle de uyuşmamaktadır.³⁷

Mahkeme, sözleşmede belirtilen kavramları açıklarken soyut tanımlamalar yapmaktan kaçınıp somut olaylar üzerinden her olayın kendine özgü olan özelliklerini değerlendirerek kavramları anlamlandırmaktadır.³⁸

Ringeisen kararında mahkeme, idare hukukunun konusuna giren ancak medeni haklar kapsamında telakki ettiği anlaşmazlıklar bakımından 6. maddede düzenlenen adil yargılanma hakkı çerçevesinde değerlendirilme yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bahse konu davada, ulusal hukukta idare hukukuna ait

---

³³ Çelik, **a.g.e.**, s. 31-32.

³⁴ Reisoğlu, **a.g.e.**, s. 104-105.

³⁵ Çelik, **a.g.e.**, s. 33

³⁶ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 267.

³⁷ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye: AİHS Sistemi AİHM Kararlarında Türkiye**, Ankara, TODAİE Yayınları, 2004, s. 198.

³⁸ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 269.

hükümler tatbik edilmişse de başvurunun, sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen medeni haklara ilişkin olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle mahkeme, somut olayda AİHS'nin 6. maddesi çerçevesinde değerlendirme yapmıştır. AİHM, uyuşmazlıkların sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrası kapsamı içerisine kalıp kalmadığını belirleme noktasında, görülen davaların aynı maddede belirtilen medeni hak ve vecibeler bakımından belirleyiciliğinin haiz olup olmadığına bakılması gerektiğini ifade etmiştir.³⁹

AİHS'nin 6. maddesinin birinci fıkrasında geçen “medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıkların” ne olduğu konusunda anlaşılması gereken, gerçek veyahut tüzel kişilerin arasında meydana gelen özel hukuk kapsamındaki hukuki ihtilaflardır. Bunlar Borçlar Hukuku, Medeni Hukuk, Ticaret Hukukunun konusuna giren uyuşmazlıklardır.⁴⁰

Medeni hak ve yükümlülüklerin tespiti noktasında özel hukuktan kaynaklanan uyuşmazlıkların, AİHS'nin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamında olduğu açıktır. Devlet tarafından gerçekleştirilen idarî işlemlerle ilgili meydana gelen uyuşmazlıkların, sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamında kalıp kalmadığı konusunda mahkemenin içtihatları belirleyici olmuştur. AİHM'ye göre özel mahiyette olan hak ve yükümlülüklerle ilgisi bulunan yargılamalar, sözleşmenin 6. maddesi kapsamındadır. Uyuşmazlığın giderilmesinde tatbik edilecek kanun maddelerinin ve yetkili merciin ne olduğunun herhangi bir önemi yoktur.⁴¹

Mahkemeye göre, bir davadaki uyuşmazlığın sözleşmenin 6. maddesi kapsamında kalıp kalmadığı yönündeki tespit bakımından o davadaki tarafların özel hukuk kişileri olması şart değildir. Eğer davanın konusu özel hukuka ilişkin bir hak ve yükümlülük ise davanın taraflarından birinin idare olması, o yargılamada bireyin AİHS'nin 6. maddesindeki adil yargılanma hakkından faydalanabilmesini engellemeyecektir. Burada önemli olan davanın konusunun özel hukuka ilişkin bir hak ve yükümlülükle bağlantısının olup olmamasıdır. Bu bağlantının tespiti noktasında AİHM bağımsız ve tarafsız olarak bir

---

³⁹ Özdek, **a.g.e.**, s. 198-199.

⁴⁰ Reisoğlu, **a.g.e.**, s. 104.

⁴¹ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 270.

değerlendirme yapmaktadır. Yani hakkın özel hukuka ilişkin bir hak olarak değerlendirilmesinde yargılamanın yapıldığı ülkenin iç hukuku dikkate alınmayacaktır.⁴²

AİHS'nin 6. maddesinin birinci fıkrasında geçen diğer kavram ise cezai alanda kişilere yöneltilen suçlamaların esası hakkında karar verilmesidir. Bunun için öncelikle kişiye bir suçlama yöneltilmesi şarttır. Eylemin suç vasfında olup olmadığı hususunda mahkeme, iç hukuktan bağımsız olarak değerlendirme yapmaktadır.⁴³

Suç tasnifinin sözleşmeye üye ülkelerin iç hukukundan bağımsız olarak yapılmasında kuşkusuz, sözleşmenin 6. maddesinin uygulama alanını daraltmaya yönelik yorumların önüne geçmek vardır. Aksi durumda sözleşmeye üye olan devletler, kişiler tarafından gerçekleştirilen eylemleri suç vasfında kabul etmeyerek sözleşmenin 6. maddesini uygulamaktan kaçınabilecektir. Aynı şekilde bu durum sözleşmenin uygulamasında yeknesaklığı da engelleyecektir.⁴⁴

AİHM'ye göre isnat edilen eylemin suç vasfında olup olmadığı hususunda bakılacak şey eylemin içeriğidir. Bir suç şüphesiyle kişi hakkında soruşturma açılması ve bu şüphe sonucu yakalanması, tutuklanması sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrasında geçen "suçlama" mahiyetindedir.⁴⁵

Mahkeme tarafından bazı içtihatlarında belirtilen suçlama örnekleri şunlardır:

- “ - *Suç işlediği için, bir kişi hakkında tutuklama emri çıkarılması,*
- *Resmi olarak bir kişiye aleyhindeki davanın bildirilmesi,*
- *Gümrük suçlarını inceleyen yetkililerin, bir kişiden kanıt göstermesini istemesi ve banka hesaplarını dondurması,*
- *Polise aleyhine ihbar yapılması üzerine, hakkında dosya açıldıktan sonra, kişinin savunma avukatı tayin etmesi.”⁴⁶*

---

⁴² Çelik, **a.g.e.**, s. 32.

⁴³ Çelik, **a.g.e.**, s. 41, 42.

⁴⁴ İnceoğlu, **a.g.e.**, s. 83 Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 275.

⁴⁵ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 275.

⁴⁶ Çelik, **a.g.e.**, s. 43.

AİHM, kişiye karşı yöneltilen iddianın, sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen “suçlama” kapsamında kalıp kalmadığına ilişkin bazı ölçütler geliştirmiştir. Bu ölçütler mahkemenin vermiş olduğu kararlar doğrultusunda tedricen ortaya çıkmıştır. Mahkemenin belirlemiş olduğu ölçütler şunlardır:

“ a) *Suçun iç hukuktaki tasnifi (legal classification of the offence under domestic law),*

b) *Suçun niteliği (the nature of the offence)*

c) *Öngörülen cezanın niteliği ve ağırlığı (the nature and degree of severity of the possible penalty). ”⁴⁷*

Yukarıda belirtilen ölçütlerden birincisine göre, AİHS’ye taraf olan devletin ulusal hukukunda bir eylem suç olarak tanımlanmışsa, bu durum mahkeme tarafından bu eylemin suç olarak kabulüyle sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamında değerlendirilmesi için yeterlidir.⁴⁸

Eğer isnat edilen eylem, iç hukukta ceza hukuku anlamında suç olarak kabul edilmemişse bu durum, o eylemin sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamında değerlendirilmeyeceği anlamına gelmemektedir.

Mahkeme *Engel ve diğerleri Hollanda’ya karşı* davasında kişilere karşı yöneltilen suçlamaların sözleşmenin 6. maddesi kapsamındaki nitelendirmesinin ulusal hukuktan bağımsız olduğunu vurgulamıştır.⁴⁹

AİHM *Campbell ve Fell/Birleşik Krallık* davasında da sözleşmenin 6. maddesinde belirtilen suçlama kavramının iç hukuktan ayrı bir şekilde yapıldığına dikkat çektikten sonra 21/02/1984 tarihli Öztürk kararında tekrar belirttiği iki ilke getirmiştir. Bunlardan birincisine göre, kamu menfaatini korumakla yükümlü olan devletin, kendi iç hukukunda suç kategorileri arasında bir tasnif yapabileceği belirtilmiştir. Devlet, bu kategoriler arasında bir ayırım yapabilir fakat bu tasnif mahkemeyi bağlamayacaktır. İkinci ilkeye göre ise, sözleşmeye taraf olan devlet, bir eylemi cezai alanda değil de idari alanda düzenlemişse yapılan bu tasnif işlemi sözleşmenin 6. maddesini pasif durumuna

---

⁴⁷ Inceoğlu, a.g.e., s. 85.

⁴⁸ Inceoğlu, a.g.e., s. 84.

⁴⁹ European Court of Human Rights, 08.06.1976, Application no. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72.

getirmek için kullanılacaksa sözleşmenin 6. maddesinin uygulanması, devletlerin arzularına bırakılmış olacaktır ki bu durum sözleşmenin maksadına da aykırı sonuçların oluşmasını gündeme getirebilecektir.⁵⁰

AİHM tarafından belirlenen ikinci ölçüt olan *suçun niteliği* incelemesinde iki kriter bulunmaktadır. Bu kriterler şu şekilde ifade edilmiştir; ihlal edildiği iddia edilen hükmün kapsamı ve kanunda öngörülmüş olan cezanın amacıdır. Bunlardan birincisine göre, kanunda ihlal edildiği iddia edilen hüküm yalnızca belirli bir grubu ifade ediyorsa bu takdirde sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrasının uygulanma ihtimali kalmayacaktır zira hüküm belirli bir grubu etkisi altına aldığı için disipline ilişkin olup cezai bir niteliği bulunmamaktadır. Kanunda öngörülen hüküm belli bir grubu değil de herhangi bir ayırım yapmadan, herkesi kapsam alanına alıyorsa bu durumda sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrasının uygulanma ihtimali gündeme gelecektir çünkü bu durum öngörülen hükmün cezaya ilişkin olduğunu gösterir.⁵¹

Diğer bir ifadeyle kanunda öngörülmüş olan eylemin cezası bütün topluma teşmil edilebiliyorsa bu durumda fiil, ceza olarak nitelendirilebilir; ancak verilen ceza hükmü toplumun genel bir kısmında değil de belli bir gruba karşı etki gösteriyorsa bu durumda fiil, suç olarak değerlendirilmez çünkü bu durum disipline ilişkindir.⁵²

Suçun niteliği incelemesinde mahkeme tarafından belirlenen ikinci kriter olan kanunda öngörülmüş olan cezanın amacı kriterine göre, eylemin kanunda tanımlanmış şekliyle ziyade eylemin karşılığı olarak kanunda öngörülen cezanın konuluş amacı önem taşımaktadır. Bu bağlamda mahkemenin, sözleşmeye taraf olan devletin iç hukukuna göre disiplin yaptırımını olarak öngörülen cezanın, sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamında suç olarak değerlendirdiği kararlar bulunmaktadır. Örnek olarak Öztürk/Federal Almanya Cumhuriyetine karşı davasında, ulusal hukuka göre artık suç olarak tavsif edilmeyen dikkatsiz araç sürme eyleminin sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamındaki suç

---

⁵⁰ Osman Doğru, Atilla Nalbant, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar**, 1.cilt, Ankara, Şen Matbaa, 2012, s. 663.

⁵¹ Çelik, **a.g.e.**, s. 44.

⁵² Şeref Ünal, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:89, 2001, s. 167.

tanımı içinde kaldığına karar verilmiştir. Mahkeme vermiş olduğu içtihatların genelinde trafikte kurallara aykırı davranmayı sözleşmenin 6. maddesi birinci fıkrası bağlamında suç olarak görmektedir.⁵³

Mahkeme ayrıca suçun niteliği bakımından inceleme yaparken bahse konu suçun, sözleşmeye taraf olan diğer ülkelerde ne şekilde yer edindiğine, kabul edildiğine, mevzuatta yer alan diğer suçlarla arasındaki benzerliğe, ceza muhakemesinde uygulanan prosedürle olan ilgisini de göz önüne almaktadır. Bu şekilde gerçekleşen değerlendirmeye ortak payda paylaşımı denmektedir.⁵⁴

AİHM tarafından belirlenen son ölçüt olan *öngörülen cezanın niteliği ve ağırlığı* ölçütüne göre, görülen dava neticesinde hükmolunan ceza, kişi hürriyetinden yoksun kılmayı içeriyorsa bu durumda iç hukukta ceza gerektiren eylem suç olarak kabul edilmektedir. Bu kuralın istisnası ise verilen cezada hürriyetten yoksun kalma süresinin ciddi manada az olduğu durumdur. Yalnızca dava sonucunda verilen kararda hürriyetten yoksun kılınmayı gerektiren bir cezaya hükmolunması, eylemin sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamında sayılması için yeterli değildir. Bunun yanında yapılan yargılama sürecinde kişi hakkında böyle bir cezaya hükmolunma ihtimali de başlı başına eylemin sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrasındaki suç tanımlaması içinde değerlendirilmesi için yeterlidir.⁵⁵

Sözleşmeye taraf olan devletin iç hukukunda fiil için öngörülen cezanın para cezası olduğu durumlarda ise mahkeme, öngörülen cezanın tazmin veyahut ceza mahiyetinde olup olmadığına bakmaktadır. Eğer iç hukukta öngörülen ceza, eylemin işlenmesiyle ortaya çıkan zararı giderecek nitelikte değil de bu eylemin tekrar işlenmesini engellemek mahiyetinde ise bu durumda iç hukukta ceza gerektiren eylem, sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrasındaki suç tanımlaması kapsamındadır.⁵⁶

Yukarıda yapılan açıklamalarda adil yargılanma ilkesinin kapsam alanı anlatılmıştır. Bundan sonraki başlıkta ise sözleşmenin 6. maddesinde bir hak olarak düzenleme altına adil yargılanma ilkesinin unsurları anlatılacaktır.

---

⁵³ Çelik, **a.g.e.**, s. 45.

⁵⁴ Inceoğlu, **a.g.e.**, s. 86.

⁵⁵ Çayan, **a.g.e.**, s. 40., Çelik **a.g.e.**, s. 46.

⁵⁶ Çelik, **a.g.e.**, s. 46.

D. Adil Yargılanma İlkesinin Unsurları

Adil yargılanma ilkesi, kendi bünyesi içerisinde çeşitli unsurları barındırmaktadır. Aşağıda detaylı olarak belirtilecek olan bu unsurlardan bazıları sözleşmenin 6. maddesinde açıkça belirtilmekle birlikte bazıları ise maddenin özüne uygun olarak sözleşme organları tarafından çıkartılmıştır.⁵⁷

AİHS'nin 6. maddesinin birinci fıkrasında açıkça belirtilen unsurlar şu şekildedir:

- a) Yasayla kurulmuş olan,
- b) Bağımsız ve tarafsız bir mahkeme karşısında,
- c) Alenilik,
- d) Makul sürede yargılanma hakkı
- e) Hakkaniyete uygun yargılanma hakkıdır.

Mahkeme, vermiş olduğu kararlarda, sözleşmenin 6. maddesinin ruhuna uygun olarak mahkemeye müracaat hakkı, silahların eşitliği ve yargılamanın yüz yüze olması gibi önemli unsurları 6. maddeye göre yapılan incelemelerde dikkate alınması gereken unsurlar olarak belirtmiştir.⁵⁸

Bu kapsamda öncelikle kişilerin, AİHS'nin 6. maddesinin birinci fıkrasından doğan hakkı olan mahkemeye müracaat hakkı incelenecektir.

1. Mahkemeye Başvuru Hakkı

Adil yargılanma ilkesinin etkin olarak işletilebilmesi için öncelikle mahkemeye başvuru hakkının sözleşmeye taraf olan devletin iç hukukunda tanımlanmış olması gerekir. Zira adil yargılanma ilkesi, açılmış olan bir davada söz konusu olabilir. Eğer ortada açılmış bir dava yoksa, adil yargılanma ilkesinin uygulanabileceği şartlar da yoktur.⁵⁹

Mahkemeye başvurma hakkının önündeki yasal sınırlamaların kaldırılması tek başına bu hakkın, sözleşmenin 6. maddesine uygun şekilde kullanıldığını

---

⁵⁷ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 266.

⁵⁸ Gölcüklü, Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 266.

⁵⁹ Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 112.

anlamına gelmeyebilir. Dava hakkı olarak da adlandırılan mahkemeye başvuru hakkının, sözleşmenin 6. maddesinin ruhuna uygun şekilde kullandırıldığıının kabulü için ayrıca fiilî bir sınırlamanın da olmaması gerekmektedir. Sözleşmeye taraf olan devlet, kendi iç hukukunda yaptığı düzenlemelerle mahkemeye başvuru hakkının kullanımını teminat altına almalıdır.⁶⁰

Mahkemeye başvurma hakkı özel hukuktan kaynaklı nizalara, idare hukukundan kaynaklı nizalara uygulanacağı gibi aynı zamanda ceza hukukuyla ilgili nizalarda da uygulanabilecektir. Ancak ceza hukukuna ilişkin olan uyuşmazlıklarda kamu davası vasfı haiz olacağından her durumda Cumhuriyet savcısından kamu davası açması istenemez.⁶¹ Zira Cumhuriyet savcısı, aynı zamanda kamu davası açılması için delil araştırması yapmakla yükümlüdür. Eğer yapılan soruşturma sonucunda kamu davası açılmasını gerektirecek düzeyde delil elde edilemezse bu takdirde kamu davası açılmayabilecektir.⁶²

Mahkemeye başvuru hakkı, yukarıda da belirtildiği üzere her durumda söz konusu olamayabilir. Zira sözleşmeye taraf olan devletler, kendi iç hukuk mevzuatlarında bu hakkın kullanımını sınırlayabilir. Ancak yapılacak bu sınırlamanın, sözleşmenin 6. maddesinde belirtilen adil yargılanma hakkının kullanımını engellemeyecek ölçüde orantılı olması gerekmektedir. Sonuç olarak devletlerin, dava hakkını sınırlama yetkisi mutlak değildir.⁶³

2. Kanunla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Mahkeme Önünde Yargılanma

Sözleşmenin adil yargılanma ilkesini düzenleyen 6. maddesinin birinci fıkrasında, “*Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından (...) görülmesini isteme hakkına sahiptir.*” demek suretiyle herkesin bu hakka sahip olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu başlık altında öncelikle mahkeme kavramı üzerinde durulacak sonrasında mahkemelerin kanunla kurulması, bağımsızlığı ve tarafsızlığı hususları anlatılacaktır.

---

⁶⁰ Sibel İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, Ankara, Şen Matbaa, 2007 s. 21.

⁶¹ İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, s. 22.

⁶² 5271 sayılı CMK madde 170/2: Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.

⁶³ İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, s. 21-22.

a. Mahkeme

Mahkeme kavramı, Arapça kökenli olup sözlükte, “*Bir yargıçtan veya bazen savcı ve yargıçlardan oluşan bir kurulun, yargı görevini yerine getirdikleri yer, yargı yeri, yargıevi*” anlamında tanımlanmıştır.⁶⁴

Mahkemeler, kişiler arasında özel hukuktan ve ceza hukukundan kaynaklı uyuşmazlıklar ile kişi ile devlet arasındaki (örnek olarak idari yargıdan doğan iptal davası, tam yargı davaları) uyuşmazlıkların çözüme bağlandığı yerlerdir.

Her mahkemenin bulunduğu alan içerisinde bir yargı yetkisi vardır ve mahkemeler bu yargı yetkisi içerisinde meydana gelen olayları mevzuata göre çözerler.⁶⁵

AİHS'nin 6. maddesi bağlamında ise mahkeme kavramı ise medenî hak ve yükümlülükler ile ilgili uyuşmazlıklar ve kişilere cezaî alanda yöneltile suçlamaların esası hakkında karar verecek yetkili merciidir. Aynı madde içeriğinde mahkemelerin taşıması gereken vasıflar da belirtilmiştir. Bunlar; mahkemelerin kanunla kurulmuş olması, bağımsız olması ve tarafsız olmasıdır. Aşağıda bu konularda açıklama yapılacaktır.

b. Mahkemenin kanunla kurulmuş olması

Mahkemenin kanunla kurulmuş olması; mahkemelerin kurulması, görevleri ve uygulanacak muhakeme usulünün kanun tarafından uyuşmazlık konusu olayın meydana gelmesinden evvel belirlenmesi anlamına gelmektedir.⁶⁶

Kanunla kurulmuş mahkeme tabirinden mahkemenin, yürütme organının herhangi bir işlemi ile değil yasama organı tarafından çıkartılan bir kanun ile kurulması anlaşılmalıdır. Aynı şekilde kanunların, yürürlüğe girdikleri tarihten sonra meydana gelen olaylara uygulanması esas olduğundan mahkemeler, kuruluşlarına dair kanunlarla birlikte ancak kuruldukları tarihten sonra meydana gelen olaylarla ilgili uyuşmazlıklara bakabilmektedir.⁶⁷

---

⁶⁴ <https://sozluk.gov.tr/>

⁶⁵ Adil Yargılanma Hakkı, Uluslararası Af Örgütü, çev. Fadıl Ahmet Tamer, Erol Kaplan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 56.

⁶⁶ Başar Başaran, Adil Yargılanma Hakkı, Ankara Üniversitesi, 2007, s.71.

⁶⁷ Esra Tuğba Bayrakçı, Adil Yargılanma Hakkının Bir Unsuru Olarak Savunma Hakkı, Kırıkkale Üniversitesi, 2011, s. 42

Mahkemelerin kanunla kurulması ile dava konusu olabilecek olay meydana gelmeden evvel belirlenmektedir. Bu durumun sağladığı bir diğer fayda ise keyfi uygulamaların önüne geçilmesidir.⁶⁸

Mahkemelerin kanun tarafından kurulması aynı zamanda kanunî hakim (doğal hakim) tabiri ile de ifade edilmektedir. Bu durum, kişiler açısından hukuken öngörülebilirliği de sağlamaktadır. Anayasamızın 37. maddesinde de bu konuda düzenleme yer almaktadır. İlgili madde şu şekildedir, “*Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.*”⁶⁹

AİHM tarafından verilen kararlarda, mahkemenin vasıfları kanunla kurulmuş olma, bağımsız ve tarafsız olma olarak belirtilmiştir. Bunların yanında AİHM, mahkemelerde spesifik bir yargılama usulü olması gerektiğini ifade etmiştir. Sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ve suçlamalara, bu vasıflara sahip bir mahkeme tarafından bakılması adil yargılanma ilkesinin asgari unsurlarından biridir.⁷⁰

c. Mahkemenin bağımsız olması

Mahkemenin bağımsızlığı; yargı erkinin, yürütme ve yasama erklerinden ayırık ve bağımsız olmasından ayrı düşünülemez. 1982 Anayasası'nın 9. maddesinde “*bağımsız ve tarafsız mahkeme*” tabiri kullanılarak bu durumun önemi vurgulanmıştır.⁷¹

Mahkemenin bağımsız olmasından anlaşılması gereken, spesifik bir olayda yargılama yetkisini haiz olan merciin herhangi bir kimsenin etkisi, baskısı olmadan özgür olarak karar verebilmesidir.⁷²

---

⁶⁸ Said Vakkas Gözlügül, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Hukukumuza Etkisi**, Ankara, Hilmi Usta Matbaacılık, 1999, s. 121.

⁶⁹ 1982 Anayasası madde 37.

⁷⁰ Feyyaz Gölcüklü, A. Şeref Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**, 7. bası, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 2007, s. 279.

⁷¹ İlgili madde hükmü şu şekildedir: “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.”

⁷² Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 159., Gözlügül, **a.g.e.**, s. 120.

AİHM de önüne gelen davalarda, mevcut davaya bakan mahkemenin bağımsızlığı yönünde değerlendirme yaparken yürütme organının etkisi altında olup olmadığına bakmaktadır.⁷³

1982 Anayasası'nın "*Hak Arama Hürriyeti*" başlıklı 36. maddesinde mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığıyla ilgili herhangi bir açıklık yoktur. Bu madde aynı zamanda adil yargılanma hakkına da değinmesi bakımından önem arz etmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda mahkemelerin bağımsızlığını, adil yargılanma hakkının önemli bir unsuru olarak belirtmiştir.⁷⁴

Aynı şekilde Anayasanın 138. maddesinin ikinci fıkrasında, hiç kimsenin mahkemelere, yargı yetkisinin kullanılması noktasında müdahale edemeyeceği, aynı maddenin üçüncü fıkrasında derdest bir dava ile ilgili olarak yasama organında yargı gücünün kullanılmasıyla alakalı soru sorulamayacağı, müzakere yapılamayacağı veya başkaca bir ifadede bulunulamayacağı belirtilmek suretiyle mahkemelerin bağımsızlığı vurgulanmıştır.⁷⁵

Anayasanın 139. maddesinin birinci fıkrasında, hakim ve savcıların azlolunamayacağı, kendileri istemedikçe Anayasa'da öngörülen yaştan önce emekli edilemeyeceği, bir mahkeme veya kadronun kaldırılması sebebi olsa bile özlük haklarından yoksun bırakılamayacağı belirtilerek öznel anlamda hakim ve savcılarının bağımsızlığı belirtilerek dolaylı olarak mahkemelerin bağımsızlığı ifade edilmiştir.⁷⁶

d. Mahkemenin tarafsız olması

Mahkemenin tarafsızlığı ile anlaşılması gereken, belli bir davada yargılama yetkisine sahip olan merciin bir önyargıya sahip olmaması ve mahkemeyi oluşturan hakim, hakimler veya savcı ile davanın tarafı olan şahıslar arasında dava sonucunu etkileyebilecek bir münasebetin bulunmaması gerektiğidir.⁷⁷ Eğer görülmekte olan davada hakim ile taraflar arasında dava sonucunu etkileyebilecek bir münasebet varsa hakimin tarafsızlığı şüphe altında olacaktır. Hakim, bu

---

⁷³ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 162.

⁷⁴ Anayasa Mahkemesinin 05/05/2004 tarih ve 2002/170 Esas ve 2004/54 Karar sayısı ile verdiği kararı.

⁷⁵ İlgili için bkz. 1982 Anayasası madde 138/2, 3.

⁷⁶ İlgili için bkz. 1982 Anayasası madde 139/1.

⁷⁷ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 167.

durumda davaya bakmaktan içtinap etmelidir, bazı hallerde de hakimin davaya bakması bizzat kanun tarafından getirilen düzenlemeler ile yasaklanmıştır. Bu durum, aynı zamanda Anayasamızda düzenleme altına alınan doğal yargıç ilkesinin de bir istisnasıdır. Böyle bir düzenleme getirilmesinde kuşkusuz toplumda adalete olan inancının kaybolmasını engelleme gayreti söz konusudur.⁷⁸

5271 sayılı CMK'nın 22 ve devamı maddelerinde "*Hakimin davaya bakamaması ve reddi*" başlığı altında ilgili yargıç tarafından davanın görülemeyeceği haller sayılmıştır. İlgili hüküm şöyledir:

Madde 22 - "*Hâkim;*

a) Suçtan kendisi zarar görmüşse,

b) Sonradan kalksa bile şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlilik, vesayet veya kayımlık ilişkisi bulunmuşsa,

c) Şüpheli, sanık veya mağdurun kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyundan biri ise,

d) Şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlât edinme bağlantısı varsa,

e) Şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında üçüncü derece dahil kan hısımlığı varsa,

f) Evlilik sona ermiş olsa bile, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında ikinci derece dahil kayın hısımlığı varsa,

g) Aynı davada Cumhuriyet savcılığı, adli kolluk görevi, şüpheli veya sanık müdafiliği veya mağdur vekilliği yapmışsa,

h) Aynı davada tanık veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmişse,

Hâkimlik görevini yapamaz."

Mevcut bu düzenleme ile hakimin davaya bakamayacağı haller sayılmıştır. Bu düzenleme ile mahkemelerin bağımsızlığı teminat altına alınmıştır.

Sözleşmeye taraf olan devletin, kendi iç hukukunda hakimin davaya bakamayacağı halleri düzenlemesi durumunda İnsan Hakları Komitesi, mahkemenin de bu şartlar nazarında davaya bakması yönünden gerekli şartlara

---

⁷⁸ Çelik, a.g.e., s. 59

uymayan mahkeme üyesi olan hakimin davaya bakmayarak yerine yeni bir hakimin görevlendirilmesi gerektiği görüşünü benimsemiştir.⁷⁹

AİHM, önüne gelen davalarda mahkemelerin tarafsızlığı bakımından değerlendirme yaparken objektif ve subjektif tarafsızlık kavramlarını ele almaktadır. Subjektif yani öznel tarafsızlık kavramından anlaşılması gereken, hakimin tarafsız olmasıdır. Objektif bir diğer anlamıyla nesnel tarafsızlık ise mahkemenin bir küll halinde tarafların üzerinde uyandırdığı tarafsızlık algısıdır.⁸⁰

Subjektif tarafsızlık bir diğer anlamıyla hakimin tarafsızlığı kural olarak var kabul edilir. Bunun aksi iddia ediliyorsa iddianın ispatlanması gerekmektedir. Yine davaya bakan hakimin de tarafsızlığını gölgeye düşürecek sebeplerin vücudu halinde davadan çekilmesi gerekir.⁸¹

Yukarıda hakimin tarafsız olması (subjektif tarafsızlık) ile anlatılanlardan sonra şimdi de objektif bağımsızlık yani mahkemelerin tarafsızlığından bahsedilecektir.

Objektif tarafsızlık, bir diğer anlatımla, kurumsal tarafsızlığa göre, mahkemelerin tarafsızlık konusunda şüphe teşkil edecek bir durumunun olmamasına bağlıdır.⁸² Objektif tarafsızlıkta önemli olan, mahkemenin vermiş olduğu izlenimdir. Elbette burada söz konusu olan güven hissidir. Bir hukuk mahkemesinde veyahut bir ceza mahkemesinde davası olan bir kişinin, yapılacak yargılama sonucunda mahkemenin vereceği hükmün adil olacağına inancının tam olması hukuk devleti açısından elzemedir. Söz konusu olan bu güven hissi, hiç şüphesiz mahkemenin kurumsal olarak tarafsızlığı hususunda hiçbir şüphe ve kuşkunun gölgesi altında kalmadan gerçekleşebilecektir.⁸³

3. Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı

AİHS'nin 6. maddesinin birinci fıkrasında; "*Her şahıs gerek medeni hak ve vecibeleriyle ilgili nizalar gerek cezai sahada kendisine karşı serdedilen bir*

---

⁷⁹ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 168.

⁸⁰ Bayrakçı, a.g.e., s. 54.

⁸¹ Gölcüklü, Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi...**, 2007, s. 283.

⁸² Yargılama Düzeninde Kalite, TÜSİAD, İstanbul, 'y.y.', 1998. s. 27.

⁸³ Gölcüklü, Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi...**, 2007, s. 283.

isnadın esası hakkında karar verecek olan, kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından dâvasının mâkul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini istemek hakkını haizdir.” denilerek hakkaniyete uygun bir şekilde yargılanmanın herkesin hakkı olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Adil yargılanma ilkesinin diğer bir unsuru da hakkaniyete uygun yargılanma hakkıdır. Hakkaniyet tabiri, “somut olay adaleti”, “eşitliğe uygun davranmak”, “aynı olaya (aynı duruma) aynı uygulama” gibi isimlerle de anılmaktadır. Hakkaniyet, esasen adalet kavramından daha güçlüdür zira hakkaniyetin, yasalarla tesis edilmek istenen adalet algısını iyileştirici özellikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bir davada adaletin tecellisi için hakkaniyetin göz önünde bulundurulması elzemdir.⁸⁴

Sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası lafzî olarak yorumlandığında, hakkaniyete uygun yargılanma hakkının, medeni hak ve vecibelerle ilgili nizalar ile cezai olarak bireye karşı yöneltilen suçlamalarla ilgili yapılan yargılamalarda söz konusu olduğu açık olarak anlaşılmaktadır.⁸⁵

Sözleşmenin 6. maddesinde belirtilen ve adil yargılanma ilkesinin unsurları olarak kabul edilen kanuni, müstakil, tarafsız mahkemede kamuya açık olarak yargılanma hususlarına dikkat edilerek hüküm verilmesi, sözleşmeye taraf olan devlet için 6. maddede belirtilen hakkın eksiksiz olarak sağlandığı iddiası için yeterli değildir. Ayrıca görülen davanın hakkaniyete uygun olarak görülmesi de gereklidir.⁸⁶

Bir yargılamanın hakkaniyete uygun şekilde sürdürülebilmesi için bazı tedbirlerin alınması elzemdir. Bu tedbirlerin davanın tarafı olan kişilere kendilerini ifade edebilmelerine ve savunmalarını eksiksiz bir biçimde yapabilmelerine imkan tanıyacak kadar güçlü olması gerekmektedir. Bu bağlamda sözleşmenin tarafı olan devletler, iç hukuklarında yapacakları düzenlemelerle birlikte bu tedbirleri alarak yargılamaların hakkaniyete uygun bir biçimde yapılması için gerekli zemini sağlamalıdır. Hakkaniyete uygun

---

⁸⁴ Kadir Gürten, **Roma Hukuku’nda Hakkaniyet (Aequitas)**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2008, s. 140.

⁸⁵ Bayrakçı, **a.g.e.**, s.58.

⁸⁶ İnceoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, s.44.

yargılamanın gerçekleşmesini engeller mahiyette bir kısım tedbirler ancak elzem olduğu durumda son çare olarak alınabilmelidir.⁸⁷

Ceza yargılamalarında da durum aynı minval üzerinedir. Sözleşmenin tarafı olan devlet, ceza yargılamasında davanın tarafı olan kişinin kendisini istediği şekilde, eksiksiz bir biçimde savunabilmesi için gerekli tedbirleri almak zorundadır. Bu durum hukuk devletinde bir gerekliliktir.⁸⁸

Bir yargılamanın hakkaniyete uygun olarak yapılabilmesi için zımnî şartlar bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir;

i) “ *Taraflar arasında silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama (yüzyüzelik),*

ii) *Duruşmada hazır bulunma hakkı,*

iii) *Susma ve kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkı,*

iv) *Gerekçeli karar hakkı,*

v) *Delillere ilişkin temel kurallar*

ilkelerini de kapsamaktadır.”⁸⁹

Yargılama sırasında davanın tarafları arasında silahların eşitliği ilkesi, yargılamanın hakkaniyete uygun şekilde sürdürülebilmesi ve adaletin tecellisi için kuşkusuz mühim derecede öneme sahiptir.

Silahların eşitliği ilkesinden anlaşılması gereken, bir yargılamada davanın tarafı olan kişilerin sahip oldukları haklar ve uymaları gereken vecibeler bakımından aralarında denge olmasıdır. Bu ilkenin bir gereği olarak davanın tarafları olan kişilerin yargılama sırasında sahip oldukları hak ve vecibeler, davanın her aşamasında teminat altında olmalıdır. Taraflar arasında silahların eşitliği ilkesi özel hukuka ilişkin uyuşmazlıklar, ceza hukukuna ilişkin

---

⁸⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku ve Ceza Hukuku Açısından, TÜSİAD, İstanbul, ‘y.y.’, Aralık 2003, s. 75.

⁸⁸ Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 152

⁸⁹ Bayrakçı, **a.g.e.**, s. 59-60.

uyuşmazlıklar ve idari yargının konusuna giren uyuşmazlıklara da uygulanmalıdır.⁹⁰

AİHM ve komisyon taraflar arasında silahların eşitliği ilkesini, çok önceden beri sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrasından yorum yoluyla çıkarmaktadır.⁹¹

AİHM, vermiş olduğu kararlarda taraflar arasında silahların eşitliği ilkesini de tanımlamıştır. Yapılan tanıma göre, “*Silahların eşitliği, davanın bir tarafını, diğer taraf karşısında belirli bir dezavantaj içine sokmayacak şartlar altında, her bir tarafın deliller de dahil olmak üzere, davasını ortaya koymak için makul ve kabul edilebilir olanaklara sahip olması zorunluluğu*” şeklinde ifade edilmiştir.⁹²

Taraflar arasında silahların eşitliği ilkesi, savunma hakkının uygun şekilde kullanılabilmesi için önem arz etmektedir. Davanın tarafları olan kişilerin, iddia ve savunmalarını hazırlarken eşit imkanlara sahip olması, birinin diğerinden ayrılmaması durumları taraflar arasında silahların eşitliği ilkesi ile sağlanmıştır.⁹³

Sözleşmeye taraf olan devlet, iç hukukunda yapmış olduğu düzenlemelerle davanın tarafı olan kişilere, kendilerini savunabilmeleri hususunda vermiş olduğu hakların efektif bir biçimde kullanımını da engellememelidir. Ancak bu şekilde taraflar arasında silahların eşitliği ilkesinden söz edilebilir zira karşı tarafın yaptığı iddia karşısında savunma makamına kendisini savunabilmesi için tanınan hakların kullanılmaması, hukuk devletinde olmaması gereken bir durumdur. Savunma makamına tanınan bu hakların yalnızca davanın başında kullanılabilmesi söz konusu olmamalı, yargılama sürecinde ortaya çıkan yeni delillere göre de savunma makamı, kendisine tanınan bu hakları, yargılamanın her aşamasında kullanabilmesi gerekir.⁹⁴

AİHM, sözleşmeye taraf olan devletin kendi iç hukukuyla getirmiş olduğu taraflar arasında silahların eşitliği ilkesini denetlerken somut olayda, incelemeye konu işlemin, görülmekte olan davada belirleyici bir mahiyette olup olmamasına

---

⁹⁰ TUSİAD, 2003, s. 76.

⁹¹ Bayrakçı, a.g.e., s. 61.

⁹² TUSİAD, 2003, s.76

⁹³ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s.173.

⁹⁴ Murat Balcı, “Zorunlu Müdafinin Hükmü Temyiz Etme Yükümlülüğü ve Görevi Kötüye Kullanma Suçu”, **İstanbul Barosu Dergisi**, cilt 85, sayı 2011/2, Mart-Nisan 2011, s. 68.

bakmaktadır. Yani incelenecek işlemin, davada sonuç bakımından bir öneme sahip olması gerekmektedir.⁹⁵

Taraflar arasında eşitlik ilkesi ile yargılamada davanın tarafları olan kişilerin davaya aktif bir şekilde katılımı sağlanmış olmaktadır. İkinci olarak sözleşmeye taraf olan devletin, görülmekte olan bir davada müdahale edebilme imkanı da sınırlanmak suretiyle yargılamaların doğru bir şekilde yapılması teminat altına alınmaktadır. Bu ilkenin üçüncü bir neticesi ise davanın iç hukuk mevzuatına uygun olarak görülmesi ve adaletin tecellisi için uygun bir zemin oluşturmasıdır. Zira kişilerin iddia ve savunmalarını ileri sürerken aralarında bir güç dengesizliğinin bulunması şüphesiz, davanın neticesini de etkileyecektir.⁹⁶

Taraflar arasında eşitlik ilkesi sadece ilk derece mahkemesindeki yargılamada değil, aynı zamanda üst dereceli mahkemeye yapılan başvurularda da söz konusu olabilmektedir. İddiadan başlayarak hükmün kesinleşmesine kadar giden süreçte taraflar arasında eşitlik ilkesi uygulanmak suretiyle hakkaniyete uygun yargılanma ilkesi tezahür etmiş olacaktır.⁹⁷

Hakkaniyete uygun yargılama ilkesinin barındırdığı diğer bir ilke olan çelişmeli yargılama, diğer adıyla, yüzyüzelik ilkesinden anlaşılması gereken, yargılama sırasında davanın neticesini etkilemek amacıyla mahkemeye karşı ibraz edilen delil, mütalaa ve görüşler bakımından ayrı ayrı olarak öğrenerek bunlara karşı kendi görüşünü ileri sürebilme fırsatıdır.⁹⁸

Çelişmeli yargılama ilkesi, yalnızca ceza yargılamalarında söz konusu olan ve sözleşmenin 6. maddesinin 3. fıkrasının (d) bendinde yer alan iddia ve müdafaa şahitlerinin aynı şartlar altında sorguya çekmek veya çektirmek suretiyle ifade edilen çapraz sorguya ilişkin de bir teminat olma özelliğini haizdir. Görülmekte olan bir davada uygulanacak kanun hükmünün anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde görülen davalarda da(somut norm denetimi) çelişmeli yargılama ilkesi söz konusu olabilmektedir. Çelişmeli yargılama ilkesi aynı şekilde kanun yolu aşamalarında da söz konusu olabilmektedir. İlk derece

---

⁹⁵ TÜSİAD, 2003, s.77.

⁹⁶ Yaşar Demircioğlu, **Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007, s. 136.

⁹⁷ Demircioğlu, **a.g.e.**, s. 139

⁹⁸ TÜSİAD,2003, s. 81.

mahkemesi tarafından üst derece mahkemesine gönderilen evraklar hakkında bilgi sahibi olunması, yargılamanın diğer süjesi olan Cumhuriyet savcısının, kanun yolu aşamasında ibraz ettiği tebliğname hakkında bilgi sahibi olunması çelişmeli yargılama ilkesinin neticesidir.⁹⁹

Duruşmada hazır bulunma ilkesine göre, kendisine karşı suç yöneltilen herkes duruşmada hazır bulunma hakkına sahiptir. Bu ilke de sadece ilk derece mahkemesine yapılan duruşmalarda değil aynı zamanda kanun yolu aşamasında yapılacak duruşmalarda da söz konusu olmaktadır. Savunma makamının görülmekte olan davada kendisini efektif bir şekilde savunabilmesi için duruşmada hazır bulunma hakkından faydalanması elzemdir. Zira duruşmada hazır bulunma hakkı olmadan kişi, kendisini tam olarak savunamayacak ve bu durum taraflar arasında eşitlik ilkesini de zedeleyecektir.¹⁰⁰

Duruşmada hazır bulunma hakkı öncelikle savunma makamı olan sanık için geçerlidir zira sanığın kendisi hakkında yöneltilecek suçlamayı, iddianamenin içeriğini öğrenmesi savunma yapabilmesi için şarttır. Bununla birlikte sanığın duruşmada hazır bulunabilmesi her durumda geçerli olan bir hak değildir. Bazı hallerde sanığın duruşmadan çıkarılabilmesi yargılamanın selameti açısından gerekli olabilir. Örnek olarak sanığın duruşma düzenini bozacak davranışlar sergilemesi halinde duruşmadan çıkartılabilecektir. Ancak sanığın duruşmadan çıkartılması gereken hallerin değerlendirilmesinde mahkemenin keyfî bir tutuma girmemesi, savunma hakkının eksiksiz bir şekilde kullanılabilmesi için gereklidir. Savunmanın uygun şekilde eksiksiz olarak yapılabilmesi için her türlü kolaylık sağlanmalıdır.¹⁰¹

Susma ve kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkı birbiriyle bağlantılıdır. Kendisine karşı suç isnadında bulunan kişi soruşturma aşamasında ve ceza yargılaması sırasında üzerine atılı olan suçlama konusunda bir şey söylememe hakkına sahiptir. Bu durum masumiyet karinesinin de doğal bir sonucudur. Kişiye kendisi hakkında suçunu ikrar etmesine sebep olacak bir davranış da susma hakkının kullanılmasını engelleyici mahiyette olabilir. Bu bakımdan susma

---

⁹⁹ TÜSİAD,2003, s. 81.

¹⁰⁰ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 219.

¹⁰¹ TÜSİAD,2003, s. 82.

hakkının kullanımı, kişinin suçunu ikrar etmesini sağlamaya yönelik davranışların önüne geçmektedir. Susma ve kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkı sözleşmenin 6. maddesinde açıkça ifade edilmemiştir. Ancak mahkeme, soruşturma aşamasında polis tarafından alınan ifadede kişinin kendisini suçlamaması hakkından faydalanmasını adil yargılanma ilkesinin de gereklerinden olduğunu belirtmiştir.¹⁰²

Görülmekte olan bir ceza davasında, savunma makamının kendi aleyhine bir delil göstermemesi, susma hakkının zıddına olarak kendisine karşı yöneltilen suçlamayı kabul etmemesi bu hakkın bir gereğidir. Bu nedenle ceza davasında iddia makamı, sanığa karşı atfetmiş olduğu suçlayıcı iddiaları, sanığın kabul beyanı olmadan elde edilen delillere göre kanıtlaması gerekir.¹⁰³

Kararın gerekçeli olması ilkesi ile davanın taraflarına üst derece mahkemesine başvururken kendi tezlerini ileri sürebilme imkanı tanınmaktadır. Bu durum hakkaniyete uygun yargılanma ilkesinin unsurlarındandır. Aynı şekilde kararın gerekçeli olması, verilen hükmün kanunun hangi maddesine niye dayandığı hususunda davadaki deliller bakımından yapılan değerlendirme ile birlikte açıklanmasıdır. Diğer bir anlatımla mahkemenin vermiş olduğu hükümde gösterdiği kanun maddesine dayanılmasının sebebinin açıklanmasıdır. Bu durum aynı zamanda toplumda adalete olan inancın tesisi ve korunması bakımından da kamunun menfaatine olan bir durumdur.¹⁰⁴

Anayasamızın da 141. maddesinin üçüncü fıkrasında, “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*” demek suretiyle gerekçeli karar hakkı ifade edilmiştir. Mahkemelere duyulan güvenin tesisinde şüphesiz kararların gerekçeli olması da önemli bir yere sahiptir.¹⁰⁵

Delillere ilişkin temel kurallar hususunda sözleşmeye taraf olan her devlet, buna ilişkin düzenlemeyi kendi iç hukuklarında müstakilen yapacakları düzenlemelerle belirlerler. Bu bakımdan hakkaniyete uygun yargılanma ilkesi, delillere ilişkin sabit kuralların uyulmasını zorunlu kılmaz. Bu minvalde

---

¹⁰² Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 127

¹⁰³ TUSIAD,2003, s. 85.

¹⁰⁴ TUSIAD,2003, s. 93.

¹⁰⁵ Yahya K. Zabunoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı ve Adil Yargılama Yapma Görevi”, **Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı II**, sayı 22, Temmuz-Ağustos 1998, s.940.

görülmekte olan bir ceza davasında veya başka bir yargılama usulünü haiz bir davada, sözleşmeye taraf olan devletin mahkemesi delilleri değerlendirme yetkisine de sahiptir. Sunulan delillere göre hüküm vermek de bu mahkemenin işidir. Bununla birlikte davanın tarafları olan kişilerin iddialarını veya savunmalarını ispat etme konusunda engelleyici bir düzenlemeye yer verilmemesi gerekir. Bu bakımdan delillere ilişkin temel kurallar hususunda devletlerin kendi başına düzenleme yapabilmesinin de bir sınırı bulunmaktadır. Bu sınırın aşılması halinde hakkaniyete uygun yargılamadan da bahsedilemeyecektir. Örneğin görülmekte olan bir davada ileri sürülen deliller hususunda taraflar anlaşmaya varmış olsalar dahi mahkeme, dosyaya sunulan delillerin hakkaniyete uygun şekilde yargılanma ilkesini menfi manada etkileyebilecek mahiyette toplanıp toplanmadığına bakmalıdır.¹⁰⁶

AİHM, ulusal mahkemedeki yargılamada ileri sürülen delillerin elde edilmiş tarzı ile birlikte davanın bir bütün halinde değerlendirmesini yaparak yargılamanın hakkaniyete uygun şekilde yapılıp yapılmadığına karar vermektedir.¹⁰⁷

Peki görülmekte olan davada bir delilin hukuka aykırı olarak toplanması durumunda elde edilen bu delil hükme esas alınacak mıdır? Genel olarak sözleşmenin 6. maddesi lafzî olarak yorumlandığında hukuka aykırı delilin, hakkaniyete uygun yargılamayı etkileyeceğine dair bilgi yoktur. Ancak mahkeme, ulusal mahkemede görülen davayı bir bütün olarak değerlendirdiğinden hukuka aykırı yollarla elde edilmiş bir delilin kullanılmasının da yargılamayı olumsuz etkileyeceği ve sözleşmenin 6. maddesinde belirtilen hakkaniyete uygun yargılanma ilkesi ile uyuşmayacağı açıktır.¹⁰⁸

Hukuka aykırı yollarla elde edilen delillerin yargılamada tartışma konusu olup olmayacağı hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler, genel olarak üç sınıfta ayrılmaktadır. Bunlar, “*kesin kabul, kesin ret, esnek yaklaşım*”dır. “*Kesin kabul*” görüşüne göre, görülmekte olan bir dava sırasında ileri sürülen delilin ne şekilde elde edildiğinin bir önemi yoktur. Mahkeme her

---

¹⁰⁶ TÜSİAD, 2003, s. 86- 87

¹⁰⁷ İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 284.

¹⁰⁸ TÜSİAD, 2003, s. 88

halükarda bu delili tartışma konusu yapmak suretiyle hükme esas alabilecektir. “Kesin ret” görüşüne göre, hukuka aykırı olarak elde edilen delil, kesinlikle yargılamada ileri sürülemeyecektir, hükme esas alınamayacaktır. Görüldüğü üzere bu görüşte mahkemeye, delili değerlendirme hususunda bir takdir yetkisi verilmemiştir. Ancak bu yaklaşımın ceza hukukuyla birlikte değerlendirildiğinde suçlarla mücadele konusuyla örtüştüğü söylenemez. “*Esnek yaklaşım*” görüşüne göre ise, yargılamada ileri sürülen delil hukuka aykırı olarak elde edilmiş ise de bazı hallerde tartışma konusu yapılarak hükme esas alınabilmektedir.¹⁰⁹

Birinci görüşe göre, eğer ortada bir suça ilişkin delil mevcutsa bu durumda soruşturma yapılabilmesinin önü açılmaktadır. İkinci yaklaşımda ise bunun tam tersi olarak hukuka aykırı yollarla elde edilen delil, bir suça ilişkin olsa bile buna dayanılarak bir soruşturma açılmamakta veya mahkumiyet kararı verilememektedir.

Anayasamızın 38. maddesinde de hukuka aykırı delillerin akıbeti ile ilgili bir hüküm de bulunmaktadır. İlgili madde şu şekildedir; “*Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.*” Bu düzenlemeye göre kanuna aykırı şekilde ele geçirilen bir delil yargılamada tartışma konusu yapılamayacak ve hükme esas alınamayacaktır.¹¹⁰

Anayasamızın 38. maddesi ile aynı doğrultuda olarak 5271 sayılı CMK’nın 206. maddesinin ikinci fıkrasında da bir delilin kanuna aykırı olarak elde edilmesi halinde reddolunacağı belirtilmek suretiyle bu şekilde elde edilen delillerin yargılamada tartışılmayacağı ve hükme esas alınamayacağı belirtilmiştir.¹¹¹

4. Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Mahkemelerin efektif bir şekilde işleyebilmesi için yargılamaların aktif olarak yürütülüp makul sürede sonuçlandırılması büyük önem arz etmektedir. Bu durum sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrasında da açık bir şekilde ifade edilmek suretiyle adil yargılanma ilkesi açısından önemi vurgulanmıştır. Makul sürede

---

¹⁰⁹ Çelik, a.g.e., s. 102

¹¹⁰ 1982 Anayasası madde 38/6 : Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

¹¹¹ İlgili için bkz. CMK madde 206/2.

yargılanma hakkı, aynı zamanda AİHM'ye yapılan başvurularda da başı çekmektedir.¹¹²

Bir davada adaletin tecellisinin gecikmesinin adalet kavramıyla bağdaşmayacağı bütün dünyada kabul edilen bir gerçekliktir.¹¹³

Yargılamaların gereğinden uzun sürmesi sözleşmeye taraf olan devletler bakımından ciddi bir sorun haline gelmiştir. Zira bu sebeple AİHM'ye çok sayıda başvuru yapılmaktadır. Bu sebeple de AİHS'de yargılamaların makul süre içerisinde sonuçlandırılması taraf devletler için bir yükümlülük haline getirilmiştir. Anayasamızda da davaların mümkün olan en kısa süre içerisinde bitirilmesi öngörülmüştür.¹¹⁴

Özel hukuka ilişkin uyuşmazlıklarda makul süre, hukuk mahkemelerinde uyuşmazlığın mahkemeye götürülmesi anında başlar. Görülen davanın sona erme tarihi ise, son mahkemenin karar verdiği tarih veyahut üst mahkemeye başvurma için verilen sürenin bitimi anıdır. Yani verilen hükmün kesinleşmesiyle birlikte dava sona ermiş kabul edilir. Ceza yargılamalarında ise bir kişi hakkında yapılan suç isnadına binaen savcılık tarafından soruşturma açılmasıyla süre başlar. Örneğin kişinin suç işlediğine dair iddia üzerine gözaltına alınması gibi bir durumda süre başlamış kabul edilmektedir. Yargılamanın sona ermesi ise verilen hükmün kesinleşme anıdır. Görülmekte olan davada uygulanması istenen kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı iddiasının bulunması durumunda Anayasa Mahkemesi'nin yapılan başvuruyu inceleme müddetince geçen süre, kural gereği dikkate alınmaz zira Anayasa Mahkemesi'nin bu davadaki görevi uyuşmazlık konusu olayı çözmek değildir.¹¹⁵ İdare hukukundan kaynaklı uyuşmazlıklarda ise makul sürenin başlangıcı mahkemeye müracaat tarihi olmayıp, idare tarafından yapılan işleme karşı yapılan itirazın tarihidir.¹¹⁶

Bir davanın açılmasından hüküm verilmesine kadar geçen zamanın makul süre kapsamında kalıp kalmadığının tespiti noktasında her davanın müstakil olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Sözleşmeye taraf olan devletin iç

---

¹¹² Zabunoğlu, **a.g.m.**, s. 940, 942, 943.

¹¹³ Reisoğlu, **a.g.e.**, s. 107.

¹¹⁴ İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 370., İlgi için bkz. 1982 Anayasası madde 141/4.

¹¹⁵ TÜSİAD, 2003, s. 126-127.

¹¹⁶ İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 377.

hukuku, tutukluluk olup olmadığı, davanın içeriği, savunma makamının ve yetkili olan kişilerin tutumu, makul sürenin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmuş ölçütlerden bazılarıdır. Bu bakımdan davaların özellikleri, makul sürenin ne kadar olacağı yönünden bir diğerinden ayrılmaktadır. Bir davanın görülmesi yıllarca sürmüşken makul süre kapsamında sayılmış, özellikleri bakımından başka bir davanın ise bir yılı bulmadan neticelendirilmesi makul süre kapsamında sayılmamıştır.¹¹⁷

Ceza yargılamalarında da işlenen suçlar bazında makul süre, davadan davaya değişebilmektedir. Uygulamadan örnek vermek gerekirse 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 86/2 maddesi kapsamında kalan basit yaralama eyleminden açılan bir davada mahkeme, taraf beyanlarının yanı sıra delil olarak doktor raporunu yeterli görmektedir. Bu bakımdan bu tarz bir davada makul süre uzun olmayacaktır. Ancak daha karmaşık olan resmi belgede sahtecilik suçlarında veya nitelikli dolandırıcılık gibi derinlemesine delil araştırılması yoluna gidilmesi gereken suçlarda makul süre, hiç kuşkusuz daha uzun olacaktır.

Görülmekte olan davanın konusu karmaşık olmamakla birlikte yetki ve görev konusundaki uyuşmazlıklar sebebiyle davanın uzaması makul süreyi aşabilmektedir. Bu bakımdan AİHM'ye makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla giden bir başvuruda, taraf devletin yetki ve görev sebebiyle davanın uzaması şeklindeki savunması AİHM tarafından kabul edilmeyecektir. Zira bu şekilde yapılacak bir savunma, başlı başına dava konusu olayın karmaşık olduğu anlamına gelmez. Dava konusu olayın karışık olması bazen davaların uzun sürmesi için yeterli bir sebep olarak kabul edilebilmekle birlikte belli bir aşamadan sonra bu gerekçe kabul edilmemektedir. Bir ceza yargılamasında sanığa 16 yıl sonra mahkumiyet kararı verilmesini AİHM, dava konusu olayın karmaşık olmasına rağmen makul sürede yargılanma hakkıyla örtüşmediğine karar vermiştir.¹¹⁸

Görülmekte olan bir davada yargılamanın makul bir sürede sonuçlanabilmesi için başvuran kişinin de yargılama aşamasındaki tutumu önemlidir. Bu bakımdan müracaatta bulunan kişinin tutumu da yargılamanın

---

¹¹⁷ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 203.

¹¹⁸ TUSIAD, 2003, s. 128.

makul bir süre içerisinde yapılmış yapılmadığı konusundaki tespit göz önünde bulundurulmaktadır.¹¹⁹

Makul süre içerisinde yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruda eğer sözleşmeye taraf olan devletin tutumundan kaynaklı bir gecikme yoksa sözleşmenin 6. maddesine aykırı bir durum yok demektir. Yargılama aşamasında başvuran kişinin göstermiş olduğu tutum sebebiyle bir gecikme olmuşsa bundan taraf devlet sorumlu tutulamaz. Dolayısıyla başvurucudan kaynaklanan bir gecikme de devlete yüklenemez.¹²⁰

Mahkemenin kabul ettiği anlayışa göre, muhakeme aşamasının makul sürede sonuçlanmaması yargısal makamlardan veya devletin resmi kurumlarından değil de davanın tarafı olan kişilerden ya da bunların birinden kaynaklandığı takdirde sözleşmeye taraf olan devletin, AİHS'nin 6. maddesinde belirtilen makul sürede yargılanma hakkının ihlali sorumluluğu söz konusu olmayacaktır. Diğer bir ifade şekliyle, mahkeme sözleşmenin 6. maddesinde güvence altına alınan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği hususunda ilgili davada yer alan taraf konumundaki kişilerin yargılama aşamasındaki tutum ve davranışlarını incelemektedir. Bu bakımdan mahkeme, tarafların yargılamadaki tutum ve davranışlarını öncelikle inceleyip daha sonra devletin diğer makamlarının yargılamadaki durumuna bakmaktadır.¹²¹

Taleple bağıllık ilkesinin kural olarak kabul edildiği özel hukuka ilişkin uyuşmazlıklarda, başvuran kişinin kendisinden istenen delilleri zamanında mahkemeye ibraz etmemesi sebebiyle yargılamanın uzaması, devletin sorumluluğunda olan bir husus değildir.

Bir kişiye suç isnadı yöneltilmesi üzerine görülen davalarda ise durum biraz daha farklıdır. Bu tarz davalarda re'sen araştırma ilkesi kabul edildiğinden kovuşturma aşamasında mahkeme, soruşturma aşamasında ise savcılık isnat

---

¹¹⁹ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 205.

¹²⁰ İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 383.

¹²¹ Mükerrrem Onur Başar, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Makul Sürede Yargılanma Hakkı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Temmuz 2011, s.55.

edilen suçla ilişkin bütün delilleri, kendiliğinden araştırarak gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamaya çalışmaktadır.¹²²

Görülmede olan bir ceza davasında savunma makamının, gerçeğin ortaya çıkması için adli mercilerle kolektif olarak çalışma mecburiyeti olmamakla birlikte başvuran kişinin, iç hukukta kendisine tanınan kanun yollarına başvurma hakkını kullanması durumunda, makul sürede yargılanma hakkının ihlalinden başvuru sorumlu tutulamayacaktır.¹²³

Mahkemenin Gabay-Türkiye kararında, başvuruçunun 25/01/1994 tarihinde açmış olduğu alacak davasının kanun yolu aşamasıyla birlikte 24/04/2000 tarihinde neticelenip bu kararın kendisine 24/05/2000 tarihinde tebliğ edildikten sonra AİHM'ye başvurarak sözleşmenin 6. maddesinde teminat altına alınan makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasını incelemiştir. Bahse konu kararda AİHM, yerel mahkemenin karar tarihi ile üst derece mahkemesinin karar tarihi arasında geçen iki yıl bir aylık sürenin makul sayılamayacak kadar uzun olduğuna karar vermiştir.¹²⁴

Sözleşmeye taraf olan devlet, kendi ülkesinde görülmekte olan davada yargılama makamına veya idarî makamlara isnat edilebilecek gecikmelerin önünü almalıdır, aksi durumda sözleşmeye taraf olan devletin, sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamında sorumluluğu gündeme gelebilecektir.¹²⁵

Ceza yargılamalarından örnek vermek gerekirse, resmi belgede sahtecilik suçundan görülen bir davada, tarafların imzalarının mukayesesini için ilgili kuruma yazılan müzekkerenin cevabının duruşma tarihine kadar gelmemesi halinde idare kaynaklı bir gecikme olduğu şüphesizdir. Uygulamadan başka bir örnek olarak, kovuşturma aşamasında uzlaştırma kapsamına girdiği anlaşılan suç sebebiyle dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderildiğini varsayalım. Uzlaştırma işlemlerinin gecikmesi sebebiyle uzlaştırma raporunun mahkemece bildirilen duruşma tarihine yetişmemesi halinde eğer bu gecikme uzlaştırma bürosuna atfedilebiliyorsa bu durumda yargısal organlara atfedilebilecek bir kusur vardır. Her iki durumda da

---

¹²² İlgili için bkz. CMK madde 170/2.

¹²³ İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 383-384.

¹²⁴ ECHR, 25/10/2005, Application no:70829/01.

¹²⁵ İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 386.

yaşanan gecikmeden devletin, sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamında sorumluluğu gündeme gelebilecektir.

5. Aleni Yargılanma Hakkı

AİHS'nin 6. maddesinin birinci fıkrasında “*Her şahıs gerek medeni hak ve vecibeleriyle ilgili nizalar gerek cezai sahada kendisine karşı serdedilen bir isnadın esası hakkında karar verecek olan, kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından aleni surette dinlenmesini istemek hakkını haizdir*” şeklinde ifade edilmek suretiyle herkesin aleni yargılama hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Yargılamaların aleni (açık) olarak yapılması, toplum nazarında yargıya olan güveni artıran bir unsurdur.

Aleniyet ilkesi, yargılamadaki bütün işlemler için söz konusudur. Aleniyet ilkesi ile birlikte davaları yalnızca tarafları değil ayrıca dava ile ilgilisi olmayan diğer kişiler de takip edebilecektir. Bununla davada herhangi bir keyfi uygulamanın da önüne geçilmiş olmaktadır.¹²⁶

Anayasamızda da aleniyet ilkesi düzenleme altına alınmıştır. İlgili madde hükmü şu şekildedir: “*Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.*”¹²⁷

Mahkemelerde duruşma yapılması kuralı, aleni yargılanma hakkının bir tezahürüdür. Bu bakımdan görülmekte olan davaların duruşma yapılmak suretiyle sonuçlandırılması, sözleşmenin 6. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma ilkesinin bir gereğidir. Kural, davaların duruşmalı yapılması olmakla birlikte istisnaları da mevcuttur. Bu gibi durumlarda duruşmaların re’sen yapılması kuralına esneklik getirilerek tarafların talebi üzerine mahkemece karar verilebilmektedir. Mahkeme de, bir haklı sebep olmadıkça davayı duruşmalı yapmak durumundadır. İlk derece mahkemelerinin verdikleri kararların, üst dereceli mahkemeye taşınması durumunda duruşma şartı bulunmamaktadır. Sözleşmeye taraf olan devlet kendi iç hukukunda, ilk derece mahkemesinde yapılan yargılamaların duruşmalı olarak yapılması halinde kanun yoluna

---

¹²⁶ Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 178.

¹²⁷ 1982 Anayasası madde 141/1.

gidilmesi üzerine yapılan incelemede duruşma olmadan yargılama yapılmasına müsaade eden hükümler getirebilir.¹²⁸

Mahkemelerde yapılan yargılamaların aleniliği ilkesi ile birlikte yargının bağımsızlığı ve adaletin tecellisi koruma altına alınmak istenmiştir. Bu durum aynı zamanda toplumun adalete olan inancını da artırıcı bir unsurdur. Herkes yapılan yargılama sürecini takip etme hakkına sahiptir.¹²⁹

Aleni yargılanma hakkı ile birlikte davayla ilgisi olmayan kişiler de duruşmalara girebilecektir. Bu duruma doğrudan aleniyet de denmektedir. Bu halde davayla ilgisi olmayan kişiler, herhangi bir temsilciye ihtiyaç duymadan davaları bizzat takip edebilecektir. Dolayısıyla aleniyet olarak ifade edilen aleni yargılanma hakkının ikinci görünüş şeklinde ise kişiler, görülmekte olan davalar hakkında basın ve yayın mekanizması vasıtasıyla haberdar olmaktadır.¹³⁰

Aleni yargılanma hakkı, bütün devletlerin Anayasalarında yer edinmiştir. Aleni yargılanma hakkı ile taraflar ve üçüncü kişiler, davaları kural olarak serbest biçimde takip edebilecekler ve bu şekilde toplumda yargısal organların işleyişi hakkında bir fikir de oluşacaktır. Aynı şekilde aleni yargılanma hakkı ile birlikte hakimin de yaptığı işlemler bakımından herhangi bir şüphe altında kalması engellenmiş olur ve diğer kişilerin adaletin tecellisini olumsuz manada engelleme ihtimalleri ortadan kalkar.¹³¹

Aleni yargılanma hakkı aynı zamanda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da düzenleme altına alınmıştır. 5271 sayılı CMK'nın 182 ve devamı maddelerinde duruşmaların kural olarak aleni olarak yapılması karara bağlanmıştır.¹³² Bununla birlikte kamu güvenliği veya genel ahlakın kesin olarak gerekli kıldığı hallerde duruşmaların kamuya kapalı olarak yapılmasına karar verilebilir ancak bu durum nedenleriyle birlikte tutanağa geçirilmek zorundadır.

133

---

¹²⁸ TÜSİAD, 2003, s. 113.

¹²⁹ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 174.

¹³⁰ Kaşıkara, **a.g.e.**, s. 182.

¹³¹ Recep Kibar, **Türk Hukukunda Sanık Hakları**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997, s. 18.

¹³² İlgili için bkz. CMK madde 182/1.

¹³³ İlgili için bkz. CMK madde 182/2, madde 186.

Görüldüğü üzere 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda duruşmaların aleni olarak yapılması kural olarak benimsenmiştir. İstisnaî durumlarda duruşmaların kapalı yapılmasına karar verilebilmekle birlikte yargılama sonucunda verilen hüküm, açık duruşmada açıklanır.¹³⁴ Yargılanan kişinin 18 yaşından küçük olması halinde ise kanun zorunlu olarak duruşmaların kapalı yapılmasını emretmiştir. Bu halde hüküm de kapalı duruşmada açıklanır.¹³⁵

Yukarıda da görüldüğü üzere yaşı on sekizden büyük olanların yargılandığı ceza davalarında duruşmaların kapalı olarak yapılmasına karar verilmiş olsa dahi, hüküm her halde açık duruşmada verilmek zorundadır. Bu durumun istisnası ise yargılanan kişinin yaşının on sekizden küçük olmasıdır. Bu halde duruşmalar kapalı olarak süreceği gibi yargılama sonucunda verilecek hüküm de kapalı duruşmada açıklanacaktır.

Aleni yargılanma hakkı, ceza davalarında söz konusu olduğu gibi hukukî ihtilaflardan kaynaklı açılan hukuk davalarında da geçerlidir. Bu durum 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 28. maddesinde şu şekilde düzenleme altına alınmıştır:

“Duruşma ve kararların bildirilmesi alenidir.

Duruşmaların bir kısmının veya tamamının gizli olarak yapılmasına ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin yahut yargılama ile ilgili kişilerin korunmaya değer üstün bir menfaatinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde, ilgilinin talebi üzerine yahut resen mahkemece karar verilebilir.

Tarafların gizlilik talebi ön sorunlar hakkındaki hükümler çerçevesinde gizli duruşmada incelenir ve karara bağlanır. Hâkim, bu kararının gerekçelerini, esas hakkındaki kararı ile birlikte açıklar.

Hâkim, gizli yargılama işlemleri sırasında hazır bulunanları o yargılamayla ilgili edindikleri bilgileri açıklamamaları hususunda uyarır ve 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun gizliliğin ihlaline ilişkin hükmünün uygulanacağını ihtar ederek bu hususu tutanağa geçirir.”

---

¹³⁴ İlgili için bkz. CMK madde 182/3.

¹³⁵ İlgili için bkz. CMK madde 185.

Görüldüğü üzere hukuk mahkemelerinde yapılacak yargılamalarda kural olarak duruşmaların aleni olarak yapılacağı gibi verilen kararların bildirilmesi de aleni olarak yapılmak zorundadır. 5271 sayılı CMK'nın 182/2 maddesindeki düzenlemeye uygun şekilde 6100 sayılı HMK'nın 28/2 maddesinde de duruşmaların hangi hallerde kapalı olarak yapılabileceği belirtilmiştir. Duruşmaların kapalı olarak yapılabileceği hallerden olan genel ahlak ve kamu güvenliğinin gerektirdiği durumlar mezkur iki kanunda ortak olmakla birlikte 6100 sayılı HMK'da ayrıca davada ilgili kişilerin korunmaya değer üstün bir menfaatinin bulunması durumu vardır. Hakim, bu durumu kamu menfaati söz konusu olduğu için kendiliğinden inceleyebilecektir. 5271 sayılı CMK'daki düzenlemeye paralel olarak 6100 sayılı HMK'da da duruşmaların gizli olarak yapılmasına karar verildiğinde bu kararın gerekçeleri hükümlerle birlikte açıklanır.

Sözleşmenin 6. maddesinde düzenleme altına alınan aleni yargılanma hakkından feragatin mümkün olup olmayacağı hususunda AIHM, davanın tarafı olan kişinin sarıh beyanı ile feragat edebileceği gibi örtülü (zımnî) beyanı ile de vazgeçmenin mümkün olduğunu kabul etmektedir. Aleni yargılanma hakkından feragatin kesin bir talep üzerine olması halinde tartışmaya açık bir durum bulunmamaktadır. Asıl sorun, duruşmadan feragat beyanının açık olmadığı durumlardır. Bu durumda örtülü olan feragat beyanının herhangi bir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde tezahür etmesi lazım olmakla birlikte aynı zamanda feragatin, kamu yararıyla da uyumsuzluğunun bulunmaması zaruridir. Örnek olarak vermek gerekirse duruşmaların kural olarak aleni görülmesi gereken davalarda, kişinin duruşma açılmasını istememesi bir feragat olarak yorumlanamayacaktır. Ancak tersi bir durumda, yani duruşmaların kural olarak aleni görülmesi gerekmeyen, kişinin talep etmesi üzerine duruşma açılan davalarda ise eğer açık bir duruşma talebi yoksa ve davanın duruşmasız yapılması kamu yararına aykırılık teşkil etmiyorsa örtülü feragat söz konusu olacaktır. Tabiidir ki bunun için ayrıca kişinin, duruşmanın aleni bir şekilde yapılmasını isteyebilmesi önünde herhangi bir fiilî veyahut kanunî bir engelin bulunmaması gerekmektedir.¹³⁶

---

¹³⁶ İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, s. 363.

E. Masumiyet Karinesi

Masumiyet karinesi, bir suç isnadı altına bulunan ve bu sebeple yargılanan bir kişinin suçlu olduğunun mahkeme tarafından verilecek hükümlerle kesin sayılana kadar suçlu olarak görülmemesini ifade eder.¹³⁷

Kendisine karşı suç yöneltilen bir kişinin, yapılacak yargılamadan sonra mevzuata göre suçunun sabit olduğunun anlaşılmasına kadar suçsuz olarak görülüp buna göre davranılması olan masumiyet karinesi, sözleşmenin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı için hayati derecede öneme sahiptir.¹³⁸

Sözleşmenin 6. maddesinin 2. fıkrasında “*Bir suç ile itham edilen her şahıs suçluluğu kanunen sabit oluncaya kadar masum sayılır*” hükmüne yer verilerek masumiyet karinesi açıklanmıştır. Maddenin ikinci fıkrasında kullanılan suç ile itham edilme unsuru bakımından daha önce yapılan açıklamalar minvalinde mahkeme, sözleşmeye taraf olan devletin yargısal makamlarından ayrı, müstakil olarak kendisi bir değerlendirme yapmaktadır. Yapılacak yorumlamada belirleyici olan ölçüt, kişinin kendisine karşı mevcut olan muameleden etkilenip etkilenmediğinin tespit edilmesidir.¹³⁹

Anayasamızın 38. maddesinin 4. fıkrasında “*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.*” hükmü getirilerek masumiyet karinesine yer verilmiştir. Getirilen bu hükümlerle birlikte bir kişi hakkında suç isnadında bulunulduktan sonra bu isnadın gerçek olduğunun kesin bir şekilde ortaya çıkmasına kadar geçen süre zarfında, o kişiye suçlu gibi muamelede bulunulmaması gerekmektedir.

Mahkeme tarafından yapılan tanımlamaya göre; “*Masumiyet karinesi, diğer bazı gerekliliklerin yanında, bir mahkemenin üyelerinin, sanığın kendisine isnat edilen suçu işlemiş olduğu önyargısıyla yola çıkmamalarını güvence altına alan bir ilkedir. Kanıt yükü iddia makamının üzerindedir ve herhangi bir şüphe halinden sanık yararlanır. Diğer yandan, sanığı savunmasını hazırlayabilmesi ve*

---

¹³⁷ İlhan Üzülmöz, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, sayı 58, Mayıs-Haziran 2005, ss. 42.

¹³⁸ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 180.

¹³⁹ TÜSİAD, 2003, s. 147.

*sunabilmesi için kendisine karşı yürütülen davadan haberdar etme ve suçluluğu kanıtlamak için yeterli derecede kanıt gösterme görevi de, yine iddia makamına düşmektedir”.*¹⁴⁰

Kişinin, üzerine atılı suçu kabule yönelik bir beyanda bulunmaya zorlanamaması, ifade almada veya sorguda kişinin susma hakkından faydalanabilmesinin temelinde masumiyet karinesi bulunmaktadır. Buna göre, davaya bakan mahkemenin herhangi bir önyargıdan bağımsız olarak davayı sonuçlandırması gerekmektedir. Aynı doğrultuda kişi hakkında yapılan suç isnadı bakımından masumiyet karinesi sadece kovuşturma aşamasında değil, aynı zamanda soruşturma aşamasında da geçerli olan bir müessesedir. Ceza soruşturması aşamasında da savcılık veya kolluk güçleri tarafından kişiye suçlu gibi muamelede bulunulması veya kamuoyuna bu yönde beyan verilmesi masumiyet karinesiyle bağdaşmayacaktır. Aynı şekilde halkı doğru şekilde bilgilendirme aracı olan basın kuruluşlarının da görülmekte olan dava ile ilgili açıklamalar yaparak, neticeyi etkileyebilecek haberler vermesi de masumiyet karinesinin anlamına uygun düşmeyecektir.¹⁴¹

Masumiyet karinesi, suç isnadı altında olan kişi için mahkemenin tarafsız olmasını teminat altına alan, kendisinin suçu sabit olmadan kendisine karşı suçlu gibi işlem yapılmasını engelleyen ve dokunulamayacak bir haktır. Bu bakımdan Anayasamızın 15. maddesinin ikinci fıkrasında, “ *Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.*” hükmüne yer verilmek suretiyle masumiyet karinesinin her koşulda dokunulamayacak haklardan olduğu vurgulanmaktadır.¹⁴²

Sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrasının lafzî olarak yorumundan, ilgili fıkranın hem özel hukuk hem de ceza hukukuna ilişkin uyuşmazlıklara tatbik

---

¹⁴⁰ TÜSİAD, 2003, s. 148.

¹⁴¹ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 181.

¹⁴² Üzülmez, **a.g.m.**, s. 44-45

edileceği anlaşılmaktadır. Buna göre, masumiyet karinesinden faydalanabilmenin birinci koşulu suç isnadıdır.¹⁴³

Kişiye karşı bir suç yöneltilmemesine rağmen devletin resmî makamları tarafından suçlu muamelesi yapılmaktaysa masumiyet karinesine önem verilmiyor demektir.¹⁴⁴ Yukarıda suç isnadı kavramı adı altında yapılan açıklamalara iktifaen burada tekrar açıklama yapılmayacaktır.

Anayasa Mahkemesi, Kürşat Eyol Başvurusu kararında masumiyet karinesiyle ilgili yapılan açıklamada şu ifadelerle yer verilmiştir: “*Masumiyet karinesi, kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına alır. Bunun sonucu olarak, kişinin masumiyeti “asıl” olduğundan suçluluğu ispat külfeti iddia makamına ait olup, kimseye suçsuzluğunu ispat mükellefiyeti yüklenemez. Ayrıca hiç kimse, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilemez ve suçlu muamelesine tabi tutulamaz. Bu çerçevede, masumiyet karinesi kural olarak, hakkında bir suç isnadı bulunan ve henüz mahkûmiyet kararı verilmemiş kişileri kapsayan bir ilkedir. Suç isnadı mahkûmiyete dönüşen kişiler açısından ise, artık “hakkında suç isnadı olan kişi” statüsünde olmadıkları için masumiyet karinesi iddiasının geçerli bir dayanağı kalmamaktadır. Ancak ceza davasının herhangi bir nedenle düştüğü, belirli bir süre sonra şarta bağlı olarak düşeceği veya sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmaksızın davanın ertelendiği durumlarda kişi hakkında masumiyet karinesinin devam ettiğini kabul etmek gerekir. Çünkü bu durumlarda ortada henüz verilmiş bir mahkûmiyet hükmü bulunmamaktadır.*” denilmiştir.¹⁴⁵

AYM tarafından yapılan bu açıklamaya göre, kişi masumiyet karinesinden kural olarak suç isnadı altında bulunduğu sürece yararlanabilecektir. Bu bakımdan hakkında verilen mahkûmiyet kararı kesinleşmiş birisinin masumiyet karinesinden faydalanabilmesi söz konusu olmamaktadır. Bu bakımdan kişinin

---

¹⁴³ Hüseyin Şık, “Suçsuzluk Karinesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı 1, 2012, ss. 113.

¹⁴⁴ Önder Tozman, “Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 3–4, 2007, ss. 319.

¹⁴⁵ Anayasa Mahkemesinin 13/06/2013 tarihli ve 2012/665 Başvuru numarası ile vermiş olduğu kararı.

üzerine atılı suç isnadı sebebiyle görülen dava devam ettiği sürece masumiyet karinesinden faydalanma da mevcut olacaktır.

Sözleşmenin 6. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen masumiyet karinesi, yalnızca sözleşmeye taraf olan devletin yargısal makamlarına değil bunun yanı sıra diğer devlet organlarına da bu hakkın ihlal edilmemesi yükümlülüğünü vermektedir. AİHM'nin Sekanina-Avusturya kararında, bir ceza yargılamasında verilen hüküm kesinleşmeden bir devlet bakanının, yargılanan kişiyi suçlayan tarzda bir beyan vermesinin masumiyet karinesinin ihlali anlamına geleceğini belirtmiştir.¹⁴⁶

Masumiyet karinesinin sonuçları komisyon tarafından aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

“Yargılamaya, itham edilen kişinin suçu işlediği inancı veya varsayımı ile başlanamaz.

İspat külfeti iddia makamındır. Diğer bir ifadeyle sanık, masum olduğunu ve hakkındaki iddiaların aksini ispatlamak zorunda değildir.

*Şüpheden sanık yararlanır. Suçun kanıtlanması için savcılık makamı yeterli delil getirmek zorundadır. Bununla beraber bazı hukuki ve fiili karineler, makul olmak şartıyla sanık aleyhine delil teşkil edebilir ve bunların aksinin ispatı sanığa düşebilir. İddianın hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatlanamaması halinde sanık mutlaka beraat ettirilmelidir”.*¹⁴⁷

Mahkemeye göre suç isnadı altında olan kişinin tutuklanması tek başına masumiyet karinesinin ihlali sonucunu doğurmaz. Tabiidir ki bu halde tutuklama kararının sözleşmenin 5. maddesine uygun şekilde verilmesi gerekir.¹⁴⁸ Ancak mahkeme ve komisyona göre, suç isnadı altında olan kişinin tutuklu kaldığı zamanın kabul edilebilir süreyi aşması durumunda masumiyet karinesi bertaraf edilmiş olacaktır.¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ A. Caner Yenidünya, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi”, **Güncel Hukuk Aylık Hukuk Dergisi**, Sayı:5, Mayıs 2004, ss.21. , ECHR, 25.08.1993, Application no. 13126/87.

¹⁴⁷ Çelik, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁴⁸ Feyyaz Gölcüklü, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ‘Adil Yargılama’”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 49, Sayı 1, 1994, ss. 222.

¹⁴⁹ Metin Feyzioğlu, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 48, Sayı 1-4, 1999, s. 160

Yapılan ceza yargılamasından sonra beraat veya düşme kararı neticesinde, yapılan hukuka aykırı tutuklama sebebiyle tazminat davası açılabilecektir. Görülecek olan bu yeni davada da masumiyet karinesi, geçerliliğini koruyacaktır. Suç isnadı altında olan kişinin, suçu işlediğine dair yeterli delil elde edilememesi sebebiyle beraat kararı verilmesi durumunda, kişinin beraat etmesinin delil eksikliğinden olduğundan bahsedilerek açılmış olan haksız tutuklama sebebiyle açılan tazminat davasının reddedilmesi, masumiyet karinesinin ihlali anlamına gelmektedir.¹⁵⁰

Aynı şekilde suç isnadı altında olan kişi hakkında yapılan hazırlık soruşturmasının neticesinde açılan davada, yargıcın, dava açılan kişinin suçu işlediği ön kabulü ile yargılamaya başlamaması oldukça öneme sahiptir.¹⁵¹

Adil yargılanma ilkesiyle ilgili yapılan bu genel açıklamalardan sonra çalışmanın ikinci bölümünde, adil yargılanma ilkesinin 1982 Anayasası ve 5271 sayılı CMK'daki etkileri, yapılan yasal düzenlemeler ve mahkeme içtihatları doğrultusunda inceleme altına alınacaktır.

---

¹⁵⁰ TÜSİAD, 2003, s. 150.

¹⁵¹ Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.148.

III. ADİL YARGILANMA İLKESİNİN 1982 ANAYASASI'NA ETKİLERİ

A. Genel Olarak

Adil yargılanma ilkesinin ülkemizdeki yansımalarını anlayabilmek için öncelikle Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olması ve sonrasında yaşanan gelişmeleri anlamak gerekmektedir.

İkinci dünya savaşından sonra Avrupa kıtasında bozulan düzenin tekrar sağlanması amacıyla, Avrupa Konseyi üyesi olan devletler tarafından 1/11/1950 tarihinde imza edilen AİHS'yi, Türkiye de bahse konu tarihte imzalamıştır ancak sözleşmenin Türkiye tarafından yürürlüğe konması 10/03/1954 tarihini bulmuştur.¹⁵²

Türkiye'nin sözleşmeye taraf olmasından bu yana yıllar geçmiş olmasına rağmen sözleşmenin iç hukukumuzdaki yansımaları halen devam etmektedir. Aslına bakılacak olursa sözleşme, ilk onaylandığı tarihlerde toplumda ilgi odağı olmadığı gibi akademik ve siyasi cenah tarafından da fazlaca üzerinde durulmamıştır. Sözleşmenin toplum nazarında önemli bir yere sahip olması, 1983 yılında AİHM'de ülkemiz aleyhine yapılan başvurular zamanına denk gelmiştir. Bu tarihten sonra ise mahkemeye, haklarının ihlal edildiğini iddia eden herkesin bizzat başvurabilmesi neticesinde sözleşmeye duyulan ilgide ciddi bir artış olmuştur.¹⁵³

Türkiye'nin AİHS'ye taraf olmasından sonra 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na(AET) yapmış olduğu başvuru neticesinde Avrupa Birliği'ne(AB) katılım süreci başlamıştır. Devam eden süreçte Türkiye'de,

---

¹⁵² Cafer Yetim, "Anayasallaşma Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası Kişi Hak ve Ödevlerinin Sınırlandırılmasının İncelenmesi", Gaziantep Üniversitesi, 2019, s. 32., Resmi Gazete, Karar No: 6366, Tarih 19/03/1954, sayı: 8662

¹⁵³ Tekin Akıllıoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 44, Sayı 3, 1989, ss. 155.

ekonomik bakımdan zenginleşmenin AB'ye tam üyelik ile mümkün olacağına dair düşünce hakim olmuştur. Bunun sonucu olarak 14/04/1987 tarihinde AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunulmuştur.¹⁵⁴

Bu gelişmelerin yaşanmasına müteakip AB'ye üyelik için gerekli olan müzakereler başlamıştır. Bu müzakereler kapsamında toplamda sekiz uyum paketi çıkartılmıştır. Yapılan bu düzenlemelerle birlikte AB standartları çerçevesinde hukuk devleti ilkesini ve insan hakları konusundaki anlayışı güçlendirmek amaçlanmıştır.¹⁵⁵

Bu kapsamda AB'ye üyelik sürecinde çıkartılan birinci uyum paketiyle, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 159. maddesinde değişiklik yapılmıştır.¹⁵⁶ Yapılan değişiklikle birlikte madde kapsamında belirtilen organları tahkir etmeden sadece eleştiri maksadıyla yapılan duygu ve düşünce açıklamalarının cezayı gerektirmeyeceği vurgulanmıştır.¹⁵⁷ Bu düzenleme ile ifade özgürlüğü yolunda olumlu bir adım atılmıştır.

AB'ye uyum sürecinde çıkartılan beşinci uyum paketi sonrasında ceza muhakemesi sisteminde bulunan yargılamanın yenilenmesi müessesesiyle ilgili yeni bir düzenleme yapılmıştır.¹⁵⁸ Yapılan düzenleme ile birlikte AİHS ve ekinde bulunan protokollere aykırı olarak bir ceza hükmü verildiğinin AİHM kararıyla sabit olması halinde, bu durum yargılamanın yenilenmesi sebebi sayılmıştır.¹⁵⁹ Yapılan bu düzenleme ile birlikte AİHS standartları yakalanmak istenmiştir. AB uyum sürecinde yapılan kanunî değişikliklere ilişkin olarak yapılan yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere, sözleşme ile şekillenen Avrupa hukuk sistemine adapte olunmaya çalışılmaktadır.

---

¹⁵⁴ Mehmet Akif Özer, "Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye", Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 2009, ss. 90-93.

¹⁵⁵ Meryem Samırkaş, "Avrupa Birliği Uyum Paketlerinin Kamu Yönetimine Etkileri", Mersin Üniversitesi, 2005, s. 90-91.

¹⁵⁶ Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2007, s. 7-10.

¹⁵⁷ 765 sayılı TCK madde 159: (Ek fıkra: 03/08/2002 - 4771 S.K./2. md.) Birinci fıkrada sayılan organları veya kurumları tahkir ve tezyif kastı bulunmaksızın, sadece eleştirmek maksadıyla yapılan yazılı, sözlü veya görüntülü düşünce açıklamaları cezayı gerektirmez.

¹⁵⁸ T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007, s. 8-9.

¹⁵⁹ İlgili için bkz. 1412 sayılı CMUK madde 327.

AIHS'nin tıpkı diğer uluslararası metinler gibi iç hukukumuzda sahip olduğu yeri anlamamız noktasında Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrası önemli bir yere sahiptir. İlgili madde hükmü şu şekildedir:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

Buna göre, usulüne uygun olarak yürürlüğe konan uluslararası metinler hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası yapılamayacaktır. Yine temel hak ve özgürlükleri konu edinen uluslararası metinler ile aynı konuda düzenlenen kanunların farklı hükümler içermesi durumunda uluslararası metinlerin kanunlardan üstün olduğu belirtilmiştir.

Bilindiği üzere kanunların Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla AYM'ye dava açabilme hakkı mevcuttur. Soyut norm denetimi olarak isimlendirilen bu dava türünde belli kişi veya topluluklar, spesifik bir kanun hakkında Anayasa'ya aykırı hükümler içermesinden dolayı başvuruda bulunabilmektedir.¹⁶⁰

Diğer bir anayasaya uygunluk denetimi yolu ise somut norm denetimidir. Bu denetim türünde ise, derdest olan bir yargılamada olaya tatbik edilecek kanun hükmünün anayasaya uygunluğunun tespit edilmesi durumu vardır.¹⁶¹

Kanunların anayasaya aykırılığı iddialarının dava konusu olabilmesi, uluslararası metinlerin, özellikle temel hak ve hürriyetleri içeren sözleşmelerin, iç hukukumuzdaki yerini anlamak hususunda önemli bir yere sahiptir. Zira yukarıda belirtildiği üzere hiçbir uluslararası metnin Anayasa'ya aykırılığı iddiası ile dava edilebilmesi söz konusu değildir.

AIHS'nin 1982 Anayasası'na olan etkileri adil yargılanma ilkesi odağında yoğun bir şekilde 38. maddede kendini göstermiştir. Anayasanın ilk kabul edilen

---

¹⁶⁰ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, 2008, s. 410.

¹⁶¹ Ayşe Çakırca, “1982 Anayasa'sında Somut Norm Denetimi ve Sonuçları”, Gazi Üniversitesi, 2010, s. 27.

metninin 38. maddesinde, “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz. Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.” hükmüne yer verilerek masumiyet karinesi ve susma hakkı vurgulanmıştır.

AYM’nin *Murat Şanlı Başvurusu (2)* kararında masumiyet karinesi ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir; “Sözleşme’nin 6. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, kendisine bir suç isnat edilen herkesin suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılacağı düzenlenmiştir. Bu itibarla masumiyet karinesi, Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının bir unsuru olmakla beraber suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimsenin suçlu sayılmayacağına dair Anayasa’nın 38. maddesinin dördüncü fıkrasında ayrıca düzenlenmiştir. Masumiyet karinesi, hakkında suç isnadı bulunan bir kişinin adil bir yargılama sonunda suçlu olduğuna dair kesin hüküm tesis edilene kadar masum sayılması gerektiğini ifade etmekte ve hukuk devleti ilkesinin de bir gereğini oluşturmaktadır”.¹⁶²

Anayasamızda susma hakkı, sadece kişinin kendisiyle ilgili vereceği beyanlarla sınırlı tutulmamakla birlikte aynı zamanda kanunda gösterilen yakınlarını suçlayıcı bir ifade vermeye de zorlanamayacağı belirtilmek suretiyle susma hakkının, ceza davalarına ilişkin olması zorunluluğu aranmamıştır.¹⁶³

B. 2001 Anayasa Değişiklikleri

2001 yılında yapılan Anayasa değişikliği esasında birçok amaca dönük olarak yapılmıştır. Yapılan değişikliğin gerekçeleri incelendiğinde, çağa uygun kriterlere ulaşmak ve insan haklarını ön planda tutma amacının yanı sıra AB’ye tam olarak katılımı sağlamanın da nihai hedef olarak kabul edildiği görülmektedir.¹⁶⁴

Adil yargılanma hakkı, 1982 tarihli Anayasa’nın ilk kabul edilen metninde yer almamakla birlikte 3 Ekim 2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunun 14. maddesi

---

¹⁶² Anayasa Mahkemesinin 21/10/2020 tarih ve 2018/4962 Başvuru Numarası ile vermiş olduğu kararı.

¹⁶³ Nuran Haydar, **Susma Hakkı**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 65.

¹⁶⁴ H. Tahsin Fendoğlu, “2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması (AY md.13.)”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt 19, 2002, ss.113.

ile Anayasamızın 36. maddesine “adil yargılanma” ibaresi eklenerek adil yargılanma hakkından bahsedilmiştir. İlgili madde hükmü şu şekildedir:

“Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir”.

Buna göre AİHS'nin 6. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma hakkı, Anayasamızda ilk olarak 3/10/2001 yılında yapılan değişiklikle düzenleme altına alınarak açıkça teminat altına alınmıştır. Sözleşmeye göre, medeni hak ve vecibelerle birlikte cezai alanda yöneltilen suçlamalarla ilgili olan adil yargılanma ilkesinin kapsamı iç hukukumuz açısından genişlemiştir. Adil yargılanma hakkının, Anayasanın 36. maddesine eklenmesi ile sözleşmede belirtilen uyuşmazlıklara ek olarak iç hukukta düzenleme altına alınan ihtilafların tamamına tatbik edilebilecek mahiyete kavuştuğu görülmüştür.¹⁶⁵

1982 Anayasa'sında 2001 yılında yapılan değişiklik ile 38. maddesinde yeni hükümler getirilmiştir. Yapılan bu değişikliğin daha iyi anlaşılabilmesi için değişiklikten önceki halinin bilinmesinde fayda vardır. Anayasamızın 3/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önceki hali şu şekildedir:

*“Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır. Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur. Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz. Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz. Ceza sorumluluğu şahsidir. Genel müsadere cezası verilemez. İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir. Vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilemez”.*¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ Turgut Candan, **Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu**, 5. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, Ağustos 2012, s. 51.

¹⁶⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709-19990813.pdf>

03/10/2001 tarihinde 4709 sayılı Kanun ile yapılan değişikle birlikte Anayasamızın 38. maddesine şu hükümler eklenmiştir:

“Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez. Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz. Savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemez”.¹⁶⁷

Bahse konu maddede eklenen fıkra ile adil yargılanma ilkesinin bir unsuru olan hukuka aykırı delillerin yasaklılığından bahsedilmiştir. AYM'nin *Binnaz Demir ve Haydar Ceylan kararında* hukuka aykırı delillerle ilgili şu ifadelere yer verilmiştir; *“Ceza muhakemesinin amacı, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Ancak bu amacın gerçekleştirilmesi için yapılan araştırma faaliyetleri sınırsız değildir. Maddi gerçeğin hukuka uygun bir şekilde ortaya çıkarılması, ceza adaletinin hakkaniyete uygun gerçekleşmesi için gereklidir. Bu bakımdan ceza yargılamasında hukuka uygun yöntemlerle delil elde edilmesi, hukuk devletinin temel ilkelerinden sayılmaktadır. Bu kapsamda Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrasında da kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği açıkça hükme bağlanmıştır”*.¹⁶⁸

AYM'nin *İ.F.A* kararında ise *“Başvurucunun söz konusu ifadesinin belirli ve somut filler belirtilmeden ve hangi hukuki işleme esas alınacağı konusunda bilgi verilmeden temin edilmiş olması anılan ifadeyi hukuki yönden şüpheli duruma getirmektedir. Bu durumda muhakeme sırasında açık ve somut bir biçimde öne sürülen ve davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte olduğu anlaşılan başvurucunun söz konusu ifadelerinin alındığı koşullara yönelik iddialarına Mahkemece makul bir gerekçe ile yanıt verilmemesi ve başvurucunun özel hayatına ilişkin hususların mesleği üzerindeki etkisinin açıklanmaması nedenleriyle AYİM kararının başvurucunun mahremiyet hakkına müdahaleyi haklı kılacak şekilde konuyla ilgili ve yeterli gerekçe içermediği kabul*

---

¹⁶⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709-20011003.pdf>

¹⁶⁸ Anayasa Mahkemesinin 7/3/2018 tarihli ve 2014/13419 Başvuru numarası ile vermiş olduğu kararı.

edilmelidir”¹⁶⁹ denilmek suretiyle kişinin usulüne uygun olarak alınmayan ifadesinin de hukuka aykırı yollarla elde edilmiş delil sayılacağı belirtilmiştir.

C. 2010 Anayasa Değişikliği Bağlamında Adil Yargılanma İlkesi ve Bireysel Başvuru

AIHS'nin 6. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma ilkesinin, ülkemizde etkin bir şekilde işletilmesi suretiyle, bu ilkenin ihlali iddiasına dayanılarak AIHM'ye yapılan müracaatları azaltmak maksadıyla 7 Mayıs 2010 tarih ve 5982 sayılı kanunun 18. maddesiyle Anayasamızda yapılan değişiklikle bireysel başvuru yolu getirilmiştir. Bireysel başvuru müessesesi ile birlikte bireyler, Anayasa'da güvence altında bulunan temel hak ve hürriyetlerinden AIHS kapsamında sayılanlardan birisinin, kamu gücüne sahip olan makamlarca yok sayıldığı hallerde, AYM'ye müracaat ederek yapılan ihlalin düzeltilmesini isteyebilmesi söz konusu olmuştur.¹⁷⁰

Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerinin belirtildiği 148. maddesine 7 Mayıs 2010 tarih ve 5982 sayılı kanunun 18. maddesiyle eklenen hükümlerle birlikte Anayasamızın 148. maddesinin 3. fıkrası şu şekilde olmuştur:

“Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır”.

Bireysel başvuru yolunun düzenleme altına alındığı 6216 sayılı Kanunun 45. maddesinin birinci fıkrasında, *“ Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir ”* hükmüne yer verilmek suretiyle bireysel başvurunun hangi şartlarda yapılabileceği de açıklanmıştır.

---

¹⁶⁹ Anayasa Mahkemesinin 17/02/2016 tarihli ve 2013/8564 Başvuru numarası ile vermiş olduğu kararı.

¹⁷⁰ Ahmet Ekinci, “Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolunda Adil Yargılanma Hakkı”, Gazi Üniversitesi, 2015, s. 3.

Hem 1982 Anayasası'nın 148. maddesinin 3. fıkrasından hem de 6216 sayılı kanununun 45. maddesinin birinci fıkrasından anlaşılacağı üzere bireysel başvuru yolunun işletilebilmesi için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması elzemdir. Ayrıca bireysel başvuru yolunun kapsamını hem Anayasa'da hem de AİHS'de düzenlenen temel hak ve hürriyetler oluşturmaktadır. Bu bakımdan sadece Anayasa'da yer alan veya sadece AİHS'de düzenleme altına alınmış olan temel hak ve özgürlükler değil, her iki belgede ortak olarak düzenlenmiş olan temel hak ve özgürlükler, bireysel başvurunun konusunu, kapsamını oluşturacaktır.

Bireysel başvuru yolunun işletilebilmesi için gereken diğer bir şart ise temel hak ve özgürlüğün ihlalinin kamu gücüne dayanmasıdır. Bu durum başka bir soruyu gündeme getirmektedir. Kamu gücü nedir? Yaşar/Cabioğlu Güler'e göre kamu gücü şu şekilde tanımlanmıştır; *“kamu gücü, kanunlar tarafından kendilerine verilen görevi tamamlayabilmek amacıyla kamusal idarelere verilen tek taraflı hareket etme gücü olarak tanımlanabilir”*.¹⁷¹

Bireysel başvuru yoluna belli bir süre içerisinde gidilebilmektedir. Bu konuda 6216 sayılı kanunda iki durum düzenleme altına alınmıştır. Bunlar başvuru yolunun öngörülüp öngörülmemesi halleridir. Bilindiği üzere mahkemelerin vermiş oldukları bazı kararlar kesin olup bu kararlara karşı kanun yolu öngörülmemiştir.¹⁷² İşte bu türden bir karar verilmesi halinde ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde başvuru yapılması gerekmektedir. Diğer durumda ise başvuru yolunun tüketildiği tarihten itibaren yine otuz gün içinde bireysel başvuru yoluna gidilmesi gerekmektedir. Bir mazerete binaen bu sürenin kaçırılması halinde mazeretin sona erdiği tarihten başlayarak on beş gün içinde buna ilişkin belgeleri ibraz etmek suretiyle AYM'ye başvuru yapılabilmektedir. Bu durumda AYM, öncelikle gecikmenin haklı bir sebebe dayanıp dayanmadığını inceleyecek ve ona göre başvuruyu kabul edip etmeme hususunda karar verecektir.¹⁷³

---

¹⁷¹ Hasan Nuri Yaşar, S. Sena Cabioğlu Güler, “Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Yetkileri Kapsamında Kamu Gücü İlişkisi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt 20, Sayı 4, 2016, ss. 65.

¹⁷² Örnek için bkz. CMK madde 272/3.

¹⁷³ 6216 sayılı kanun madde 47/5: Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş

Bireysel başvuru yolunun önemli iki fonksiyonu bulunmaktadır. Birinci fonksiyonu, anayasada ve uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınan temel hak ve özgürlükleri korumaktır. İkinci fonksiyonu, bireysel başvuru konusu yapılan durumlarda AYM'nin verdiği kararlar sayesinde uygulamada yapılan yanlışları düzeltme konusunda bir rehber olmak, anayasanın doğru şekilde yorumlanması, anayasal düzenin muhafazasını sağlamaktır.¹⁷⁴

Bireysel başvuru yolunun 1982 Anayasası'na getirilmesindeki maksat, ülkemizdeki temel hak ve hürriyetlerin kalitesini yükseltmek ve bu temel hak ve hürriyetlerin ihlali iddiasıyla AİHM'de görülmekte olan Türkiye aleyhine açılan davaların sayısını azaltmaktır.¹⁷⁵

Anayasa Mahkemesi'nin, AİHM'de ülkemiz aleyhine açılan davaları azaltma fonksiyonu özellikle verilen kararların AİHM ekseninde olmasında göze çarpmaktadır. Bu konuda Anayasa Mahkemesi'nin *Sırrı Süreyya Önder Başvurusu*, B. No: 2018/38143 kararı dikkat çekmektedir. Bahse konu kararda Anayasa Mahkemesi, hakkında terör örgütünün propagandasını yapma suçundan ceza verilen sanık tarafından yapılan başvuruyu incelerken AİHM tarafından benzer olaylarda verilen kararlara atıfta bulunarak kararını vermiştir. Bir diğer örnek karar ise, Anayasa Mahkemesi'nin *Ömer Faruk Gergerlioğlu Başvurusu*, B. No: 2019/10634 kararıdır. İlgili kararda, başvuru hakkında terör örgütünün propagandasını yapma suçundan mahkumiyet cezası verilerek onanması üzerine yapılan başvuru incelenmiştir. Anayasa Mahkemesi, mezkur olayda değerlendirme yaparken AİHM'nin *Sürek ve Özdemir/Türkiye* B. No: 23927/94 ve 24277/94, 8/7/1999 kararına atıfta bulunmuştur. Örnek olarak verilen bu kararlardan da görüleceği üzere, Anayasa Mahkemesi önüne gelen başvurularda inceleme yaparken AİHM içtihatları ekseninde değerlendirme yapmaktadır. Bu şekilde bir değerlendirme yapılarak AİHM nezdinde, hem Türkiye aleyhine yapılan başvurular azaltılmak istenmekte hem de ülkemizde, mevzuat hükümlerinin yeknesak biçimde uygulanması amaçlanmaktadır.

---

gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle başvuruçunun mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder.

¹⁷⁴ Melek Acu, "Bireysel Başvuruya Konu Edilebilecek Haklar," **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 110, 2014, ss. 406.

¹⁷⁵ Sibel İnceoğlu, **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye Ve Latin Modelleri**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2017, s. 237.

AİHS'nin 6. maddesinde ve Anayasamızın 36. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma hakkı, uyuşmazlıkların çözüm mercii olan mahkemelerdeki muhakeme işleyişinin ve bir küll halinde muhakeme sürecinin adil bir şekilde yapılıp yapılmadığı hususunda bir ölçüttür. Bundan dolayı 1982 Anayasası'nda ve AİHS'de düzenleme altına alınan bir temel hak ve hürriyetin ilk derece mahkemesinde ihlal edildiği iddiasının bireysel başvuruya konu yapılması halinde, adil yargılanma hakkı çerçevesinde inceleme yapılmaktadır. Bu bakımdan adil yargılanma hakkının çerçevesi nedir sorusu gündeme gelecektir. Bir önceki bölümde yapılan açıklamalara iktifaen kısaca söylemek gerekirse, adil yargılanma hakkının unsurları hususunda hem AİHS'nin 6. maddesinin lafzî yorumu hem de AİHM'nin içtihatları birer rehber konumundadır. Bunlar özetle; mahkemeye başvuru hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, aleniyet, masumiyet karinesi gibi haklar olup bu haklar yönünden yapılan ihlaller bireysel başvuru yolunun konusunu oluşturacaktır.¹⁷⁶

AİHS'nin 35. maddesinin birinci fıkrasında, “*Mahkeme'ye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabilir*” demek suretiyle AİHM'ye başvuru yapılabilmesi için sözleşmeye taraf olan devletin iç hukukunda öngörülen bütün yolların tüketilmiş olması gerekmektedir.

Aynı zamanda AİHM, *Hasan Uzun/Türkiye* kararında sözleşmenin 35. maddesine atıfta bulunarak AİHM'ye başvuru yapılmadan evvel Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunulması gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁷ Bununla birlikte AİHM, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunulmasını, sözleşmenin 35. maddesine göre iç hukuk yolu olarak kabul etmiştir.

Adil yargılanma ilkesinin 1982 Anayasası'na etkileri konusunda yapılan bu açıklamalardan sonra 5271 sayılı CMK üzerindeki etkileri inceleme altına alınacaktır.

---

¹⁷⁶ Gözde Uzun Ertekin, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Adil Yargılanma Hakkı”, Çankaya Üniversitesi, 2018, s. 58.

¹⁷⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-4355607-5224953&filename=003-4355607-5224953.pdf>

IV. ADİL YARGILANMA İLKESİNİN 5271 SAYILI CEZA MUHAKEMESİ KANUNUNA ETKİLERİ

A. Genel Olarak

AIHS'nin 6. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma ilkesinin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na etkileri, adil bir yargılanmanın tesisi bakımından incelenmesi gereken önemli bir yere sahiptir. 5271 sayılı CMK'nın 160. maddesinin ikinci fıkrasında henüz soruşturma aşamasındayken adil bir yargılanmanın yapılabilmesi için yargısal bir makam olan Cumhuriyet savcısına bazı yükümlülükler verilmiştir.¹⁷⁸

Bu başlık altında AIHS'nin 6. maddesinin 2. ve 3. fıkrasında düzenlenmek suretiyle suç isnadı altında bulunan kişiye tanınan haklar odağında 5271 sayılı CMK'da sanığın sahip olduğu haklar anlatılacaktır.

AIHS'nin 6. maddesinin 2. ve 3. fıkrasında suç isnadı altında bulunan kişiye tanınan haklar şu şekilde sıralanmıştır:

“Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

---

¹⁷⁸ İlgi için bkz. CMK madde 160/2.

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak”¹⁷⁹

Suç isnadı altında bulunan kişinin sahip olduğu bu haklar, sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen adil yargılanma hakkının tabii bir neticesidir. Bu sebeple sözleşmenin 6. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkrası ile birinci fıkrasının birbirinden bağımsız olarak yorumlanması mümkün değildir. Mahkeme de 6. maddenin 2. ve 3. fıkralarına aykırılık iddialarını 6. maddenin 1. fıkrası ekseninde değerlendirerek sonuca varmaktadır. Zira 6. maddenin birinci fıkrasında, adil yargılanma hakkının genel bir çerçevesi çizilmiştir. Ayrıca yukarıda sayılan haklar tahdidi olmayıp örnek mahiyetindedir.¹⁸⁰

Sözleşmeye taraf olan devletlerden olan Türkiye’de ceza yargılamasının düzenlendiği 5271 sayılı CMK’da sözleşmenin 6. maddesinin 2. ve 3. fıkrası odağında düzenlemeler yapılmıştır. Aşağıda bu hususta ceza yargılamalarında suç isnadı altında bulunan kişilere tanınan haklar anlatılacaktır.

B. Sanığa Tanınan Asgari Güvenceler

Bu başlık altında yapılacak açıklamalarda sanık tabirinden suç isnadı altında bulunan kişi anlaşılmalıdır. 5271 sayılı CMK’nın “Tanımlar” başlıklı 2. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde, soruşturma aşamasında suç isnadı altında bulunan kişiye şüpheli, aynı maddenin 1. fıkrasının (b) bendinde ise kovuşturma aşamasının başlangıcından yargılama sonunda verilecek hükmün kesinleşmesine kadar geçen sürede suç isnadı altında bulunan kişinin sanık sıfatını haiz olacağı ifade edilmiştir.¹⁸¹

İfade ve sorgu tabirlerinden ise 5271 sayılı CMK’nın 2. maddesinin 1. fıkrasının (g) ve (h) bentlerinin izahatıyla ifade alma işlemi, soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlileri tarafından şüphelinin

---

¹⁷⁹ https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf

¹⁸⁰ Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde “Adil Yargılanma Hakkı”**, s. 201.

¹⁸¹ İlgili için bkz. CMK madde 2.

olaya ilişkin dinlenmesidir. Sorgu işlemi ise şüphelinin veya sanığın hakim ya da mahkeme tarafından dinlenmesidir. Sorgu işlemi hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında söz konusu olabilmektedir.¹⁸²

5271 sayılı CMK'nın 160. maddesinin ikinci fıkrasında belirtildiği gibi AİHS'ye taraf olan devletler, kendi iç hukuklarında yapacakları düzenlemelerle adil yargılanma ilkesinin uygulanabilirliğini sağlamakla yükümlüdür. Sözleşmeyi imzalayan devletler, bu hususta gerekli önlemleri almak durumundadır.¹⁸³

Sözleşmenin 6. maddesinde belirtilen adil yargılanma hakkının, yapılan yargılamalarda etkin bir şekilde işletilebilmesinin önemi hiç kuşkusuz ceza davalarında görülebilmektedir. Zira kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilme ihtimali en çok ceza davalarında söz konusu olmaktadır.

Aşağıda ilk etapta suç isnadı altında bulunan kişinin, hakkındaki suçlamayı öğrenme hakkından bahsedilerek yargılama aşamasında sahip olduğu diğer haklar da sırasıyla anlatılacaktır.

1. Suçlamadan Haberdar Olma

Sözleşmenin 6. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendinde yer alan hükme göre sanığın, "*Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek*" hakkına sahip olduğu, sanığın kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebi hakkında ayrıntılı olarak haberdar edilme hakkının bulunduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Suçlamanın niteliği ve sebebi hakkındaki bilgilendirme, suç isnadı altında bulunan kişiye bizzat yapılabileceği gibi kişinin avukatına da yapılabilir. Yapılacak olan bu bilgilendirmenin, olayın mahiyetine göre, sanığa savunmasını yapabilmesi için gerekli bir zaman tanınacak şekilde kısa bir süre içerisinde yapılması gereklidir. Kişinin üzerine atılı suçla ilgili yapılan soruşturma

---

¹⁸² İlgili için bkz. CMK madde 2.

¹⁸³ Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde "Adil Yargılanma Hakkı"**, s. 201.

hususunda bilgilendirilmesi, kuşkusuz sanığa tanınan hakların kullanılmasında önemli bir yere sahiptir.¹⁸⁴

AİHM, *De Salvador Torres/İspanya(19160/91, 10.02.1995)* kararında kişinin üzerine atılı suçla ilgili olarak kendisine sadece meydana gelen olayın anlatılmasının bildirim için yeterli olmadığını, aynı zamanda gerçekleştirilen eylemin ceza kanunundaki karşılığının, eylemin hangi suçu oluşturduğunun açık bir şekilde anlatılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁵

Anayasamızın 19. maddesinin 4. fıkrasında suç isnadı altında olan kişinin yakalanması veya tutuklanması durumunda hakkındaki suçlamanın derhal anlatılacağı, toplu olarak işlenen suçlarda ise hakim önüne çıkarılmadan evvel bilgilendirmenin yapılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁸⁶

Yakalanarak gözaltına alınan veya tutulan kişiye, hakkındaki suçlamanın niteliği ve sebebi anlatıldıktan sonra sahip olduğu haklar da anlatılmalıdır. Bu haklardan birisi de avukattan faydalanma hakkıdır.¹⁸⁷

5271 sayılı CMK'da suç isnadı altında bulunan kişinin ifadesi alınmadan evvel usulüne uygun bir şekilde davet edileceği belirtilmiştir. Yapılacak davette, kişinin üzerine atılı suç anlatılarak çağırılma nedeni de bildirilmiş olacaktır.¹⁸⁸

Soruşturma evresinde suç isnadı altında bulunan kişinin kimlik tespit işlemi tamamlandıktan sonra kendisine isnat edilen suç hususunda bilgilendirme yapılır. Suç isnadı altında bulunan kişi hakkında, soruşturmanın tamamlanmasına müteakip iddianame düzenlenerek dava açılmaktadır. İddianamenin kabulüyle birlikte başlayan kovuşturma aşamasında ise mahkeme tarafından kişiye üzerine atılı olan suç, iddianamenin duruşmada okunmasıyla veyahut açılmış olan dava bir görevsizlik kararı neticesinde yargılamanın yapılacağı mahkemeye gelmesi durumunda ise bu kararın okunmasıyla birlikte kişiye, anlatılmış olur. Bu şekilde sanığa üzerine atılı olan suç hususunda bilgi verilmiş sayılır. Sanığa, üzerine atılı

---

¹⁸⁴ Güney Dinç, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Adil Yargılanma Hakkı**, İzmir, İzmir Barosu Yayınları, 2006, s. 186-187.

¹⁸⁵ Serkan Cengiz, Fahrettin Demirağ, Teoman Ergül, Jeremy McBride, Durmuş Tezcan, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları**, Ankara, Şen Matbaa, 2008, s. 170.

¹⁸⁶ İlgili için bkz. 1982 Anayasası madde 19/4.

¹⁸⁷ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 78.

¹⁸⁸ İlgili için bkz. CMK madde 145.

olan suç anlatılmadıkça yargılamaya ilişkin başka sorular sorulamayacaktır. Zira kişiye üzerine atılı olan suç anlatılmadan alınan bir ifadenin de maddi gerçeğin ortaya çıkması açısından sağlıklı olmayacağı açıktır. Bununla birlikte sanığa üzerine atılı olan suç anlatıldıktan sonra ayrıca suçun ispatına ilişkin delillerin bildirilmesi şart değildir. Önemli olan nokta, suç isnadı altında bulunan kişiye iddiayla ilgili anlatılacak hususların, savunmasını eksiksiz bir şekilde yapabilme imkanı vermesidir.¹⁸⁹

Kişinin eyleminin soruşturma aşamasında savcılık makamınca nitelendirilmesi ile kovuşturma aşamasında mahkemece nitelendirilmesi bakımından farklılıklar meydana gelebilmektedir. Bu durumda kişiye eylemine uyan suçun değişmesi sebebiyle üzerine atılı yeni suç anlatılarak savunmasını yapabilmesi için bir süre verilmektedir. Bu durum uygulamada ek savunma olarak adlandırılmaktadır. Sanık müdafii de bu haklardan aynı şekilde faydalanır.¹⁹⁰

Kişinin üzerine atılı suç sebebiyle kendisine yapılacak bilgilendirmenin amacına ulaşması için de kişinin anladığı dilde yapılması büyük bir öneme sahiptir. Kişi, üzerine atılı suç sebebiyle sahip olduğu hakları ve üzerine atılı iddiaları anladığı dilde öğrenme hakkına sahiptir. Aksi bir durumda kişiye anlamadığı bir dilde üzerine atılı suç isnatlarının anlatılmasının bir önemi olmayacaktır.¹⁹¹

2. Savunmasını Hazırlamak İçin Gerekli Kolaylıklara ve Zamana Sahip Olma

Sanığın kendisine yöneltilen suçlama ilgili olarak savunmasını hazırlayabilmesi için gerekli kolaylıklara ve zamana sahip olması gerektiği AİHS madde 6/3-b hükmünde belirtilmiştir. İlgili madde hükmünde “*Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak*” şeklinde belirtilmek suretiyle suç isnadı altında bulunan kişinin savunmasını hazırlayabilmesi için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Bahse konu hak, kişiye karşı herhangi bir suçun yöneltilmesi ile birlikte söz konusu olmaktadır. Sanığa savunmasını yapabilmesi için gerekli zamanın tanınması

---

¹⁸⁹ Ali İhsan İpek, **Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Savunma Hakkı**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015, s. 19-20.

¹⁹⁰ İlgili için bkz. CMK madde 226.

¹⁹¹ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 80.

hususunda belli bir ölçüt bulunmamaktadır. Verilecek olan süre, kişinin üzerine atılı bulunan suçun mahiyeti ve olayın şartlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu şartlar; kovuşturmanın gelmiş olduğu aşama, kişinin üzerine atılı iddiaların yoğunluğu, bir avukat yardımının talep edilmesi hali gibi sebepler olabilmektedir.¹⁹² Uygulamada da hakkında yürütülen bir suçtan dolayı şüpheli veya sanığın ifadesi alınacağı veya sorgusu yapılacağı sırada bir avukat talebi mevcutsa kişinin bu talebi yerine getirilmeden ifadesine/sorgusuna başvurulamayacaktır. Veyahut kişinin üzerine atılı suçun kanunda tanımlanan cezasının alt sınırının 5 yıldan fazla olması halinde ya da suç isnadı altında bulunan kişi on sekizden küçük, kendi savunmasını yapamayacak derecede malul, sağır veya dilsiz ise istemi olmadan kendisine bir avukat tayini yapılması zorunludur. Bu gibi hallerde öncelikle sanığa/şüpheliye avukatıyla görüşme hakkı tanınmalı, sonrasında ifade/sorgu işlemine geçilmelidir.¹⁹³

AIHM, *Ferrari-Bravo/İtalya (9627/81,14.03.1984)* kararında başvurucunun yargılanmasına geçilmeden önce hakimin, başvurucunun avukatlarına 56.000 sayfadan oluşan dava dosyasını incelemesi için sadece iki aylık süre verilmesinin yeterli zamana sahip olunmadığı iddiasını incelerken, henüz yargılamanın bitmediğini, dosyanın derdest olduğunu ve bu nedenle hakkın ihlal edilmediğini belirtmiştir.¹⁹⁴ Görüldüğü üzere yargılamanın devam eden aşamalarında bahse konu durumun telafi edilebilmesi söz konusu olabileceği için AIHM, dosyanın derdest olduğunu söyleyerek ihlal iddiasıyla ilgili menfi bir karar vermemiştir.

Suç isnadı altında bulunan herkese savunmasını yapması bağlamında gerekli kolaylıkların sağlanması elzemdir. Bu bağlamda kişi, üzerine atılı suç sebebiyle beraat edebilmesi, kanunda öngörülen cezasını azaltıcı sebeplerden faydalanabilmesi amacıyla dava dosyasına ulaşabilmelidir. Eğer dava dosyasındaki bilgiler, kişinin beraatini veyahut daha az ceza almasını sağlıyorsa ve dosyaya erişim hakkı engellenmiş ise bu durumda sözleşmenin madde 6/3-b hükmünün ihlal edildiği sonucu ortaya çıkacaktır.¹⁹⁵

---

¹⁹² TÜSİAD, 2003, s. 158.

¹⁹³ İlgili için bkz. CMK madde 150.

¹⁹⁴ Cengiz, Demirağ, Ergül, McBride, Tezcan, **a.g.e.**, s. 173.

¹⁹⁵ TÜSİAD, 2003, s. 159.

AİHM, *Foucher/Fransa*(22209/93, 18.03.1997) kararında, başvurucunun dava dosyasına ulaşabilmesini ve dosyada bulunan belgelerin örneğini almasını, kendisi hakkında tanzim olunan rapora itiraz etmesi bakımından önemli olduğuna karar vererek dava dosyasına ulaşamadığı için sözleşmenin 6. maddesinin 3. fıkrasındaki hakkın ihlal edildiğine hükmetmiştir.¹⁹⁶

Savunma yapılabilmesi için gerekli kolaylıklara sahip olma hususu yalnızca suç isnadı altında bulunan kişi için geçerli olmayıp, aynı zamanda hukuki yardımından faydalanılan müdafii için de geçerli olan bir durumdur. Bu bağlamda sanığa savunmasını hazırlayabilme bağlamında müdafisiyle beraber gerekli imkanların sağlanması ve yeterince zaman tanınması büyük öneme sahiptir. Sözleşmenin lafzına bakıldığında, sayılan hakların yalnızca suç isnadı altında bulunan kişiye tanındığı gözükse de bu hakların bir küll halinde savunma makamına tanındığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kişinin avukat yardımından faydalanması halinde mezkur haklardan müdafii de yararlanabilecektir.¹⁹⁷

3. Kendini Bizzat Savunma veya Müdafii Aracılığıyla Savunma Yapma

Kendisine suçlama yöneltilen kişinin, bizzat savunma yapabilmesi veya müdafii aracılığıyla savunmasını yapabilmesi AİHS'nin 6. maddesinin 3. fıkrasının (c) bendinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek”. Madde metninin lafzından çıkan sonuca göre sanık, kendisini bizzat savunabileceği gibi bunu tercih etmeyip hukuk bilgisine sahip olan müdafiden de faydalanabilecektir. Eğer sanığın avukat tayin edecek kadar maddi gücü bulunmuyorsa bu halde, devlet tarafından doğrudan bir avukat atanması gerekmektedir.

---

¹⁹⁶ Cengiz, Demirağ, Ergül, McBride, Tezcan, **a.g.e.**, s. 175.

¹⁹⁷ Cumhur Şahin, “Sanığın Savunmasını Hazırlamak İçin Gerekli Zamana ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı (İHAS 6/3-b)”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2004, ss. 260.

Bir suç isnadı altında bulunan herkesin, üzerine atılı suçla ilgili kendisini bizzat savunma hakkı vardır.¹⁹⁸ Sanığın bizzat savunma yapabilmesi için duruşmada hazır bulunması da gerekmektedir. Bu bakımdan duruşmada bizzat bulunabilme hakkı, sözleşmenin 6. maddesinde açık bir şekilde belirtilmemiş ise de sözleşmenin ruhundan böyle bir hakkın mevcut olduğu anlaşılmalıdır. Duruşmada hazır bulunma hakkı sadece ceza davalarında söz konusu olmayıp ayrıca medeni hak ve vecibelere ilişkin uyuşmazlıklarda da gündeme gelmektedir.¹⁹⁹

Ülkemizdeki ceza yargılaması sisteminde de sanığın duruşmada hazır bulunması bir hak olarak kabul edilmiştir. Her ne kadar 5271 sayılı kanunda sanığın duruşmada hazır bulunabilmesi açık bir şekilde belirtilmemiş ise de²⁰⁰ suç isnadı altında bulunan sanık, eğer duruşmaya katılmak isterse buna engel olunamaz. 5271 sayılı kanunun metninden (m. 188/1) duruşmaların en başından sonuna kadar hazır bulunması gereken kişiler anlaşılmaktadır. Bu bakımdan hükme katılacak hakimin, Cumhuriyet savcısının ve zabıt katibinin yokluğunda duruşma yapılabilmesi mümkün değildir. Zorunlu müdafilik hallerinden birinin sübut bulması halinde ayrıca avukatın da duruşmada bulunması, uyulması gereken bir yükümlülüktür. Bununla birlikte bir sanığın, bütün duruşmalarda hazır bulunması gerekmemekle birlikte teorik olarak duruşmada bulunması yeterlidir.²⁰¹ Bu durum 5271 sayılı CMK'da şu şekilde belirtilmiştir: “*Kanunun ayırık tuttuğu hâller saklı kalmak üzere, hazır bulunmayan sanık hakkında duruşma yapılmaz. Gelmemesinin geçerli nedeni olmayan sanığın zorla getirilmesine karar verilir*”.²⁰²

Sanığın duruşmaya katılması şart olmayan bazı haller mevcuttur. Örneğin, sanığın üzerine atılı olan suç, yalnızca adli para cezasını gerektiriyorsa ya da adli para cezasıyla birlikte kanunda hapis cezası da öngörülmüşse veya suç, müsadereyi zorunlu kılıyorsa sanığın yokluğunda da duruşma yapılabilir. Benzer bir durum, sanığa verilecek cezanın mahkumiyet olmaması ihtimalinde de

---

¹⁹⁸ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 208.

¹⁹⁹ TÜSİAD, 2003, s. 160.

²⁰⁰ İlgili için bkz. CMK madde 188/1.

²⁰¹ Cumhur Şahin, Neslihan Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku –II-**, 10. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 121.

²⁰² 5271 sayılı CMK madde 193/1.

geçerlidir. Bu durumda da sanığın sorgusu dahi yapılmadan hakkında karar verilebilecektir. Ancak sanık hakkında toplanan deliller neticesinde, bir mahkumiyet kararı verilecekse önceden sorgusunun yapılmış olması yeterlidir.²⁰³

Sanık, üzerine atılı bulunan suç hakkında savunma yaparken bunu bizzat yapabileceği gibi bir avukatın da yardımından faydalanabilir. Avukat yardımından faydalanma farklı şekillerde olabilir. Sanık kendi maddi gücü nispetinde bir avukat(müdafî) tayin edebileceği gibi maddi gücü bulunmamakta ise kendisine bir avukat tayin edilmesini isteyebilmektedir. Bununla birlikte, bazı durumlarda kişinin avukat talebi olmasa dahi kanunun emredici hükmü gereği, ona müdafî atanması zorunludur. Bu durum 5271 sayılı kanunda şu şekilde belirtilmiştir:

“(1) Şüpheli veya sanıktan kendisine bir müdafî seçmesi istenir. Şüpheli veya sanık, müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, istemi halinde bir müdafî görevlendirilir.

(2) Müdafî bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir.

(3) Alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada ikinci fıkra hükmü uygulanır.”²⁰⁴

Yukarıdaki madde hükmünden de anlaşılacağı üzere, sanığın, üzerine atılı bulunan suçun kanundaki karşılığını tam olarak öğrenip dava dosyasının içerdiği belgelere ve tahkikatın gelmiş olduğu aşamaya göre, savunmasını hazırlayabilmesi veya iddiaların dayanağı olan delillerin hukuka uygun bir şekilde elde edilip edilmediğini denetleyebilmesi için hukukî bir yardım alması hiç şüphesiz lehine bir durumdur. Kanun koyucu, AİHS'nin 6. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma hakkı doğrultusunda 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununa getirdiği hükümlerle birlikte sanığın, istediği her an avukat yardımından faydalanabilmesini öngörmekle yetinmemiş, bunun yanı sıra bazı istisnai hallerde sanığın istemi olmasa bile avukat yardımından faydalanmasını

---

²⁰³ İlgî için bkz. CMK madde 193/2, madde 194/2, madde 195.

²⁰⁴ İlgî için bkz. CMK madde 150.

zorunlu kılmıştır. Kanun koyucu, atanmış avukatın görevini ifadan kaçınması durumunda ise mahkemeye başka bir müdafî atanması için işlem yapması zorunluluğunu yüklemiştir. Yeni atanmış müdafînin, savunma yapabilmesi için süre talebinde bulunması durumunda süre verilerek duruşma ertelenir.²⁰⁵ Kanun koyucu bu düzenleme ile birlikte (CMK m. 151/1,2) mahkemeye veya hakime bir takdir yetkisi tanımamış, bu hususu emredici bir şekilde düzenleme altına almıştır. Bu düzenleme ile birlikte suç isnadı altında bulunan kişi, savunmasını eksiksiz ve tam bir şekilde yapabilmesi imkanına kavuşmaktadır. 5271 sayılı kanundaki mezkur düzenleme, AİHS'nin 6. maddesinde belirtilen adil yargılanma ilkesinin tezahürü için oldukça önemli bir hüküm olma özelliğini haizdir.

Suç isnadı altında bulunan kişi, yargılamanın bütün evrelerinde müdafî yardımından yararlanabilir²⁰⁶ ve soruşturma aşamasında şüphelinin ifadesinden önce kovuşturma aşamasında ise sanığın sorgusundan önce de bu hak geçerlidir.²⁰⁷

Sanığın müdafî yardımından yararlanmak istemesi halinde, muhakemenin gecikeceği gerekçesiyle sanığın bu talebinin gerçekleştirilmemesi, kanun hükmünün ihlali anlamına gelmektedir. Bunun da ötesinde olarak örnek vermek gerekirse, hakkında verilecek karardan önce son sözü sorulan sanığın, müdafî yardımından yararlanmayı talep etmesi durumunda dahi bu talebin yerine getirilmesi gerekmektedir.²⁰⁸

5271 sayılı CMK'da sanığın, oturumda hazır bulunmaması halinde de müdafînin bütün oturumlarda hazır bulunabileceği belirtilmek suretiyle kovuşturma aşamasında sanığın, müdafî yardımından faydalanma hakkı belirtilmiştir.²⁰⁹

Sanığın, suç isnadını öğrendiği ilk andan itibaren savunmasını bir avukat aracılığıyla yapma hakkı bulunmaktadır. Sanığın müdafî ile yapacağı görüşmenin herhangi bir kişinin içeriğine vakıf olamayacağı bir ortamda yapılması gerekmektedir. Kişinin müdafîyle özel olarak görüşmesinin engellendiği

---

²⁰⁵ İlgî için bkz. CMK madde 151/1, 2.

²⁰⁶ İlgî için bkz. CMK madde 149/1.

²⁰⁷ Cumhur Şahin, Neslihan Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -I-**, 10. bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 142.

²⁰⁸ İpek, **a.g.e.**, s. 31.

²⁰⁹ İlgî için bkz. CMK madde 197.

durumda, sözleşmeye aykırı bir durum meydana gelmiş olacaktır. Sanığın duruşmada bulunmaması halinde müdafinin de duruşmaya girmesinin engellenmesi sözleşmenin 6. maddesini ihlaline sebebiyet verecektir.²¹⁰

5271 sayılı CMK'da da suç isnadı altında olan kişinin, vekaletname ibrazına gerek olmadan avukatı ile istediği zaman, başkalarının görüşme içeriğini duyamayacağı bir ortamda görüşebileceği belirtilmiştir.²¹¹

Suç isnadı altında bulunan kişi, kendisine bildirilen ifade alma/sorgu işleminden evvel bir avukatla görüşmek istemesi halinde öncelik bu isteği gerçekleştirmektir. Bunun için gerekirse ifade alma/sorgu işleminin vakti ertelenmelidir. Kişinin kendi özel avukatıyla görüşmede ısrarcı olması durumunda dahi müdafii ile görüşme hakkı engellenmemelidir.²¹²

5275 sayılı kanuna göre, bir suç kapsamında tutuklanan kişinin avukatı ile haberleşmesi, görüşmesi engellenemeyeceği gibi bu hususlara bir sınırlama da getirilemez.²¹³

AİHM, *John Murray/İngiltere (18731/91, 8.2.1996)* kararında, kendisine suç yöneltilen kişinin, polis soruşturmasının başlangıç evresinden itibaren hukuki destek alması gerektiğini belirtmektedir. Soruşturmanın ilk 48 saatinde hangi sebeple olursa olsun, suç isnadı altında bulunan kişinin avukat yardımından faydalanmasının engellenmesinin, sanığın sözleşmenin 6. maddesinde belirtilen haklarına aykırılık oluşturacağını ifade etmiştir.²¹⁴

4. Tanık Dinletme Hakkı

Suç isnadı altında bulunan kişinin, tanık dinletme hakkına geçmeden önce tanık kavramının hukuki literatürde sahip olduğu yere değinmekte fayda vardır. Tanık, görülmekte olan bir davada, dosyanın tarafları arasında ihtilafa konu olan olaylar hakkında görgü ve bilgisi olan ve bu hususları yargısal makama anlatan kişidir. Ceza muhakemesi sisteminde de tanığın kendisi bir delil olmayıp tanığın

---

²¹⁰ TÜSİAD, 2003, s. 161.

²¹¹ İlgili için bkz. CMK madde 154/1.

²¹² Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -I-**, s. 142.

²¹³ 5275 sayılı CGTİK madde 114: (5) Tutuklunun müdafii ile olan haberleşmesine ve kurum düzeni çerçevesinde temas ve görüşmelerine hiçbir suretle engel olunamaz ve kısıtlamalar konulamaz.

²¹⁴ Cengiz, Demirağ, Ergül, McBride, Tezcan, **a.g.e.**, s. 93.

vermiş olduğu ifade, eğer yetkili makam tarafından yapılan değerlendirme neticesinde maddi gerçekle örtüşürse delil olarak kabul edilir.²¹⁵

AİHS'nin 6. maddesinin 3. fıkrasının (d) bendinde, kendisine suçlama yöneltilen kişinin, tanık dinletme hakkı şu şekilde ifade edilmiştir: “*İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek*”. Sözleşmenin madde metninden de anlaşılacağı üzere, suç isnadı altında bulunan kişinin, yargılamada savcılığın göstermiş olduğu tanıkların dinlenilmesi isteme hakkı olduğu gibi kendisinin getireceği tanıkların da aynı koşullar altında dinlenilmesini isteme hakkı bulunmaktadır.

Delillerin, yargılama aşamasında, aleni bir şekilde sanığın ileri sürebileceği karşı iddialarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Kural gereği sanığın aleyhine olan bir tanık beyanına karşı tanık beyanını sorgulama, tanığın beyanına itiraz etme ve bu beyana karşı iddialarını ileri sürebilme hakkı olması gerekmektedir.²¹⁶

5271 sayılı CMK'nın 201. maddesinin 1. fıkrasına göre; “*Cumhuriyet savcısı, müdafî veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; sanığa, katılana, tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağrılmış diğer kişilere, duruşma disiplinine uygun olarak doğrudan soru yöneltebilirler. Sanık ve katılan da mahkeme başkanı veya hâkim aracılığı ile soru yöneltebilir. Yöneltilen soruya itiraz edildiğinde sorunun yöneltilmesinin gerekip gerekmediğine, mahkeme başkanı karar verir. Gerektiğinde ilgililer yeniden soru sorabilir*”.

Yukarıda belirtilen madde hükmüne göre, görülmekte olan bir ceza davasında, beyanına başvuru tanığa karşı doğrudan soru yöneltebilme hakkı vardır. Ancak mevcut hükümde iddia makamı olan Cumhuriyet savcısının, savunma makamı olan müdafinin ve müşteki vekilinin, arada başka kimse olmadan doğrudan soru sorma hakkı vardır. Sanığın ise doğrudan soru sorma hakkı bulunmamaktadır. Sanık ancak hakim aracılığıyla tanığa soru yöneltebilecektir. Eğer hakim sanığa, tanığa soru sorması için izin vermezse bu

---

²¹⁵ Mine Uzun, “Bir Adil Yargılanma Hakkı Olarak Tanığı Sorgulama ve Tanık Dinletme Hakkının Türk Vergi Yargılamasındaki Yeri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 63, Sayı 1, 2014, ss. 226.

²¹⁶ Erhan Günay, *Savunma Hakkının Kısıtlanması*, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2010, s. 316.

hak kullanılamayacaktır. Burada Şu hususu da unutmamak gerekir ki, hakim tanıĒa soru sorma hakkını geçerli bir sebep olmadıkça engelleyemez.²¹⁷

Yargılama makamının, tanıĒa soru sorulmasına izin vermeyeceği haller 5271 sayılı CMK'nın “*Delillerin ortaya konulması ve reddi*” başlıklı 206. maddesinin ikinci fıkrasında tahdidi bir Şekilde sayılmıştır. Buna göre;

“*Ortaya konulması istenilen bir delil aşağıda yazılı hâllerde reddolunur:*

a) Delil, kanuna aykırı olarak elde edilmişse.

b) Delil ile ispat edilmek istenilen olayın karara etkisi yoksa.

c) İstem, sadece davayı uzatmak maksadıyla yapılmışsa”.

AİHM, *Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda (21363/93, 23.04.1997)* kararında, sanıĒın kendi aleyhine olan tanık beyanına karşı itiraz hakkı olması gerektiğini, bu hakkın beyan alınırken ya da beyan sonrasında yargılamanın başka bir evresinde tanık beyanına karşı bir iddiada bulunma hakkını ihtiva ettiğini ve bu hakkın engellenmemesi gerektiğini ifade ettikten sonra, suç isnadı altında bulunan kişilerin, kimlik bilgileri hususunda herhangi bir bilgiye sahip olmadığı ve hakim yapmış olduğu sorgu sırasında hallerine vakıf olamadıkları tanıkların beyanına karşı iddiada bulunma, sorgulama hakkının engellendiğini belirtmiştir.²¹⁸

5. Tercümandan Ücretsiz Faydalanma Hakkı

AİHS'nin 6. maddesinin 3. fıkrasının (e) bendinde sanıĒın, “*Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak*” hakkı olduğu belirtilmiştir.

Suç isnadı altında olan kişinin, yargılamada kullanılan dili anlamaması durumunda bir tercüman yardımından faydalanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Bu hak, aynı zamanda yargılamadaki belgeleri tercüme ettirmeyi de içermektedir. Adil yargılanmanın tam olarak tezahür etmesi için tercümanın ve yargılamadaki belgelerin tercümesinin eksiksiz ve tam olması büyük öneme sahiptir. SanıĒa, tercümandan faydalanma hakkı tanınmadığı takdirde

---

²¹⁷ Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -II-**, s. 138.

²¹⁸ Doğru, Nalbant, **a.g.e.**, s. 651.

savunmasını hazırlayabilmesi tehlikeye düşeceği gibi adil yargılanma hakkı da söz konusu olamayacaktır. Aynı şekilde sanığın, davaya katılımı da kısıtlanmış olacaktır.²¹⁹

Sanığın yararlanacağı tercüman hizmetinin bir ücret karşılığı olmaması gerekmektedir. Suç isnadı altında bulunan kişinin, yapılan yargılamadan sonra mahkumiyetine hükmedilmesi halinde, sanığın üzerine bırakılacak olan yargılama giderleri içerisinde tercüman ücretinin olmaması gerekmektedir. Aksi durum, sözleşmenin 6. maddesinde düzenleme altına alınan adil yargılanma hakkına aykırılık anlamına gelecektir. Tercümandan ücretsiz faydalanma hakkının etkin bir şekilde kullanıldığı söz konusu olması için sanığa atanan tercümanın, işinde yetkin biri olması gerekmektedir.²²⁰

Suç isnadı altında bulunan kişinin tercümandan ücretsiz faydalanma hakkı, sadece duruşma aşamasında öngörülmüş bir hak değildir. Suçlamanın yöneltildiği andan itibaren tercümandan ücretsiz faydalanma hakkı vücut bulacaktır. Suç isnadı altında bulunan sanığın, eksiksiz bir şekilde savunmasını hazırlayabilmesi noktasında, duruşmada dinlenen tanık ifadelerinin tercümesi elzendir. Tanık beyanının söz konusu olduğu durumda ise yapılacak tercüme işleminin, tanığın ifade vermiş olduğu duruşma sırasında yapılması gerekir zira alınan tanık beyanının delil olarak mülahazası için duruşma anında tartışılabilmesi şarttır. Bu şartın da gerçekleşmesi için tanık beyanının tercüme edilmesi gerekmektedir.²²¹

AİHM, *Brozicek/İtalya (10964/84, 19.12.1989)* kararında, sözleşmenin 6. maddesinin 3. fıkrasının (e) bendinde belirtilen tercümandan ücretsiz faydalanma hakkının, aynı zamanda işaret dili yoluyla anlaşabilen işitme engeli bulunan kişiler bakımından da uygulanabileceğini ifade etmiştir.²²²

5271 sayılı CMK'da sanığın, tercüman hizmetinden yararlanma hakkı, 202. maddede düzenleme altına alınmıştır. Buna göre, suç isnadı altında bulunan kişinin, meramını anlatabilecek derecede Türkçe bilmemesi halinde mahkeme tarafından tercüman atanacaktır. Tercüman, duruşmada iddia ve savunma

---

²¹⁹ Uluslararası Af Örgütü, 2000, s. 236.

²²⁰ TÜSİAD, 2003, s. 164.

²²¹ Ali Şahin Kılıç, "Tercümandan Faydalanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 65, Sayı 4, 2016, ss. 2112.

²²² Doğru, Nalbant, **a.g.e.**, s. 655.

bakımından esas derecede önemi bulunan kısımları tercüme etmelidir. Sanığa tercüman atanacak ikinci bir durum ise sanığın engelli olması halidir. Bu durumda tercüman, ayrıca iddia ve savunma bakımından önem arz eden belgeleri de tercüme etmek durumundadır. Soruşturma evresinde de suç isnadı altında bulunan şüphelinin, tercümandan ücretsiz olarak faydalanma hakkı bulunmaktadır. 5271 sayılı CMK’da tercümandan ücretsiz olarak faydalanma hakkı, ayrıca mağdur ve tanıklara da tanınmıştır. Bununla birlikte, eğer sanık, sözlü savunmasını kendisini daha iyi anlatabileceği farklı bir dilde yapmak isterse kendisine bu imkan verilir fakat bu durumda yabancı dilde yapılacak sözlü savunmanın tercüme ücretleri devlet tarafından karşılanmayacaktır.²²³

AİHM, Kamaninski/Avusturya (9783/82, 19.12.1989) kararında, muhakemede mevcut olan bütün belge ve delillerin tercümesinin, tercümandan ücretsiz faydalanma hakkı çerçevesi içerisinde olmadığını ifade ettikten sonra bu hak kapsamında suç isnadı altında bulunan kişinin, kendisine karşı ileri sürülen iddialar hakkında bilgi sahibi olmasını ve kendi savunmasını anlatımıyla birlikte yapabileceğini ifade etmiştir.²²⁴

Suç isnadı altında bulunan kişinin, kendisine tanınan tercüman hizmetinden ücretsiz faydalanma hakkından vazgeçmesi de mümkündür. Bununla birlikte, yargılamada kullanılan dili anlayan fakat savunmasını başka bir dilde yapmak isteyen sanık, tercüman hizmetinden faydalanamayacaktır.²²⁵

6. Susma Hakkı

Ceza yargılaması bağlamında susma hakkı, bir suç isnadı altında bulunan kişinin, üzerine atılı olan suça ilişkin herhangi bir beyanda bulunmama hakkını ifade etmektedir. Susma hakkı, suç isnadı altında bulunan kişinin sessiz kalmasına karşı yargısal makamların müdahale etmesini önler.²²⁶

Susma hakkı, suç şüphesi altında bulunan kişinin, bu şüpheyi dağıtmak zorunda olmamasını temin ettiği gibi aynı zamanda üzerine atılı olan suçun

---

²²³ İlgili için bkz. CMK madde 202.

²²⁴ Cengiz, Demirağ, Ergül, McBride, Tezcan, **a.g.e.**, s. 167.

²²⁵ TÜSİAD, 2003, s. 164.

²²⁶ Serhat Sinan Kocaoğlu, “Susma Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**, sayı 1, 2011, ss. 30

kanıtlanması noktasında şüpheli/sanığı, yargısal makamlarla birlikte kolektif olarak çalışma yükünden de kurtarmaktadır.²²⁷

Suç isnadı altında bulunan kişiye karşı suçun yöneltildiği andan itibaren susma hakkı mevcudiyet kazanmaktadır. Susma hakkı, aynı zamanda sözleşmenin 6. maddesinin ikinci fıkrasının “*Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır*” anlatımıyla masumiyet karinesini de güvence altına almaktadır.²²⁸

Susma hakkının, adil yargılanma ilkesinin güvencesinde bulunan savunma hakkı bakımından önemli bir yeri bulunmaktadır. Suç isnadı altında bulunan kişinin, susma hakkı bulunmuyorsa o kişinin, savunma hakkının da eksik olduğu açık bir gerçektir. Bu bağlamda yapılan yargılamada üzerine suç atılı olan kişi, susma hakkından faydalanamıyorsa adil yargılanma ilkesi de söz konusu olmayacaktır.²²⁹

Masumiyet karinesi ile susma hakkı iç içe geçmiş haklardandır. Üzerine atılı olan suçun ispatına kadar herkesin suçsuz olduğu varsayımına dayanan masumiyet karinesi ile üzerine atılı olan suçun ispatı noktasında şüpheli/sanığa herhangi bir yükümlülük verilmesini engelleyen susma hakkı bir bakıma birbiriyle iç içe geçmiş vaziyettedir. Suç isnadı altında bulunan kişi, masumiyet karinesinin bir neticesi olarak yargılama aşamasında suçu ispatlanmamış olarak değerlendirildiği için suç isnadı altında bulunan kişinin, üzerine atılı olan suç bakımından bir müdafaa yapma yükümlülüğü yoktur. Bu nedenle ifade alma/sorgu işlemi sırasında şüpheli/sanık, kendisine sorulan sorulara cevap vermek zorunda değildir.²³⁰

Savunma hakkının iki farklı tasnifi bulunmaktadır. Bunlar, maddi ve hukuki savunma hakkı olarak isimlendirilmektedir. Maddi savunma olarak tasnif edilen savunma şekline fiili savunma da denmektedir. Bu savunma türüne (maddi savunma) göre, suçun konusunu oluşturan eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğine

---

²²⁷ Nuran Haydar, **a.g.e.**, s. 24.

²²⁸ Doğan Şenyüz, “Susma Hakkı Karşısında Vergi Usul Kanunundaki Defter ve Belgeleri Gizleme (Kaçakçılık) Suçu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 2013, ss. 30.

²²⁹ Çağrı Kan Aydın, “Adil Yargılanmanın Bir unsuru Olarak ‘Savunma Hakkı’”, **TBB Dergisi**, Sayı 91, 2010, ss. 148.

²³⁰ Haydar, **a.g.e.**, s. 30.

ilişkin bir müdafaa yapılmaktadır. Hukuki savunma türünde ise isnat edilen eylemin, kanunda tanımlanan karşılığı (suç) bakımından yapılan savunmadır.²³¹

Örneğin, 5237 sayılı TCK'nın 125. maddesinde düzenlenen hakaret suçundan yapılan yargılamada, eylemin ne şekilde gerçekleştiği hususunda, suç isnadı altında bulunan kişiye, mağdura hangi sözlerle hitapta bulunduğu sorulur. Şüpheli/sanığın olayın maddi boyutuna ilişkin sorulan bu soruya karşı vermiş olduğu cevap maddi savunmaya girmektedir. Suç isnadı altında bulunan kişinin, mağdur tarafa karşı sarf ettiği sözlerin kanunda tanımlanan hakaret suçunu oluşturup oluşturmadığı hususunda yapılan savunma ise hukuki savunma olmaktadır. Misal olarak vermek gerekirse, mağdurun, kendisine karşı “terbiyesiz adam” şeklindeki sözlerinden dolayı karşı taraftan şikayetçi olması üzerine başlanan yargılamada, Yargıtay'ın kabul ettiği görüşe göre, “*terbiyesiz adam...’şeklindeki sözlerin, katılanın onur, şeref ve saygınlığını rencide edici boyutta olmayıp, rahatsız edici, kaba söz niteliğinde olduğu ve hakaret suçunun unsurlarının oluşmadığı*”²³² belirtilmek suretiyle hakaret suçunun oluşmayacağı ifade edilmiştir. Verilen bu örnekten de anlaşılacağı üzere sanığın, mağdura karşı söylemiş olduğu sözün iddia edildiği gibi hakaret suçunu oluşturmayacağı yönünde yapılan savunma, hukukî savunma olacaktır.

1982 Anayasası'nın 38. maddesinin 5. fıkrasında “*Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz*” şeklinde ifade edilmek suretiyle susma hakkından bahsedilmiştir. Madde hükmüne göre, suç isnadı altında bulunan kişinin sahip olduğu susma hakkı, kapsam olarak kendisini veya yakınlarını suçlayıcı tarzda bir ifade vermemeyi ve aleyhe delil göstermemeyi içermektedir.

Suç isnadı altında bulunan kişinin, üzerine atılı suçla ilgili olarak susma hakkı var olmakla birlikte yargılama konusu olayla ilgili olarak görgüsü ve bilgisi olan tanıkların susma hakkının mevcudiyeti durumu biraz daha karmaşıktır. Zira tanıkların, meydana gelen olayla ilgili olarak yargılama makamlarının kendisine

---

²³¹ Hamide Zafer, “Susma Hakkı ve Sınırları”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, Özel Sayı Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, 2013, ss. 510.

²³² Yargıtay 4. Ceza Dairesinin 26.11.2020 tarih ve 2020/17301 Esas ve 2020/18442 karar sayısı ile verdiği kararı.

sorduğu sorulara doğru şekilde cevap verme zorunluluğu bulunmaktadır.²³³ Eğer tanığın vermiş olduğu beyanın gerçekte uyuşmadığı ispatlanırsa bu halde, 5237 sayılı TCK'nın 272. maddesine tanımlanan “*Yalan tanıklık*” suçu oluşacaktır.²³⁴

Tanığın kural olarak ifade verme zorunluluğu olmakla birlikte kanun koyucu, bazı durumlarda tanığa ifade vermekten çekinme hakkı vermiştir. 5271 sayılı CMK'nın 45. ve 46. maddelerinde ayrıntılı olarak tanıkların ifade vermekten muaf tutulabilecekleri haller belirtilmiştir.²³⁵ Bahse konu düzenlemeyle birlikte tanığın sahip olduğu susma hakkının ayrıntıları belirtilmiş olmaktadır.

Yargılama konusu davada mağdur sıfatını haiz kişinin, davaya katılma talebinin bulunmadığı hallerde tanık olarak ifade verebileceği gibi bu kişi, tanıkların sahip olduğu haklardan faydalanabilecek ve tanıkların üzerinde bulunan vecibelerden de aynı şekilde sorumlu olacaktır. Ancak davada mağdur sıfatıyla bulunan kişi, davaya katılma talebinde bulunursa bu takdirde davanın tarafı sayılacağından vermiş olduğu ifade, tanık beyanı gibi değerlendirilemeyecektir. Bununla birlikte verilen ifade yine delil olarak kabul edilebilecektir.²³⁶

Susma hakkının temelinde, suç isnadı altında bulunan kişinin ifade özgürlüğü bulunmaktadır. Suç isnadı altında bulunan kişinin, kendisine yöneltilen suçla ilgili olarak sahip olduğu savunma hakkını, yöneltilen sorulara cevap vermemek şeklinde kullanması, suçun ispatı noktasında sanığın aleyhine bir sonuç doğurmayacaktır.²³⁷

Susma hakkı kapsamında suç isnadı altında bulunan kişi, ifade alma/sorgu işlemi sırasında kendisine sorulan soruların ister tamamına karşı susma hakkını kullanabilecek, isterse sadece bir kısmına karşı susma hakkını kullanabilecektir. Eğer suç isnadı altında bulunan kişi, susma hakkını kullanacağını ifade ederse ifade alma/sorgu işleminin o anda bitirilmesi gerekmektedir. Suç isnadı altında

---

²³³ Rezzan İtişgen, **Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi) ve Susma Hakkı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 84.

²³⁴ İlgili için bkz. TCK madde 272.

²³⁵ İlgili için bkz. CMK madde 45, 46

²³⁶ İtişgen, **a.g.e.**, s. 85.

²³⁷ Zafer, **a.g.m.**, s. 511-512.

bulunan kişinin, ifade alma/sorgu işlemi sırasında susma hakkından faydalanmak istemesi, kendisi aleyhine bir delil teşkil etmez.²³⁸

Susma hakkının mahiyeti ile ilgili yapılan bu açıklamalardan sonra bu hakkın hangi hallerde ihlal edilebileceği hususu üzerinde durulacaktır. Buna göre, suç isnadı altında bulunan kişiye karşı suçun isnadında susma hakkının bildirilmemesi veya alınan ifadenin, kişinin hür iradesine dayanmaması durumunda, susma hakkının ihlal edildiği sonucu ortaya çıkacaktır. Suç isnadı altında bulunan her kişinin, kanunun kendilerine vermiş olduğu hakları eksiksiz olarak bilmesi pek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle kişinin susma hakkının ihlal edilmemesi yani bu hakkı kullanabilmesi imkanı verilmesi için sahip olduğu hakkın, kendisine söylenmesi gerekmektedir.²³⁹

Susma hakkının hangi hallerde ihlal edildiğinin tespit edilebilmesi için öncelikle ifade alma/sorgu işlemi esnasında yargısal makamlar veya kolluk kuvvetleri tarafından uyulması gereken kuralların açıklanmasında yarar bulunmaktadır.

Suç isnadı altında bulunan kişinin ifade alma/sorgu işleminde uyulması gereken kurallar 5271 sayılı CMK'nın 147. maddesinde belirtilmiştir.²⁴⁰ Konumuz açısından ilgili maddede geçen önemli ifadeler değinmemiz önem arz etmektedir. Buna göre, suç isnadı altında bulunan kişi, kimliği hususunda kendisine sorulan sorulara karşı susma hakkından faydalanamayacaktır. Şüpheli/sanık, kendisine kimlik bilgileri ile ilgili sorulan sorulara cevap vermek zorundadır (CMK madde 147/1). Şüpheliye/sanığa, üzerine atılı olan suçla ilgili olarak susma hakkına sahip olduğunun hatırlatılması kanuni bir zorunluluktur (CMK madde 147/1-e).

Susma hakkının ihlal edilebileceği haller 5271 sayılı CMK'nın "*İfade alma ve sorguda yasak usuller*" başlıklı 148. maddesinde aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

"(1) Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir

---

²³⁸ İpek, **a.g.e.**, s. 67.

²³⁹ Haydar, **a.g.e.**, s. 137.

²⁴⁰ İlgili için bkz. CMK madde 147.

veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz.

(2) Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez.

(3) Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.

(4) Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz.

(5) Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir.”

Suç isnadı altında bulunan şüphelinin/sanığın ifade alma/sorgu işleminin, kanunî düzenlemelerle birlikte teminat altında bulunması gerekmektedir. Kanun koyucu, yapacağı düzenlemelerle birlikte bir suç şüphesi sebebiyle hakkında ceza soruşturması açılan şüphelinin vermiş olduğu ifadenin veya hakkında kamu davası açılmış olan sanığın sorgusunda verdiği beyanın, kendi hür iradesine dayanmasını sağlamak zorundadır.²⁴¹

CMK'nın 148. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen şüpheli/sanığın beyanının, kendi hür iradesine dayanması gerektiği hususu, adil yargılanma ilkesinin tezahürü açısından önem arz etmektedir. Zira adil yargılanma ilkesinin teminat altına aldığı savunma hakkının, tam ve eksiksiz bir şekilde kullanılabilmesi, öncelikle suç isnadı altında bulunan kişinin savunmasını kendi hür iradesiyle yapabilmesini zorunlu kılmaktadır. Maddede getirilen düzenlemenin temel amacı, suç isnadı altında bulunan kişinin susma hakkını teminat altına almaktır.

Şüpheli/sanığın vermiş olduğu beyanın, özgür iradesinden çıkmış olması gerekmektedir. Bu nedenle suç isnadı altında bulunan kişinin iradesine ket vuracak herhangi bir tutum veya davranışa gidilmemesi gerekmektedir. CMK'nın 148. maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesinde sayılan fiiller, tahdidi (sınırlı) değildir. Yani sayılan fiiller, sadece örnek kabilinden olup maddede sayılanlara benzer mahiyette olarak şüpheli/sanığın, iradesine ket vuracak başka fiiller de

---

²⁴¹ Mehmet Arıcan, “Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 1, 2009, ss. 44.

madde kapsamına girmektedir. Mezkur maddede geçen “*kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi*” eylemlerin ortak özelliği, şüpheli/sanığın özgür iradesine karşı bedensel ya da ruhsal müdahalede bulunmasıdır.²⁴²

Şüpheli/sanığın iradesini etkileyen davranışlardan ilk olarak kötü davranmayı incelemekte fayda vardır.

Kötü davranma eylemi, şüpheli/sanığın ifadesinin alınması sırasında veya sorgusu sırasında bu işlemi uygulayan kişi tarafından gerçekleştirilen müessir fiil olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan kötü davranma, sadece vücuda karşı gerçekleştirilen ve beden yaralanmasına neden olan bir eylem değil, aynı zamanda ifadesi alınan veya sorgusu yapılan kişinin sağlığını(bedenî ve aklî sıhhat) kötü yönde etkileyen her türlü davranışı kapsamaktadır.²⁴³

Kötü davranma eylemi, şüpheli/sanığın beyan verme işlemi sırasında vücudî ve aklî sağlığına dönük olan darp, gürültü yapılması, parlak bir ışık kaynağına maruz bırakılması şeklinde tezahür eden icraî davranışlarla gerçekleşebileceği gibi tedaviye ihtiyacı olan şüpheli/sanığın acı içerisinde olmasına rağmen tedaviye izin verilmemesi şeklinde ihmâlî hareketle de gerçekleşebilir.²⁴⁴

İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve AİHM’ye göre, şüpheli/sanığın acı çekmesine neden olan, onurunu kıran fakat işkence boyutuna ulaşmayan eylemler kötü davranma olarak değerlendirilmektedir.²⁴⁵

Suç isnadı altında bulunan kişiyi “*saçlarından çekme, yüzüne tükürme, üzerine kirletecek bir şey atma, gözlerini bağlama, ağzını tıkama, tekmeleme,*

---

²⁴² Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -I-**, s. 170.

²⁴³ Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -I-**, s. 176.

²⁴⁴ İtişgen, **a.g.e.**, s. 184.

²⁴⁵ Haydar, **a.g.e.**, s.144; İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi madde 16/1: Her Taraf Devlet, yetkisi altındaki ülkelerde 1'inci maddede tanımlandığı şekilde işkence derecesine varmayan diğer zalimane, gayriinsani veya küçültücü muamele veya ceza gibi fiillerin, bir kamu görevlisi tarafından veya onun teşviki veya açık veya gizli muvafakatı ile veya resmi sıfatıyla hareket eden bir başka şahıs tarafından işlenmesini önlemeyi üstlenecektir.

tokat atma, sigara ile deriyi yakma, elbiselerinden tutup yaka-paça sürüklenme”²⁴⁶ şeklindeki eylemler kötü davranmaya örnek olarak gösterilebilir.

Kötü davranmayla ilgili yapılan bu açıklamalardan sonra şüpheli/sanığın, ifade alma/sorgu işlemi sırasında özgür iradesini engelleyen ikinci durum olan işkence eylemi üzerinde durulacaktır.

İşkence kavramı ile ilgili birçok uluslararası metinde düzenlemeler yapılmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 5. maddesinde işkenceyle ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: “*Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz.*”²⁴⁷

AİHS’nin “İşkence yasağı” başlıklı 3. maddesinde, “*Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz*”²⁴⁸ demek suretiyle işkencenin kabul edilemez bir davranış olduğu belirtilmiştir.

1982 Anayasası’nda da işkence ile ilgili hüküm getirilmiştir. Anayasa’nın 17. maddesinin 3. fıkrasında, “*Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz*” ifade edilerek işkenceyi meşru kılacak hiçbir sebebin bulunmadığı vurgulanmıştır.

İşkence, 5237 sayılı TCK’nın 94. maddesinde bir suç olarak tanımlanmıştır. Bahsi geçen maddenin birinci fıkrasında yapılan tanımlamaya göre; “*Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştirmek*” işkence olarak kabul edilmiştir.²⁴⁹

Görüldüğü üzere işkence eylemi, 5237 sayılı TCK’da müstakil bir suç olarak kabul edilmiştir. İşkence suçu ile korunan hukuki değer, madde metninin lafzî yorumundan da anlaşılacağı üzere, sadece kişinin beden bütünlüğü, onuru ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesi olmayıp ayrıca kişinin algılama ve irade kabiliyetinin engellenmesi olmak üzere karma bir mahiyette olduğu anlaşılmaktadır. Kişi hakkında yürütülen bir soruşturma kapsamında, ifade alma işlemi sırasında veyahut sorgu işlemi sırasında, atfedilen suçlamaya ilişkin olarak

---

²⁴⁶ Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -I-**, s. 176.

²⁴⁷ <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>

²⁴⁸ https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf

²⁴⁹ İlgili için bkz. TCK madde 94.

tevilli de olsa ikrar mahiyetinde bir beyan almak için işkence yoluna gidilmesi, maddi gerçeğin ortaya çıkmasını ve adaletin tecelli etmesini engelleyebilecektir. Bu bakımdan işkence suçunun kapsamına giren eylemlerin, cezai müeyyide ile tecziyesi, ceza yargılamasının maddi gerçeğin anlaşılması amacına da katkı sağlamaktadır.²⁵⁰

İşkence suçunu, kapsam alanına göre ikiye ayırmak mümkündür. Dar ve geniş anlamda işkence suçu şeklinde sınıflandırılan bu ayırım, işkence suçunun mağduru bazında yapılmaktadır. İşkence suçunun dar anlamdaki tanımına göre, bir suç isnadı altında bulunan kişinin ifade alma/sorgu işlemi sırasında, bu işlemi yapmaya yetkili olan kamu görevlilerinin, şüpheli/sanığın üzerine atılı olan suçun ikrarını sağlamak, suça ilişkin kanıtlara ulaşmak gibi maksatlarla insan onuruyla örtüşmeyen ve kişinin beden ve ruhen acı çekmesine sebebiyet verecek eylemlerde bulunmalarıdır. Bu ayırma göre, işkence suçunun mağduru da suç isnadı altında bulunan şüpheli veya sanık olmaktadır. İşkence suçunun geniş anlamdaki tanımına göre ise, sadece ceza yargılamaları kapsamındaki soruşturmalar değil aynı zamanda bunun dışında kalan her türlü yargılamaya konu soruşturmalar ile birlikte şüpheli/sanık dışında kalan (tanık, bilirkişi gibi) bireyler de kapsam alanına girmektedir.²⁵¹

AİHM, Elçi ve diğerleri/Türkiye (23145/93, 13 Kasım 2003) kararında, başvuranların muhakeme aşamasında maruz kaldıkları; hakaret, cebir, çıplak bırakılmak ve soğuk su püskürtülmesi şeklindeki eylemlerin işkence kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir.²⁵²

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, işkence ve kötü muamele gibi yasak usuller yoluyla ifade alma veya sorgu işleminin gerçekleştirilmesi halinde elde edilen delilin değerlendirilmesinin yasak olacağını belirtmiştir.²⁵³

İlaç verme eyleminde ise kanunun kabul ettiği sisteme göre, salt ilaç verme eylemi yasaklanmamıştır. Burada yasak olan, şüpheli/sanığın ifadesini, hür

---

²⁵⁰ İzzet Özgenç, Cumhuriyet Şahin, “İşkence Suçu”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 2000, ss. 6.

²⁵¹ İsa Başbüyük, “Türk Ceza Kanunu’nda İşkence Suçu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Özel Sayı, 2010, ss. 1445.

²⁵² Cengiz, Demirağ, Ergül, McBride, Tezcan, **a.g.e.**, s. 96-97.

²⁵³ Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 10/12/2020 tarih ve 2016/6-944 Esas ve 2020/513 Karar sayısı ile verdiği kararı.

iradesiyle vermesini engelleyici mahiyette bir ilacın verilmesidir. İlaç, katı, sıvı veya gaz şeklinde olabilir. İlacın verilme tarzının rıza ile veya rıza dışı olmasında netice itibariyle herhangi bir fark bulunmamaktadır. Uygulanan tedavi kapsamında, şüpheli/sanığın iradesini etkileyebilecek bir ilaç alması halinde de ifade alma/sorgu işlemine başlanmaması gerekir. Eğer şüpheli/sanığın tedavi kapsamında almış olduğu ilacın etkisindeyken ifade alma/sorgu işlemine başlanırsa CMK'nın 148. maddesi kapsamında yasak usullerin kullanılması gündeme gelecektir. Burada asıl önemli olan, şüpheli/sanığın iradesini etkileyebilecek bir ilacı almış olmasıdır. Bunun rızayla olması ve rıza dışı olmasının sonuca bir etkisi yoktur.²⁵⁴

CMK'nın 148. maddesinde belirtilen yorma kavramından kast edilen ise şüpheli/sanığı, beyanını hür iradesiyle vermesini engelleyecek şekilde bitkin hale getirmektir. Tabiidir ki şüpheli/sanık, ifade alma veya sorgu işleminde yorulabilir. Buradaki sınır, suç isnadı altında bulunan kişinin, özgür iradesini etkileyecek bir yorgunluğun hâsıl olmasıdır. Böyle bir durumun meydana gelmesi halinde ifade alma/sorgu işlemine devam edilmesi hukuka aykırı olacaktır.²⁵⁵

Aldatmada, suç isnadı altında bulunan kişinin hür iradesinin ihlal edilmesi söz konusudur. Bu durum ise hileli hareketlerle meydana gelmektedir. Şüpheli/sanığa, vuku bulmuş bir hadisenin olmamış gibi anlatılması, gerçekleşmeyen bir olayın ise meydana gelmiş gibi ifade edilmesi, yanlış bilgiler verilmesi gibi eylemler aldatma kapsamında değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, soruşturmanın gizliliği ilkesi bağlamında ele geçirilen her delilin şüpheli/sanığa söylenmesi de soruşturmanın selameti açısından birtakım sorunlara sebebiyet verecektir. Dolayısıyla bu tarz bilgilerin şüpheli/sanığa söylenmemesi, aldatma kabilinden olmayacaktır.²⁵⁶ Örneğin, hırsızlık suçundan ifadesi alınan bir şüpheliye, olay yerinde parmak izinin bulunduğu bilgisi verilmeden, olayın gerçekleştiği bölgeye daha evvel gidip gitmediğinin sorulması aldatma kapsamında değildir.

---

²⁵⁴ Haydar, **a.g.e.**, s. 145.

²⁵⁵ Hakan İnankul, "Yasak Sorgu Yöntemleri ve Bunların Sonucunda Elde Edilen Delillerin Hukukumuzda ve Batı Hukukunda Geçerliliği", Uludağ Üniversitesi, 2005, s. 50-51.

²⁵⁶ Haydar, **a.g.e.**, s. 146.

Tehdit ve cebir eyleminde ise, cebir kavramından anlaşılması gereken karşıdaki kişinin bedenlen bir müdahaleye maruz bırakılmasıdır. Bu yapılan müdahalenin amacı, cebir uygulanan kişiyi, iradesine aykırı bir eylemi yapmama hususunda tazyik etmektir. CMK madde 148 bağlamında cebir ise, şüpheli/sanıktan suça ilişkin olarak ikrar mahiyetinde bir beyan almak veya bilgi almak için vücuda acı veren fizikî müdahalelerdir.²⁵⁷

Tehdit tabiri ise şüpheli/sanığı, hukuk düzeninin gereklerine aykırı olarak korkutmaktır. Bu korkutmanın kapsamı, şüpheli/sanığın ifade alma/sorgu işlemi sırasında işlemi gerçekleştiren kamu görevlisi tarafından istenilen şekilde beyanda bulunmadığı takdirde bir tedbirin gerçekleştirilmesidir. Tehdit, sadece suç isnadı altında bulunan kişiye dönük olabilmesinin yanı sıra kişinin akrabalarına dönük de olabilir. Burada akraba olan kişi tabirinden, yapılan soruşturma konusu olayla bir ilgisi bulunmayan kişi anlaşılmalıdır. Tehditte bulunmada önemli olan husus, uygulanacağı söylenen tedbirin, suç isnadı altında bulunan kişinin hür iradesini etkileyebilecek tesirinin bulunmasıdır.²⁵⁸

Suç isnadı altında bulunan kişinin hür iradesini etkileyebilecek her türlü aracın kullanımı hukuka aykırıdır. Örnek kabilinden olarak, poligraf (yalan makinesi), ifade alma/sorgu işlemi sırasında tansiyon, nabız durumu gibi bireyin üzerinde hakimiyetinin olmadığı tepkileri ölçmek suretiyle sorulan sorulara doğru cevap verilip verilmediğini anlamaya yarayan bir cihazdır. Şüpheli/sanığın susma hakkını ve silahların eşitliği ilkesini ihlal eden poligraf cihazının kullanımı, CMK m.148 bağlamında yasak usuldür.²⁵⁹

Genellikle cinsel dokunulmazlığa karşı gerçekleştirilen suçlarda uygulama alanı bulabilen pallograf ise erkek cinsel organının, bazı uyarıcılar karşısındaki etkileşimini tespit etmeye yarayan bir cihazdır. Bu yöntem, kendi zatı itibarıyla insan onuruna yakışmaması ve bu yöntemle elde edilen delillerin ne kadar

---

²⁵⁷ Ramazan Keklik, “Görevi Yaptırmamak İçin Direnme Suçu”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 4, 2015, s.266

²⁵⁸ Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -I-**, s. 188; Zehra Kaya, “Yasak Sorgu Yöntemleri ve Yasak Sorgu Yöntemleriyle Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı”, Gazi Üniversitesi, 2010, s. 53-54.

²⁵⁹ Haydar, **a.g.e.**, s. 150-151.

güvenilir olduğu hususunda bir kesinlik bulunmaması sebebiyle hukuka aykırı bir delil elde etme yöntemi olarak mülhaza edilmektedir.²⁶⁰

Diğer bir yasak ifade alma/sorgu usulü ise kanuna aykırı yarar vaadinde bulunmadır. Örneğin seri muhakeme usulünün²⁶¹ uygulandığı bir soruşturma dosyasında, Cumhuriyet savcısı tarafından şüpheliye yapılan ceza teklifinin kabul edilmemesi ve açılan kamu davası neticesinde mahkemede suçun sübutuna karar verildiğinde hükmolunacak cezanın yarı oranında fazla olabileceğini söylemek kanuna aykırı yarar vaadi kapsamında sayılmayacağı gibi aldatma çerçevesinde de değerlendirilmeyecektir. Zira bu durumda Cumhuriyet savcısı, şüpheliye kanun çerçevesinde hukuka uygun bir bilgilendirme yapmaktadır.

Bununla birlikte, şüpheli/sanığa karşı suçunu kabul etmesi halinde cezasında indirimle gidileceğini söylemek, kanuna aykırı bir yarar vaadi mahiyetindedir. Bu durumda verilen beyan, rıza ile verilmiş olsa dahi hukuka aykırı olacaktır. Kanun koyucu, bu durumu CMK'nın 148. maddesinin 3. fıkrasında, “*Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz*” demek suretiyle ifade etmiştir.

7. Masumiyet Karinesi

Birinci bölümde masumiyet karinesiyle ilgili genel açıklamalara yer vermiştik. Bu başlık altında masumiyet karinesinin özelde, ceza yargılamamızdaki karşılığı olmak üzere uygulamada ele alınış biçimi mercek altına alınacaktır. Bu doğrultuda yüksek yargı organlarının içtihatlarına yer verilmek suretiyle konuya açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Bilindiği üzere AİHS'nin 6/2 maddesi hükmünde, “*Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır*” denilmek suretiyle masumiyet karinesi açıklanmıştır. Bu minvalde, 1982 Anayasasının 38/4 maddesi hükmü getirilmiştir. Buna göre, “*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz*”.

---

²⁶⁰ Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -I-**, s. 193.

²⁶¹ Bilgi için bkz. CMK madde 250.

Masumiyet karinesinin, 5271 sayılı CMK bakımından farklı görünüş şekilleri bulunmaktadır. Bunlar genel olarak; “*ispat yükünün iddia makamına düşmesi, susma hakkı, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, tutuklulukta makul süreye riayet ve hukuka aykırı delillere dayanma yasağıdır*”.²⁶² Susma hakkı ile ilgili bir önceki başlıkta izahat yapıldığı için burada ayrıca bu konuya değinilmeyecektir.

Masumiyet karinesinin, CMK’da görünüş şekillerinden ilki olan ispat yüküyle ilgili kanun koyucu, kanunun 160. maddesinde düzenleme yapmıştır. Getirilen düzenlemeye göre; Cumhuriyet savcısı, bir suçun işlendiği yönünde bilgi sahibi olduktan sonra gerçeğin ortaya çıkması için bütün delilleri toplayarak kamu davası açılmasını gerektirecek bir durum olup olmadığına karar verecektir. Kanun, mezkur madde ile suçun işlendiği hususundaki ispat yükünü Cumhuriyet savcısına vermiştir.²⁶³

AİHM, *Capeau/Belçika* (42914/98, 13.01.2005) kararında, ceza yargılamalarında ispat külfetinin iddia makamı olan savcılıkta bulunduğunu ifade etmiştir.²⁶⁴

İspat külfetinin, suç isnadı altında bulunan kişinin üzerinde bırakılması, masumiyet karinesi ilkesinin işlevsiz kalmasına sebebiyet verebilecektir. AİHM, *Telfner/Avusturya* kararında, ispat külfetini davalı durumundaki kişinin üzerinde bırakan uygulamayı, masumiyet karinesi ilkesinin ihlali olarak değerlendirmiştir.²⁶⁵

Cumhuriyet savcısı, emri altında bulunan kolluk görevlileri vasıtasıyla suça ilişkin bütün delilleri yani, şüphelinin aleyhine ve lehine olanları toplayarak kamu davası açılmasını gerektiren bir şüphenin hâsıl olması halinde kamu davasını açacaktır.

Soruşturma aşamasında, delillerin toplanması ve değerlendirilmesi hususunda gerçek yetki sahibi olan kişi, kuşkusuz Cumhuriyet savcısıdır. Kanunun kabul ettiği sisteme göre, Cumhuriyet savcısının, maddi gerçeğin ortaya

---

²⁶² Şık, **a.g.m.**, s. 117-125.

²⁶³ İlgili için bkz. CMK madde 160.

²⁶⁴ Cengiz, Demirağ, Ergül, McBride, Tezcan, **a.g.e.**, s. 131.

²⁶⁵ Doğru, Nalbant, **a.g.e.**, s. 644.

çıkması için gereken delilleri toplaması gerektiği belirtilmiş ancak bu delillerin hangi usulle, metotla toplanacağı hususunda kanunda, her olayın barındırdığı özgün özelliklere göre bir yöntem belirtilmemiştir. Yargıtay içtihadına göre, Cumhuriyet savcısının, meydana gelen olaylarda hangi delil toplama yöntemlerini tercih etmesi gerektiği, tamamen bilinmez bir durum değildir. Evvelden vuku bulan benzer nitelikteki olaylarda izlenen usul ve meslekî tecrübe, doktrin ve mahkeme içtihatları, bu konuya ışık tutmaktadır.²⁶⁶

Cumhuriyet savcısı, suça ilişkin delilleri topladıktan sonra değerlendirmesini yapmalıdır. Bu konuda Cumhuriyet savcısı, kamu davası açmaya yeterli şüphe gördüğü takdirde iddianame tanzim edecek; kamu davası açmaya yeterli bir şüphe görmüyorsa da kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verecektir.²⁶⁷

Peki burada Cumhuriyet savcısı tarafından, kamu davası açılmasında aranan yeterli şüphe kavramını nasıl yorumlamak gerekecektir? Burada ifade edilen yeterli şüphe kavramı, objektif olarak şüphelinin, suçu işlediğine dair makul delillerin bulunmasıdır. Dikkat edilmesi gereken husus, suçun işlendiğine dair elde bulunan delillerin subjektif olarak değil, objektif olarak yeterli şüpheyi oluşturmasıdır. İstisnaî hükümler²⁶⁸ bulunmakla birlikte kanun koyucu, yeterli şüpheyi oluşturan delillerin ele geçirilmesi halinde Cumhuriyet savcısına, kamu davasını açmasını zorunlu kılmıştır.²⁶⁹

Ceza mahkemelerinde açılan davaların, hangi kararlarla sonuçlandığına ilişkin yapılan istatistikî araştırma neticesinde, 2012 yılı içerisinde açılan 4.442.282 davanın 949.134 tanesinin beraat kararıyla sonuçlandığı sonucu ortaya çıkmıştır.²⁷⁰ Bu durum, kamu davası açılmasında yeterli şüphe kavramının farklı yorumlanmasından husule gelmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Cumhuriyet savcısının, delilleri değerlendirme araştırmasında hassas bir tutum sergilemesi ve yeterli şüphe kavramını, somut delillerle ilişkilendirerek kanunun

---

²⁶⁶ Yargıtay 19. Ceza Dairesinin 27/05/2019 tarih ve 2018/3834 Esas ve 2019/8944 Karar sayısı ile verdiği kararı.

²⁶⁷ İlgili için bkz. CMK madde 170/2.

²⁶⁸ İlgili için bkz. CMK madde 171.

²⁶⁹ Hasan Tahsin Gökcan, “Cumhuriyet Savcısının Delilleri Değerlendirme Yetkisi ve Yargıtay Uygulaması”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 1, 2012, ss.197.

²⁷⁰ <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1062020170359HizmeteOzel-2019-baski-ISA.pdf>

kabul ettiği sisteme göre iini tam olarak doldurmasıdır. Aksi durumda, hak ihlallerinin meydana gelme ihtimali bulunmakta ve bu durum, AİHS ve Anayasamız ile CMK’da belirtilen adil yargılanma ilkesi ile de rtşmeme sonucunu ortaya çıkaracaktır.

Masumiyet karinesinin bir başka görünüş şekli ise şüpheden sanık yararlanır ilkesidir. Bu ilke, esasında ispat yükünün savcılıkta bulunmasıyla ilişkilidir. Ceza yargılamalarının başlangıç noktası, şüpheli/sanığın kendisine isnat edilen suçu işleyip işlemediği hususunda mevcut olan şüphedir. Yapılan yargılama neticesinde, şüpheli/sanığın isnat edilen suçu işlediğine dair kesinlik olmaması halinde beraat kararı verilmesi gerekir. Bu durum, şüpheden sanık yararlanır ilkesinin sonucudur.²⁷¹

şüpheden sanık yararlanır ilkesi, failin sadece suçu işleyip işlemediği hususunda değil, aynı zamanda suçun kanunda tanımlanan ağırlaştırıcı sebeplerinin somut olaya tatbik edilmesinde de uygulanmaktadır. Yargıtay tarafından verilen bir kararda, gece vakti hırsızlık suçundan yapılan yargılamada, suç tarihinde güneşin saat 05:26’da doğduğu, suçun işlendiği saatin ise 04:30 olduğu dosyaya yansımıştır. TCK madde 6/1-e hükmünde gecedeki zaman, *“Gece vakti deyiminden; güneşin batmasından bir saat sonra başlayan ve doğmasından bir saat evvele kadar devam eden zaman süresi”* şeklinde ifade edilmiştir. Somut olayda temyiz incelemesi yapan Yargıtay, sanığın suçu gece işlediği hususunda kesin bir delil bulunmaması sebebiyle mevcut durumdaki belirsizliği, sanık lehine yorumlayarak suçun, gece vakti işlendiği gerekçesiyle kurulan hükmün bozulmasına karar vermiştir.²⁷²

Masumiyet karinesinin doğal bir sonucu olan şüpheden sanık yararlanır ilkesi, esas olarak yargılamada failin cezalandırılması yolunda mevcut olan şüphenin, izale edilinceye kadar kesin bir biçimde fail lehine yorumlanmasıdır. Bu ilke, isnat edilen eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği veya gerçekleşmiş ise şüpheli/sanığın bu eylemi gerçekleştirip gerekleştirmedeği veya suçun işleniş tarzı hususunda bir şüphenin mevcut olması halinde de işlerlik kazanmaktadır.

---

²⁷¹ Seyfullah Tosun, **Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Masumiyet Karinesi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 62.

²⁷² Yargıtay 6. Ceza Dairesinin 18/02/2021 tarih ve 2020/5950 Esas ve 2021/2673 Karar sayısı ile verdiği kararı.

Ceza yargılamasında mahkûmiyet kararı verilebilmesi için kesinlik bulunması gerekmektedir.²⁷³

Masumiyet karinesinin bir başka görünüş şekli de tutuklulukta geçirilen sürenin makul olması ve bu sürenin aşılmamasıdır. AİHS'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendinde, tutuklama için suçun, şüpheli/sanık tarafından işlendiğine dair inandırıcı nedenlerin bulunması ya da yeniden suç işleme riski veya kaçma ihtimalini gösteren makul nedenlerin bulunması şartı aranmıştır. Bunun yanı sıra AİHM içtihatlarıyla getirilen bazı şartlar da aranmaktadır. Tutuklama kararının yasal bir dayanağının bulunması, tutuklama kararı ile işlenen suç ve kanundan öngörülen cezanın ölçülü olması, spesifik bir tutuklama sebebinin aranması gibi şartlar bunlara örnektir.²⁷⁴

AİHS ve AİHM içtihatları doğrultusunda iç hukukumuzda tutuklama ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu minvalde 5271 sayılı kanunun kabul ettiği sisteme göre, bir suç dolayısıyla tutuklama kararı verilebilmesi için suç isnadı altında bulunan kişinin, suçu işlediğine dair kuvvetli şüphenin bulunması ve kanunda belirtilen bir tutuklama nedeninin bulunması gerekmektedir. Bu şartların yanında tutuklama kararının, ölçülü olması gerekmektedir.²⁷⁵

CMK'da sayılan tutuklama nedenleri tahdidi olarak belirtilmiştir. Kanunda belirtilen tutuklama nedenlerinin bulunmadığı hallerde kuvvetli suç şüphesi bulunsa dahi tutuklama kararının verilmemesi gerekir.

Yukarıda açıklandığı üzere Cumhuriyet savcısının kamu davası açmasında aranan yeterli şüphe, tutuklama için yeterli olmamaktadır. Bunun için yeterli şüpheyi de aşan kuvvetli şüphe şartı getirilmiştir. Ancak bu durum, tutuklamanın bir ceza olduğunu göstermez. Tutuklama da koruma tedbirlerindedir.²⁷⁶

AİHS'nin tutuklamada makul süreyi düzenleyen 5. maddesinin 3. fıkrasına göre, tutuklanan veya yakalanan kişinin derhal yetkili merci önüne çıkartılması

---

²⁷³ Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 17/12/2020 tarih ve 2020/1-346 Esas ve 2020/527 Karar sayısı ile verdiği kararı.

²⁷⁴ Cengiz, Demirağ, Ergül, McBride, Tezcan, **a.g.e.**, s. 38-40.

²⁷⁵ İlgili için bkz. CMK madde 100.

²⁷⁶ Metin Feyzioğlu, Güneş Okuyucu Ergün, "Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre", **AÜHFD**, Cilt 59, Sayı 1, 2010, ss.37.

gerektiği ve yapılacak yargılamanın makul süre içerisinde bitirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

AİHM, vermiş olduğu kararlarda, tutuklamada geçen süreyi hesaplarken başlangıç noktası olarak gözaltına alınma tarihini veya tutuklanma tarihini esas almaktadır. Sona erme tarihi olarak ise tutuklanan kişinin, tahliye kararı verilerek fiilen serbest kaldığı ya da bidayet mahkemesinin mahkumiyet yönündeki kararını verdiği tarih kabul edilmektedir.²⁷⁷

AİHM, *Chraidi/Almanya(65655/01, 26.10.2006)* kararında, beş yılı aşan tutuklama süresinin, sözleşmenin 5. maddesinin 3. fıkrasına aykırılık arz ettiğini belirtmiştir. *Muller/Fransa(21802/93, 17.03.1997)* kararında mahkeme, yapılan tutuklu yargılama sırasında 3 yıl içerisinde 2 hakim değişikliği sebebiyle yargılamanın uzadığını ve bu durumun sözleşmenin 5. maddesinin 3. fıkrasının ihlal ettiğini ifade etmiştir.²⁷⁸

Sözleşme ve mahkeme içtihatları doğrultusunda Anayasamızın 19. maddesinde ve 5271 sayılı kanunun 102. maddesinde tutuklama süreleriyle ilgili düzenleme yapılmıştır. Anayasamızda yapılan düzenlemeyle birlikte tutuklu kişi, muhakemenin makul sürede sona erdirilmesini ve tahliyesini talep etme hakkına sahip olmuştur.²⁷⁹ 5271 sayılı kanunun kabul ettiği sisteme göre, tutuklamayla ilgili suç isnadı altında bulunan kişilerin, yargılandıkları mahkemelerin türüne göre farklı süre kısıtlamaları getirilmiştir. Buna göre, asliye ceza mahkemelerinin görevine giren suçlarda tutuklu kalma süresi en fazla 1 yıl olabilmektedir. Ancak mücbir sebeplerin varlığı halinde bu süre, 6 ay kadar uzatılabilmektedir. Ağır ceza mahkemelerinin görevine giren suçlarda ise tutuklu kalma süresi, en fazla 2 yıl olmakla birlikte mücbir sebeplerin varlığı halinde uzatma zamanı 3 yılı, bazı istisnai suçlarda ise 5 yılı geçememektedir.²⁸⁰

17/10/2019 tarihinde 7188 sayılı kanunun 18. maddesiyle CMK'nun 102. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu düzenleme ile birlikte soruşturma aşamasında da tutuklama sürelerine kısıtlama getirilmiştir. Buna göre, asliye ceza mahkemesinin görevine giren bir suçtan dolayı yürütölen soruşturmada, tutuklu

---

²⁷⁷ Tosun, **a.g.e.**, s.77.

²⁷⁸ Cengiz, Demirağ, Ergöl, McBride, Tezcan, **a.g.e.**, s. 71.

²⁷⁹ İlgisi için bkz. 1982 Anayasası madde 19/7.

²⁸⁰ İlgisi için bkz. CMK madde 102.

kalma süresi 6 ayı geçemeyecektir. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren bir suçtan dolayı yürütülen soruşturmada ise tutuklu kalma süresi kural olarak 1 yılı geçemeyecektir.²⁸¹

AİHS ve AİHM kararlarına göre, tutuklulukta geçirilen sürenin kesin ve spesifik bir zaman dilimiyle sınırlanması, her zaman makul süreyi sağlamayacaktır. Mahkeme, somut olaydaki koşullara göre tutukluluk süresinin makul olup olmadığı hususunda ayrı bir değerlendirme yapmaktadır.²⁸²

Masumiyet karinesi ilkesi altında son inceleme yapacağımız hukuki mesele, hukuka aykırı elde edilen delillerin yasaklılığıdır. 5271 sayılı kanunun kabul ettiği sistemde, işlendiği iddia edilen suçun ispatı için her türlü yöntemle delil araştırması yapılması kabul edilmemiştir. Herhangi bir kısıtlama olmadan delillere ulaşılması ve ihtilafların bu yolla neticeye kavuşturulması, hak ve değerler bağlamında birçok soruna sebebiyet verecektir. Bu tarz sonuçlara mahal vermemek için kanunun uygun gördüğü şekilde delil elde edilmesi ve bu delillere istinaden bir neticeye varılması elzemdir.²⁸³

Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından verilen bir kararda da “*ceza muhakemesinin amacı usul kurallarının öngördüğü ilkeler doğrultusunda maddi gerçeğin her türlü şüpheden uzak biçimde kesin olarak belirlenmesidir*” denilmek suretiyle delil elde edilmesinde kanunun öngörmüş olduğu yöntemlerin kullanılması gerektiği ifade edilmiştir.²⁸⁴

Ceza muhakemesinde suça ilişkin delil arayışlarına kısıtlama getirilmesi mümkündür. İfade alma/sorgu işlemi sırasında yasak yöntemlere(işkence, aldatma vb.) başvurulması buna örnektir. Bununla birlikte muhakeme kapsamında hukuka uygun olarak elde edilmiş olsa dahi bazı delillerin hüküm verilirken dikkate alınması, tartışılması yasaklanmıştır. Bu iki durum birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılık, birinci durumda delile ulaşılmasının yasak olmasından, ikinci durumda ise delile ulaşılmasının yasak olması zorunlu

---

²⁸¹ İlgili için bkz. CMK madde 102/4.

²⁸² Faruk Turhan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3-4, 2001, ss.95.

²⁸³ Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -II-**, s. 90-91.

²⁸⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 10/12/2020 tarih ve 2016/6-944 Esas ve 2020/513 Karar sayısı ile verdiği kararı.

olmamakla birlikte hüküm verilirken değerlendirmeye konu yapılmasının yasak olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, şüphelinin, avukat hazır bulunmaksızın kollukta alınan ifadesini kabul etmemesi halinde, kollukta alınan beyanın delil olarak değerlendirilmesi de mümkün olmayacaktır.²⁸⁵

Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından benimsenen görüşe göre, işlendiği iddia edilen suçun, maddi olay boyutuyla aydınlatılması için her yolun geçerli olmadığı yönündedir. Bu bağlamda hukuk kuralları tarafından belirlenen yöntemlerle delil elde edilebilecektir. Zira delil araştırması yapılırken bireysel ve toplumsal hakların da korunması elzemdir.²⁸⁶

Bu başlıkta incelenmesi gereken diğer bir husus ise hukuka aykırı yollarla elde edilen delillerin uzak etkisidir. Yukarıda açıklandığı üzere, hukuka aykırı yollarla elde edilen bir delilin hüküm kurulurken dikkate alınması mümkün değildir. Bu durum aynı zamanda kanun yolu incelemesinde bozma sebebi olarak kabul edilmiştir.²⁸⁷ Bunun dışında dikkate alınması gereken asıl soru, hukuka aykırı olarak elde edilen bir delilden yola çıkılarak suça ilişkin başka deliller ele geçirilirse bu deliller, yargılamada değerlendirilebilecek midir? Farklı görüşlerin olduğu bu konuda, Amerikan Yüksek Mahkemesi'ne göre, hukuka aykırı bir yöntemle ele geçirilen delil aracılığıyla başka deliller bulunsa dahi ilk delilin yasaklığı, bu delil sayesinde ele geçirilen sonraki delillere de teşmil edilecektir. Dolayısıyla yasak delille ulaşılan diğer deliller de yasak olarak değerlendirilecek ve hükme esas alınamayacaktır. Almanya'da kabul gören görüşe göre ise yasak yöntemle ele geçirilen delil sayesinde başka bir delil ele geçirilmişse bu delilin, başka delillerle teyit edilmesi halinde hüküm kurulurken değerlendirmeye esas alınması mümkün olacaktır. Fransız Ceza Usul Kanunu'na göre ise yasak olan delillerin değerlendirilmesi hususunda kesin bir görüş benimsenmemiş olup bu durumu takdir yetkisi hakime bırakılmıştır. Ülkemizde kabul edilen görüş ise Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin kabul ettiği görüşle aynı doğrultudadır. Buna

---

²⁸⁵ Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku -II-**, s. 91. ; CMK madde 148/4.

²⁸⁶ Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 01.12.2020 tarih ve 2018/18-39 Esas ve 2020/485 Karar sayısı ile verdiği kararı.

²⁸⁷ CMK madde 289/1-i.

göre, hukuka aykırı yollarla elde edilen delile dayanılarak başka bir delile ulaşılmaması halinde elde edilen bu delil de hükme esas alınamayacaktır.²⁸⁸

Ceza muhakemesinin kabul ettiği sisteme göre, hukuka aykırı yollarla elde edilen delil, hükme esas alınamayacaktır. Örnek olarak CMK'nun 135. maddesinde düzenlenen İletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması tedbirinin ancak Cumhuriyet savcısı veya hakim kararı ile verilebileceği hükme bağlanmıştır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından verilen bir kararda, bu durumun istisnası sayılabilecek bir durum zikredilmiştir. İlgili karara göre, *“kişinin kendisine karşı işlenmekte olan bir suçla ilgili olarak, bir daha kanıt elde etme olanağının bulunmadığı ve yetkili makamlara başvurma imkânının olmadığı ani gelişen durumlarda karşı tarafla yaptığı konuşmaları kayda alması hâlinin hukuka uygun olduğunun kabulü zorunludur. Aksi takdirde kanıtların kaybolması ve bir daha elde edilememesi söz konusudur.”*²⁸⁹

Ancak bununla birlikte spontan bir şekilde değil de kişinin yönlendirilmesiyle failin suçu işlemesi ve bu durumun yetkili merci kararı olmadan kayda alınması halinde bu delilin, hukuka aykırı olacağı açıktır. Bahse konu Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararında bu durum, müştekinin sanık tarafından daha önceden hakarete maruz kalması üzerine ertesi gün müştekinin sanıkla görüştüğü ve görüşmeyi gizlice kayda alarak sanığa bir gün evvelki sözleri neden söylediğini sorarak sanığı tekrar aynı sözleri söyleyeme sevk etmesi halidir. Sanık tarafından hakaret içerikli sözlerin söylenmesine müteakip müşteki, gizlice aldığı ses kaydıyla savcılığa müracaatta bulunmuştur. Bu durumda, sanık tarafından müştekiye karşı gerçekleştirilen eylemde anlık bir suç işleme durumunun mevcut olmaması sebebiyle ve müştekinin delil oluşturmak kastıyla sanığı yönlendirdiği belirtilerek elde edilen delilin hukuka aykırı olduğu ifade edilmiştir.²⁹⁰

---

²⁸⁸ İtişgen, a.g.e., s. 216-217.

²⁸⁹ YCGK. 01.12.2020 T., 2018/18-39 E.; 2020/485 K.

²⁹⁰ YCGK. 01.12.2020 T., 2018/18-39 E.; 2020/485 K.

V.SONUÇ VE ÖNERİLER

Adil yargılanma ilkesi yalnızca son yüzyılda gündeme gelen bir ilke olmayıp 1215 Magna Carta Libertatum ile başlayan ve günümüze kadar gelen bir tarihsel süreci içermektedir. Bu çalışmada adil yargılanma ilkesinin tarihsel sürecinden başlanarak özellikle bu ilkenin Avrupa'daki gelişimi ve geçirmiş olduğu evreler anlatılmıştır.

Bilindiği üzere dünya savaşlarının bitmesine müteakip Avrupa kıtasında siyasal parçalanma meydana gelmiştir. Tekrar ağır savaş yükü altına girmek istemeyen Avrupa devletleri, siyasal alanda birlik kurma fikrini ortaya atmışlardır. Yaşanılan tarihsel gelişmeler karşısında öncelikli olarak ekonomik alanda iş birliği yoluna gidilmiştir. Daha sonra siyasal ve hukuksal alanda birlik olma fikri hayata geçirilerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir.

Türkiye'nin sözleşmeye taraf olmasından sonra Avrupa Birliği'ne katılma fikri ekseninde adımlar atılmış ve bu doğrultuda iç hukukumuzda da Avrupa müktesebatına uyum sağlamak amacıyla Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin başlamasından sonra anayasal ve yasal anlamda düzenlemeler yapılmıştır.

1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler ve AB'ye katılım sürecinde çıkartılan uyum paketleri ile birlikte daha modern bir yargı sistemi oluşturulmak istenmiştir. Bu minvalde birçok temel kanunda değişiklikler yapılmakla birlikte eski kanunlar terk edilerek yeni kanunlar da çıkartılmıştır. Bunlara örnek olarak; 765 sayılı Türk Ceza Kanunu(Mülga) yerine 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu veya 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu yerine 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu getirilmiştir.

Bunun yanı sıra, Türkiye'de AİHM'ye bireysel başvuru yolunun 1987 yılında kabul edildikten sonra AİHM'nin zorunlu yargı yetkisi ise 1990 yılında

kabul edilmiştir.²⁹¹ Bu gelişmeyle birlikte AİHM tarafından verilen kararların ülkemiz açısından bağlayıcılığı da kabul edilmiştir. Hiç şüphesiz, bu gelişmelerin yasal mevzuatımız üzerinde önemli etkileri olmuştur. Mahkemeye bireysel başvuru yolunun bireylere tanınması ve mahkemenin verdiği kararların bağlayıcılığı sayesinde, AİHS ile kurulmak istenen yeknesak bir yargı birliğine ulaşma hedefinde önemli bir adım atılmıştır. Anayasamızda 2010 yılında yapılan değişiklikle AYM'ye bireysel başvuru yolunun getirilmesiyle birlikte de AİHS ve AİHM eksenli kararlar verilerek Avrupa Birliği müktesebatına mevzuatta olan yakınlık içtihatlarında da kendini göstermeye başlamıştır.

Adil yargılanma ilkesinin, Anayasamızda yer alması ile kanunî değişiklikler de bu doğrultuda yapılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın ikinci bölümünde izahı yapılan suç isnadı altında bulunan kişilere tanınan haklar anlatılmak suretiyle adil yargılanma ilkesinin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunundaki görünüş şekli anlatılmıştır. Şüpheli/sanıklara tanınan haklar ile ceza yargılamalarının adil bir şekilde yapılması hedeflenmiştir.

Ceza mevzuatımızda, adil yargılamanın tesisi için yeterli düzenlemelerin bulunması elzem olmakla birlikte aynı zamanda bu düzenlemelerin, uygulamada da işlerlik kazanması gerekmektedir. Bunun için özellikle ceza soruşturmalarında görev alan kolluk personelinin yeterli bir eğitim sürecinden geçirilmesi lazımdır. Uygulamada bu hususun eksikliği fazlaca hissedilmektedir çünkü adli kolluk ve idari kolluk ayrımı yapılmamıştır. Bu durumun bir neticesi olarak kolluk personeline verilen eğitim, çok sathî olmakta ve uygulamada karşılaşılan olaylar için yeterli bir bilgi birikimi oluşturmamaktadır. Bu durum aynı zamanda adliyelerin de iş yükünü artırmaktadır. Zira adli kolluk eğitimi almayan bir kolluk personelinin, özellikle soruşturma aşamasında kendisinden istenen hususları eksiksiz ve ivedi olarak yerine getirmesi oldukça zordur. Bu bakımdan kolluk personelinden adli soruşturmalarda görev alacak kişilerin, öncelikle genel anlamda hukuk eğitiminden geçirilmiş olması ve dahi özelde, ceza muhakemesi konusunda yeterli bir eğitim sürecinden geçirilmiş olması büyük önem arz

---

291

https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi

etmektedir. Adli kolluk biriminin, ceza yargılamalarına kazandırılması ile birlikte hiç kuşkusuz yargılamalar, daha hızlı, efektif ve adil bir şekilde tamamlanacaktır.

Adil yargılanma ilkesinin uygulamada daha etkin bir şekilde tatbik edilebilmesi için gerekli olan diğer bir husus ise, adli mercilerle birlikte çalışan kamu kurumlarının kendilerine gelen işleri eksiksiz bir biçimde ve zamanında yapmalarıdır. Bu konuda uygulamadan örnek vermek gerekirse; kasten yaralama suçundan yürütülen soruşturmada, mağdur şahıs hakkında doktor raporu alınması gerekmektedir. Ancak tanzim edilen doktor raporları genellikle kat'i olmayıp geçiçi durum bildirir şeklinde olmaktadır. Bunun yanı sıra düzenlenen raporlarda, mağdurun yaralanmasının basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek nitelikte olup olmadığı da belirtilmemektedir. Bu nedenle savcılığa gelen soruşturma evrakında bu eksikliğin giderilmesi için öncelikle mağdurun bütün tedavi evrakı ilgili hastaneden istenmekte, sonrasında ise gelen tedavi evrakı adli tıp kurumuna gönderilerek kat'i hekim raporu alınmaktadır. Ancak bu süreç genel olarak iki aydan aşağı olmamaktadır. Tabiidir ki, bu durum adli mercilerin de iş yükünü artırmaktadır. Bu konuda adli rapor tanziminden sorumlu hekimlere yaralama suçlarıyla ilgili rapor düzenlenirken hangi hususların raporda olması gerektiği hususunda bilgi verilmesi, hekimlerin bu hususta eğitimden geçirilmesi adli mercilerin de işini oldukça hızlandıracaktır. Bu durum ise yargılamaların makul sürede sonuçlanması amacına hizmet edecek ve bu sayede mağduriyet yaşayan kişilerin mağduriyetini çabuk bir şekilde gidermek mümkün olacaktır. Gerek kolluk kuvvetlerinin gerekse adli mercilerin işbirliği halinde olduğu diğer kamu kurumlarında çalışan ilgili personelin hukuk eğitiminden geçirilmesi, adil yargılanma ilkesinin uygulamada etkinliğinin sağlanması konusunda önemli bir adım olacaktır.

VI. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Adil Yargılanma Hakkı, çev. Fadıl Ahmet Tamer, Erol Kaplan Uluslararası Af Örgütü, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.

AKAD, M., DİNÇKOL, B. V. ve BULUT N. (2018). **Genel Kamu Hukuku**, İstanbul, Der Yayınları, 14.Baskı.

ALATLI, A. (2016). **Batı'ya Yön Veren Metinler**, Cilt: 3, İstanbul, Alfa Yayıncılık.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku ve Ceza Hukuku Açısından, TÜSİAD, İstanbul, 'y.y.', Aralık 2003.

BAŞAR, M.O. (2011). **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Makul Sürede Yargılanma Hakkı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

CANDAN, T. (2012). **Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu**, Ankara, Adalet Yayınevi, 5. Baskı.

CENGİZ, S., DEMİRAĞ, F., ERGÜL, T., MCBRIDE, J. ve TEZCAN, D. (2008). **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları**, Ankara, Şen Matbaa.

ÇAYAN, G. (2016). **Adil Yargılanma Hakkı**, İstanbul, Legal Yayıncılık.

ÇELİK, A. (2007). **Adil Yargılanma Hakkı (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku)**, Ankara, Adalet Yayınevi.

ÇOLAK, H. (2004). "Avrupa Birliği'ne Uyum Kanunları", **Adil Yargılanma Hakkı**, Global Hukuk Eğitimi Programı Direktörlüğü, Yay. Haz. Feridun Yenisey, İstanbul, Nergiz Yayınları.

- DEMİRCİOĞLU, Y. (2007). **Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri**, Ankara, Yetkin Yayınları.
- DOĞRU, O. ve NALBANT, A. (2012). **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar**, 1.cilt, Ankara, Şen Matbaa.
- DİNÇ, G. (2006). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Adil Yargılanma Hakkı**, İzmir, İzmir Barosu Yayınları.
- GEMALMAZ, M.S. (2000). **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri (Uluslararası ve Bölgesel Sistemler)**, İstanbul, Beta Basım.
- GÖLCÜKLÜ F. ve GÖZÜBÜYÜK, Ş. (1996). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Ankara, Turhan Kitapevi.
- GÖLCÜKLÜ, F. ve GÖZÜBÜYÜK, A. Ş. (2007). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi**, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 7. bası.
- GÖZLÜGÖL, S. V. (1999). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Hukukumuzda Etkisi**, Ankara, Hilmi Usta Matbaacılık.
- GÜNAY, E. (2010). **Savunma Hakkının Kısıtlanması**, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- GÜRTEK, K. (2008). **Roma Hukuku'nda Hakkaniyet (Aequitas)**, Ankara, Adalet Yayınevi.
- HAYDAR, N. (2019). **Susma Hakkı**, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- İNCEOĞLU, S. (2007). **Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği**, Ankara, Şen Matbaa.
- İNCEOĞLU, S. (2013). **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı Kamu Ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 4. Bası.
- İNCEOĞLU, S. (2017). **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye Ve Latin Modelleri**, İstanbul, On İki Levha Yayınları.
- İPEK, A. İ. (2015). **Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Savunma Hakkı**, Ankara, Adalet Yayınevi.

- İTİŞGEN, R. (2013). **Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi) ve Susma Hakkı**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- KAŞIKARA, M. S. (2009). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye**, Ankara, Adalet Yayınevi.
- KAPANİ, M. (1993). **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, Yetkin Yayınları.
- KİBAR, R. (1997). **Türk Hukukunda Sanık Hakları**, Ankara, Yetkin Yayınları.
- MUMCU, A. (1994). **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara, Savaş Yayınları.
- ÖZBUDUN, E. (2008). **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı.
- ÖZDEK, Y. (2004). **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye: AİHS Sistemi AİHM Kararlarında Türkiye**, Ankara, TODAİE Yayınları.
- REİSOĞLU, S. (2001). **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, İstanbul, Beta Yayınları.
- SEVÜK, M. Y. (2015). **1982 Anayasası Değişikliklerinin Siyasi Arka Planı**, Ankara, Karaca Ofset Matbaacılık.
- ŞAHİN C. ve GÖKTÜRK, N. (2019). **Ceza Muhakemesi Hukuku -I-**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 10. bası.
- ŞAHİN, C. ve GÖKTÜRK, N. (2020). **Ceza Muhakemesi Hukuku -II-**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 10. Bası.
- TOSUN, S. (2018). **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Masumiyet Karinesi**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- ÜNAL, Ş. (2001). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:89.
- Yargılama Düzeninde Kalite**, TÜSİAD, İstanbul, 'y.y.', 1998.

MAKALELER

- ACU, M. (2014). “Bireysel Başvuruya Konu Edilebilecek Haklar,” **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 110, ss. 403-434.
- AKILLIOĞLU, T. (1989). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 44, Sayı 3, ss. 155-173
- ARICAN, M. (2009). “Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 1, ss. 43-66.
- AYDIN, Ç.K. (2010). “Adil Yargılanmanın Bir Unsuru Olarak ‘Savunma Hakkı’”, **TBB Dergisi**, Sayı 91, ss. 146-180.
- BALCI, M. (2011). “Zorunlu Müdafinin Hükmü Temyiz Etme Yükümlülüğü ve Görevi Kötüye Kullanma Suçu”, **İstanbul Barosu Dergisi**, cilt 85, sayı 2011/2, ss. 68-79.
- BAŞBÜYÜK, İ. (2010). “Türk Ceza Kanunu’nda İşkence Suçu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Özel Sayı, ss. 1443-1485.
- ERKUL, İ. Ç. (2015). “İngiliz Parlamentosu’nun Mutlak Monarşiye Karşı Güç Kazanma Sürecinin Analizi”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 34, Sayı 2, ss. 131-151.
- FENDOĞLU, H. T. (2002). “2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması (AY md.13.)”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt 19, ss.111-149.
- FEYZİOĞLU, M. (1999). “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 48, Sayı 1-4, s. 135-163.
- FEYZİOĞLU, M. ve, ERGÜN, G.O. (2010). “Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre”, **AÜHFD**, Cilt 59, Sayı 1, ss. 35-59.

- GÖKCAN, H. T. (2012). “Cumhuriyet Savcısının Delilleri Değerlendirme Yetkisi ve Yargıtay Uygulaması”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 1, ss. 195-206.
- GÖKPINAR, M. (2015). “Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, sayı 120, ss. 11-72.
- GÖLCÜKLÜ, F. (1994). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ‘Adil Yargılama’”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 49, Sayı 1, ss. 199-234.
- İLAL, E. (1969). ‘Magna Carta’, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 34, Sayı 1-4, ss. 210-242.
- KEKLİK, R. (2015). “Görevi Yaptırmamak İçin Direnme Suçu”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 4, ss. 259-295.
- KILIÇ, A. Ş. (2016). “Tercümandan Faydalanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 65, Sayı 4, ss. 2101-2131.
- KOCAOĞLU, S. S. (2011). “Susma Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**, sayı 1, ss. 29-58.
- ÖZER, M. A. (2009). “Avrupa Birliği’ne Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye”, Yönetim ve Ekonomi: **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, ss. 89-105.
- ÖZGENÇ, İ. ve ŞAHİN. C. (2000). “İşkence Suçu”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, ss. 1-23.
- ŞAHİN, C. (2004). “Sanığın Savunmasını Hazırlamak İçin Gerekli Zamana ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı (İHAS 6/3-b)”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, ss. 259-305.
- ŞENYÜZ, D. (2013). “Susma Hakkı Karşısında Vergi Usul Kanunundaki Defter ve Belgeleri Gizleme (Kaçakçılık) Suçu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, ss. 29-40.

- ŞIK, H. (2012)., “Suçsuzluk Karinesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı 1, ss. 103-145.
- TOZMAN, Ö. (2007). “Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 3–4, ss. 315-353.
- TURAN, H. (2001). “Adil Yargılanma Hakkı”, **Yargıtay Dergisi**, Cilt 27, Sayı 4, Ekim, ss. 667-704.
- TUNCAY, A. C. (2015). “Magna Carta (Büyük Ferman)”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 10, Sayı 135, ss. 7-28.
- TURHAN, F. (2001). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM) Kararlarına Göre Makul Tutukluluk Süresi ve Türk Hukuku”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3-4, ss. 77-109.
- UZUN, M. (2014). “Bir Adil Yargılanma Hakkı Olarak Tanığı Sorgulama ve Tanık Dinletme Hakkının Türk Vergi Yargılamasındaki Yeri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 63, Sayı 1, ss. 219-245.
- ÜZÜLMEZ, İ. (2005). “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, sayı 58, ss. 41-72.
- YAŞAR, H. N. ve GÜLER, S. S. C. (2016). “Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Yetkileri Kapsamında Kamu Gücü İlişkisi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt 20, Sayı 4, ss. 63-80.
- YENİDÜNYA, A. C. (2004). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi”, **Güncel Hukuk Aylık Hukuk Dergisi**, Sayı:5, ss. 20-21.
- ZABUNOĞLU, Y. K. (1998). “Adil Yargılanma Hakkı ve Adil Yargılama Yapma Görevi”, **Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı II**, sayı 22, ss. 936-944.
- ZAFER, H. (2013). “Susma Hakkı ve Sınırları”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, Özel Sayı Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, ss. 507-540.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun”,

https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/09/01/AIHS_1950.pdf, (Erişim Tarihi: 09.06. 2021)

URL-2 “13/8/1999 tarihli ve 4446 sayılı Kanun ile değişik hali ile 1982 Anayasası”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709-19990813.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.06. 2021)

URL-3 “3/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun ile değişik hali ile 1982 Anayasası”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709-20011003.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.06. 2021)

URL-4 “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”,
https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 09.06. 2021)

URL-5 “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”,
<https://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.06. 2021)

URL-5 “Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adli İstatistikler 2019”,
<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1062020170359HizmeteOzel-2019-baski-ISA.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.06. 2021)

URL-6 “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulunmadan önce, T.C. Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuruda bulunulması gerekmektedir”,
<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-4355607-5224953&filename=003-4355607-5224953.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.06. 2021)

URL-7 “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”
https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi, (Erişim Tarihi: 14.06. 2021)

TEZLER

- AHTIHAN, C. (2009) “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Ceza Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Makul Sürede Yargılanma İlkesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.
- AKDOĞAN, C. A. (2019). “Türk Hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- BAŞARAN, B. (2007). “Adil Yargılanma Hakkı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- BAYRAKCI, E. T. (2011). “Adil Yargılanma Hakkının Bir Unsuru Olarak Savunma Hakkı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale Üniversitesi.
- ÇAKIRCA, A. (2010). “1982 Anayasa’sında Somut Norm Denetimi ve Sonuçları”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.
- ÇIRAK, İ. Ç. (2010). “Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- EKİNCİ, A. (2015). “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Yolunda Adil Yargılanma Hakkı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.
- ERTEKİN, G. U. (2018). “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Adil Yargılanma Hakkı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankaya Üniversitesi.
- İNANKUL, H. (2005). “Yasak Sorgu Yöntemleri ve Bunların Sonucunda Elde Edilen Delillerin Hukukumuzda ve Batı Hukukunda Geçerliliği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi.

- KAYA, Z. (2010). “Yasak Sorgu Yöntemleri ve Yasak Sorgu Yöntemleriyle Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.
- SAMIRKAŞ, M. (2005). “Avrupa Birliği Uyum Paketlerinin Kamu Yönetimine Etkileri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin Üniversitesi.
- YETİM, C. (2019). “Anayasallaşma Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası Kişi Hak ve Ödevlerinin Sınırlandırılmasının İncelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep Üniversitesi.

DİĞER KAYNAKLAR

- Anayasa Mahkemesinin 05/05/2004 tarih ve 2002/170 Esas ve 2004/54 Karar sayısı ile verdiği kararı.
- Anayasa Mahkemesinin 13/06/2013 tarihli ve 2012/665 Başvuru numarası ile vermiş olduğu kararı.
- Anayasa Mahkemesinin 21/10/2020 tarih ve 2018/4962 Başvuru Numarası ile vermiş olduğu kararı.
- Anayasa Mahkemesinin 7/3/2018 tarihli ve 2014/13419 Başvuru numarası ile vermiş olduğu kararı.
- Anayasa Mahkemesinin 17/02/2016 tarihli ve 2013/8564 Başvuru numarası ile vermiş olduğu kararı.
- European Court of Human Rights, 08.06.1976, Application no. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72.
- ECHR, 25/10/2005, Application no:70829/01.
- ECHR, 25.08.1993, Application no. 13126/87.
- Resmi Gazete, Karar No: 6366, Tarih 19/03/1954, sayı: 8662.
- Yargıtay 4. Ceza Dairesinin 26.11.2020 tarih ve 2020/17301 Esas ve 2020/18442 karar sayılı kararı.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 10/12/2020 tarih ve 2016/6-944 Esas ve 2020/513 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 19. Ceza Dairesinin 27/05/2019 tarih ve 2018/3834 Esas ve 2019/8944 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 6. Ceza Dairesinin 18/02/2021 tarih ve 2020/5950 Esas ve 2021/2673 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 17/12/2020 tarih ve 2020/1-346 Esas ve 2020/527 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 10/12/2020 tarih ve 2016/6-944 Esas ve 2020/513 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 01.12.2020 tarih ve 2018/18-39 Esas ve 2020/485 Karar sayılı kararı.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Ahmet Şerafeddin ÜÇER

Öğrenim Durumu

Yüksek Lisans: : İstanbul Aydın Üniversitesi
: Kamu Hukuku 2019-2021

Lisans: : Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
2011-2015

Lise: : Kilis Anadolu Lisesi
2007-2011

Mesleki Deneyim

Kilis Barosu : Stajyer Avukatlık
Eylül 2015-Haziran 2016

Ankara Adliyesi : Hakim Adayı
Haziran 2016-Haziran 2017

Adalet Bakanlığı : Cumhuriyet Savcısı
Haziran 2017-Günümüz

Yayımlanmış Eserler:

SULH CEZA HAKİMİNİN SORGU AŞAMASINDA TANIK DİNLEME YETKİSİ
OLUP OLMADIĞI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME , Smart Journal Year 2021;
Volume 7 Issue 47, 1614-1620.